

การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเอง
ในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ปริญญานิพนธ์

ของ

จิระวดี วชิรานนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ตุลาคม 2547

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเอง
ในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

บทคัดย่อ

ของ

จิระวดี วชิรานนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ตุลาคม 2547

จิระวดี วชิรานนท์. (2547). การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น.

ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย, รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ดังเจริญ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่สำคัญที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในเขตพื้นที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในงานวิจัยเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านชนบท หมู่ 1 ตำบลศรีบุญเรือง กลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ หมู่ 11 ตำบลชนบท และกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย หมู่ 2 ตำบลโปแตง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้น 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน และข้อมูลเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้านคือ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งตนเองด้านสังคม โดยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งออกเป็น 4 ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ยและร้อยละ

ผลการวิจัยมีดังนี้

สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.852 และมีการพึ่งตนเองในภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.443

สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี หรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 ซึ่งสังเกตได้จากเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า ที่ยังคงใช้ภูมิปัญญาของตนผลิตเครื่องมือขึ้นมาเองและมีการดัดแปลงวัสดุต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับงาน พร้อมทั้งมีการบำรุงรักษาเครื่องมือในการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอ

สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ หรือการประกอบอาชีพ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.460 การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจของสมาชิกพบว่า รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอทำให้ฐานะความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น มีเงินออมเพื่อเก็บไว้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญสมาชิกเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่จะพึ่งพาจากเศรษฐกิจภายนอกไปเป็นพึ่งพาเศรษฐกิจจากภายใน ซึ่งเห็นได้จากการที่สมาชิกที่มีความต้องการที่จะขยายกิจการงานของตนส่วนใหญ่จะคำนึงถึงกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานในครัวเรือนของตนเองก่อนเป็นลำดับแรก

สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.087 สาเหตุที่สมาชิกไม่สามารถพึ่งตนเองในด้านนี้ได้มากนัก เป็นผลมาจากสมาชิกขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดูแลและบำรุงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน ที่ถูกใช้เพื่อการเพาะปลูกอย่างซ้ำซากเพียงอย่างเดียวจึงทำให้ขาดความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลถึงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของสมาชิก และด้วยเหตุนี้จึงทำให้สมาชิกต้องหันไปซื้อฝ้าย ไหมสำเร็จรูปมาใช้แทนการผลิตขึ้นเอง

สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านสังคม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.721 ซึ่งถือว่ามีระดับการพึ่งตนเองมากกว่าในทุกๆ ด้าน การพึ่งตนเองในด้านสังคมนั้นสะท้อนถึงการที่สมาชิกยังให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม โดยมีการเข้าร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นอย่างพร้อมเพรียงกันเมื่อมีโอกาส จึงนับเป็นการยึดถือเอาวิถีชีวิตดั้งเดิมของหมู่บ้านที่มีคุณค่าและเคารพศรัทธาต่อศาสนามาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนา ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างให้หมู่บ้านหรือชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

A STUDY OF LOCAL HANDICRAFT IN ONE TAMBON ONE PRODUCT AND HOUSEHOLD
LEVEL SELF-RELIANCE OF THE HANDICRAFT GARMENTGROUP
IN AMPHOE CHONNABOT CHANGWAT KHON KAEN

AN ABSTRACT
BY
JIRAVADEE WACHIRANON

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

October 2004

Jiravadee Wachiranon. (2004). *A Study of Local Handicraft in one tambon one product and Household Level Self - Reliance of the handicraft garment group in Amphoe Chonnabot Changwat Khon Kaen*. Master thesis, M.Ed. (Art education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assist. Prof. Amnaj Yensabye. Assoc. Prof. Wunnarat Tungchareon.

The goal of this research is to study about the local handicraft garment manufactured in one tambon one product project and the self - reliance of members of the handicraft garment group in the household level. The target study group is selected from the garment members whose group is listed as an outstanding community of amphoe chonnabot, changwat khon kaen. The said community, target group of this research, is garment members of amphoe chonnabot, changwat khon kaen who live in the three following tambons :

1. BAN CHONNABOT, MOO 1, TAMBON SRIBOONREUNG,
2. BAN NAKOAKMAI, MOO 11, TAMBON CHONNABOT,
3. BAN HOYFAI, MOO 2, TAMBON PORDEANG.

The study bases on the specifically random searching. The selected garment group composes of 120 garment members. The interview and the questionnaire are tools for gathering the information of the four following categories :

1. SELF - RELIANCE ON TECHNOLOGY,
2. SELF - RELIANCE ON ECONOMIC,
3. SELF - RELIANCE ON NATURAL RESOURCE AND
4. SELF - RELIANCE ON SOCIAL SCIENCE.

The result of the above catagories is scaled in the four following stages : (Most, Much, Moderate and Slight) The statistics to be used for data analyze are average and percentage.

From the study, We can have a clear view of handicraft garment members as follows.

GENERAL

The garment members have much understanding in self - reliance which is average equivalent to 1.852. Also, They moderately reliance themselves on technology, economic, natural resource and social science which is average equivalent to 1.443.

SELF - RELIANCE ON TECHNOLOGY

The garment members have much self - reliance on technology or professional instrument which is average equivalent to 1.507. Such instrument is invented from their self - invented technology. They modify all local materials. After assembling, they can have profession instrument

suitable for their garment work. In addition, the maintenance program is also applied for regularly instrument inspection.

SELF - RELIANCE ON ECONOMIC

The garment members have moderate self - reliance on economic which is average equivalent to 1.460. It is obviously seen that their income earning from the garment handicraft reforms the standard of living of all members. They have a better living. They apply their savings to be their own investment. And, the important outstanding thing is all members have new concept regarding self - reliance on economic. They stop relying on the outer economic and start relying on their inner economic. They primarily estimate their own capital and labour before planning their work expansion.

SELF - RELIANCE ON NATURAL RESOURCE

The garment members have moderate self - reliance on natural resource which is average equivalent to 1.087. The members lack of the understanding in the natural resource nourishment. For example, the soil for cultivating is repeatedly utilized without enriching system. The low productivity of silkworm is then unavoidable. They have to buy cotton and ready - made silk for Manufacturing.

SELF - RELIANCE ON SOCIAL SCIENCE

The garment members have most self - reliance on social science which is average equivalent to 1.721. Such average figure is outstanding when comparing to another self - reliances. We can see that the garment members remain believe in their own tradition, culture and willing to participate in their local activities. This believe reflects their primitive concept of their lifestyles, which is valueable to the group, and also the trust in their religion. This believe is a useful tool for their work improvement. On the other hand, this believe supports the strength of their community and their self - reliances.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเอง
ในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

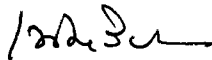
ของ

นางสาวจิระวดี วชิรนนท์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)

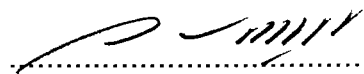
วันที่ .../... เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2547

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

..... ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมศักดิ์ ขวาลาวัณย์)

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น" ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วย ความกรุณาของท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมทั้งท่านศาสตราจารย์ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ รองศาสตราจารย์ พงษ์ ศรีเศษฐศิริ และผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในการทำวิจัย และให้ความช่วยเหลือในทุกด้านเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คณะอาจารย์วิทยาลัยการอาชีพขอนแก่น เจ้าหน้าที่ศาลาไหมไทย เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และชาวบ้านในอำเภอชนบททุกท่านที่กรุณาให้สัมภาษณ์ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ส้าง พรศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์นิพนธ์ ทวีกาญจน์ ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ผู้ที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยได้มาศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาแห่งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณศิริศศิธร กัญโส ผู้ที่คอยช่วยติดต่อประสานงานด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดีตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพอสต์ - คุณแม่มยุรี วชิรานนท์ ผู้ที่คอยให้กำลังใจ ขอขอบพระคุณพี่ๆ ทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณเทวี วันจันทร์ศิริ ผู้คอยให้ความช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา และท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้การช่วยเหลือแก่ผู้วิจัย ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงมาได้ในที่สุด

จิระวดี วชิรานนท์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
	ความสำคัญของการวิจัย	5
	ขอบเขตของการวิจัย	5
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดขอนแก่น	7
	ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดขอนแก่น	7
	ข้อมูลทั่วไปตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น	14
	ข้อมูลทั่วไปตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น	15
	ข้อมูลทั่วไปตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น	15
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน	16
	ความหมายและความสำคัญของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน	16
	ประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน	18
	งานหัตถกรรมผ้าทอกับบริบททางวัฒนธรรม	20
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง	23
	ความเป็นมาของหลักการพึ่งตนเอง	23
	ความหมายของการพึ่งตนเอง	25
	ระดับของการพึ่งตนเอง	27
	เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง	29
	ทฤษฎีการพึ่งตนเอง	34
	กลยุทธ์การพึ่งตนเอง	40
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์	43
	ประวัติความเป็นมาและกลไกการบริหารโครงการ	43
	หลักเกณฑ์มาตรฐานและการคัดเลือกผลิตภัณฑ์	50
	ที่เกี่ยวข้อง	56

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	63
	การกำหนดประชากรและกลุ่มเป้าหมาย	63
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	63
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	64
	จัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	65
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	66
	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	66
	การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	66
	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	67
5	สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ	98
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	98
	วิธีดำเนินการวิจัย	98
	สรุปผลการวิจัย	99
	อภิปรายผล	105
	ข้อเสนอแนะ	111
	ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป	113
	บรรณานุกรม	114
	ภาคผนวก	122
	ภาคผนวก 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	123
	ภาคผนวก 2 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี และคำสั่งต่างๆ	
	อันเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์	131
	ประวัติย่อผู้วิจัย	154

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ THEMIS	37
2	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามเพศและอายุ	67
3	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามระดับการศึกษา	69
4	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามอาชีพหลัก	70
5	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามภูมิสำเนา/การตั้งถิ่นฐานของ ครัวเรือน	71
6	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามรายได้จากอาชีพหลักของ ครัวเรือน	72
7	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ	73
8	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กร	74
9	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามระยะเวลาที่มีการทอผ้าใน ครัวเรือน	76
10	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามแรงงานที่ใช้ในการทอผ้า	77
11	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า	78
12	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า	79
13	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามปริมาณผ้าที่ทอได้ในแต่ละ ครัวเรือน	80
14	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามการขายผลผลิตผ้าที่ทอได้ ในครัวเรือน	81
15	จำนวน และร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามการเข้ารับการอบรม/แนะนำ ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า	82
16	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน	84
17	ระดับการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยรวม	87
18	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี	88
19	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ	91
20	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ	93
21	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึ่งตนเองด้านสังคม	95

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่จังหวัดขอนแก่น	12
2 ระดับของการพึ่งตนเอง	29
3 กลยุทธ์ของการพึ่งตนเอง	42
4 กลไกการบริหาร “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”	48
5 จุดจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์	53

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

นับตั้งแต่ที่ประเทศไทยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ ใน พ.ศ. 2504 อันเป็นปีแรกที่ได้มีการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) ตามที่ธนาคารโลกกำหนด ประเทศไทยก็ได้แสวงหารูปแบบการพัฒนาตามแบบตะวันตกโดยละเอียดต่อการสร้างตัวแบบการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของประเทศไทย ดังที่ อำนาจ เย็นสบาย (2545:66) ได้กล่าวไว้ว่า ในห้วงเวลาที่ผ่านมา คนเอเชียโดยเฉพาะคนไทยเคยมีความเชื่อแบบสัมบูรณ์ว่า แนวทางการพัฒนาตามทิศทางของประเทศตะวันตกเหล่านั้น คือความถูกต้อง ซึ่งเป็นความเชื่อที่กว่าจะรู้ว่า เราเชื่อแบบคนมีฐานทุนทางปัญญาอ่อนแอ ก็เมื่อเราต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นหนี้สินนับล้านล้านไปแล้ว อย่างไรก็ตามวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น แม้รัฐบาลได้พยายามหาหนทางแก้ไขปัญหาโดยระดมทั้ง ทรัพยากรและยุทธวิธี อาทิเช่น การกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) และเงินกู้จาก ต่างชาติอีกหลายแห่ง เพื่อระดมเงินยืมมากระตุ้นการลงทุน โดยหวังว่าจะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและ กระจายรายได้ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปนานเข้ายิ่งย่ำให้เห็นว่าการแก้ปัญหาเศรษฐกิจด้วยวิธีการดังกล่าว เป็นวิธีที่ไม่ถูกทิศทาง สภาพเศรษฐกิจและสังคมกลับยิ่งอ่อนแอลงมาก ชุมชนทุกระดับในสังคมไทยอยู่ใน สภาพล่มสลายไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ผลของการพัฒนาดังกล่าวสะท้อนถึงการพัฒนาที่ละเลยหรือมองข้าม มิติชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังที่ คณะกรรมเครือข่ายชาวบ้านระดับชาติ ได้สรุปปัญหาของการพัฒนาที่ เกิดขึ้นกับชุมชนทั่วประเทศที่สำคัญ 3 ประการ ไว้ในเอกสารแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

1. การสูญเสียภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น อันเนื่องมาจากอิทธิพลของภูมิปัญญาระดับชาติ เมื่อภูมิปัญญาระดับชาติ มองปัญหาผิดพลาดจึงนำไปสู่การกำหนดวิธีแก้ปัญหาที่ผิดพลาด เน้นการนำเทคโนโลยีสำเร็จรูป ขาดการพัฒนา เทคนิควิทยาศาสตร์พื้นบ้าน
2. การสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่การสูญเสียความเป็นชุมชน ชุมชนชนบทต้องเดินตามการชักจูงของ กระแสเมือง กระแสโลก กระแสของการบริโภค การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ต่างคนต่างดิ้นรนจนเกิด ภาวะการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ส่งผลให้ความเข้มแข็งของชุมชนเสียไป ดังนั้น การสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นจึง เหมือนการสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างของชุมชน
3. การสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่การสูญเสียทรัพยากรอันเป็นพื้นฐานการผลิต ทรัพยากรความ หลากหลายทางชีวภาพกำลังสูญหาย การสูญเสียพื้นที่ป่าส่งผลเสียต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน เป็นเหตุให้ การเกษตรล้มเหลวและนำไปสู่ความสูญเสียความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง (คณะกรรมการเครือข่ายชาวบ้าน ระดับชาติ. มปป.:6)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และทรงเล็งเห็นถึงปัญหาที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบันและที่จักเป็นไปในอนาคต ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการแก้ปัญหาของประชาชน ดังจะเห็นได้จาก ทรงชี้แนะแนวทางที่จะแก้ปัญหาของประชาชนมาโดยตลอด ทรงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ในระยะยาว โดยให้ประชาชนมีการพัฒนาความพร้อมและความเจริญก้าวหน้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป

(สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2541:1) ดังนั้น สิ่งสำคัญก็คือ การที่ทรงช่วยเหลือราษฎรให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอกินพอใช้ อันเป็นปรัชญาหลักของการพัฒนาการดำเนินชีวิต หมายความว่า เมื่อความเป็นอยู่ของผู้คนอยู่ในสภาพพอมีพอกินแล้ว ย่อมจะสามารถพัฒนาการดำเนินชีวิตได้ดีกว่าสภาพที่ต้องหาเช้ากินค่ำ อดมื้อกินมื้ออย่างแน่นนอน และเพื่อให้ประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานแนวทางการดำรงชีพด้วยตนเอง ทรงเรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง (self - sufficient economy)”

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จึงหมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (self - sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งจะทำให้ได้โดยไม่ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อนคือ ตั้งตัวให้มีพอกินพอใช้ ไม่มุ่งหวังแต่จะทุบเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะผู้มีอาชีพและฐานะพอเพียงที่จะพึ่งตนเองได้ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. มปป.:1) ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงกล่าวไว้ว่า

“... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาเพื่อให้ได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป หากแต่มุ่งจะสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจโดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชนไทยสอดคล้องด้วยก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...” (สุเมธ ดันติเวชกุล.มปป.:1)

อย่างไรก็ตามประชาชนโดยเฉพาะในชนบทต่างก็พยายามหาช่องทางในการประกอบอาชีพอื่นๆ เพื่อหารายได้เสริม ยามว่างจากฤดูกาลทำไร่ ทำนาหรือทำการเกษตรกรรมอื่นๆ และอาชีพหนึ่งที่ชาวบ้านทำกันอย่างแพร่หลายคือ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน เพราะนอกจากจะก่อให้เกิดการจ้างงานและลดปัญหาการว่างงานแล้ว ครั้วเรือนเกษตรกรที่ประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริมจะมีรายได้จากการทำงานหัตถกรรมในครอบครัวประมาณร้อยละ 40 - 60 ของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด จึงนับว่างานหัตถกรรมเป็นแหล่งรายได้แหล่งหนึ่งของผู้ที่อยู่ในชนบท (ศิริวรรณ โกญจนท. 2535:6) ประกอบกับในปัจจุบันสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านหลายชนิดได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปอย่างมาก เช่น เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก ผ้าทอ ฯลฯ และมีแนวโน้มว่าหากได้รับการส่งเสริมและพัฒนาที่ถูกต้องแล้ว ประชาชนในชนบททั่วไปก็อาจยึดถือเป็นอาชีพที่มั่นคงได้ และพัฒนาเป็นงานหัตถอุตสาหกรรมได้ต่อไป ซึ่งในขณะนี้อาจกล่าวได้ว่ามีสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านในท้องที่ต่างๆ ของประเทศไทยเป็นอันมากที่มีคุณภาพดี และได้รับการต้อนรับจากผู้ใช้อย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการจ้างงานได้จำนวนหนึ่งแต่ก็มักจะเป็นความนิยมที่ไม่ถาวร เพราะขาดการพัฒนาในเรื่องรูปแบบ คุณภาพและกลไกการตลาดที่เหมาะสม ดังนั้นช่องทางหนึ่งที่น่าจะทำได้คือ การพยายามส่งเสริมให้มีการพัฒนาการทำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีทำกันอยู่แล้ว ตั้งแต่การผลิต พัฒนาเทคนิค ฝีมือแรงงาน วัตถุดิบ เงินทุน และการตลาดอย่างครบวงจร จนกระทั่งสามารถแปร

สภาพเป็นหัตถกรรมอุตสาหกรรมได้ ซึ่งจะเป็นผลให้ประชาชนในชนบทสามารถยึดเป็นอาชีพได้อย่างถาวร มั่นคงและลดการว่างงานได้ในที่สุด

จากเหตุผลข้างต้น รัฐบาลชุดปัจจุบันโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ให้ความสนใจและมองหาแนวทางในการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่พออยู่พอกินตามสมควรแก่สภาพ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น แนวทางการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ตามแนวพระราชดำริจึงถูกนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติของประเทศ โดยรัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายเร่งด่วน ที่จะยกระดับการทำงานและคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับท้องถิ่นหลายนโยบายด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ การกำหนดให้มีโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ลดปัญหาคนตกงานจนทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากเมืองกลับสู่ภูมิลำเนาในชนบท การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จะเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ โดยมีหลักการพื้นฐานสำคัญ คือ

หลักการที่ 1 ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) เน้นผลิตภัณฑ์และบริการที่ผลิตโดยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากลทั้งในประเทศและต่างประเทศ

หลักการที่ 2 ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและรู้จักคิดสร้างสรรค์ (Self Reliance - Creativity) ใช้ศักยภาพของท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ โดยมีกระบวนการระดมความคิดเห็นเพื่อหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ดี ให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นซึ่งจะเป็นการสร้างเอกลักษณ์ที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของตำบลแต่ละตำบล

หลักการที่ 3 ส่งเสริมการสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) ให้ประชาชนในท้องถิ่นมีจิตวิญญาณที่เชื่อมั่นว่าจะต้องทำได้ Can do spirit เช่น สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ สามารถขายได้ในท้องถิ่นและในต่างประเทศ ฯลฯ (www.thaitambon.com : 2546)

สำหรับการช่วยเหลือจากทางภาครัฐจะไม่เน้นการให้เงินสนับสนุนแก่ท้องถิ่นแต่อย่างใด เพราะการกระทำดังกล่าวมักจะไปทำลายความสามารถในการพึ่งตนเอง รัฐบาลเพียงให้การสนับสนุนแก่ชุมชนในด้านเทคนิคเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ตลอดจนช่วยเหลือในด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ในการตลาดเท่านั้น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นับได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน ให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้นและยังก่อให้เกิดการพึ่งตนเองของชาวบ้าน โดยการพึ่งธรรมชาติของท้องถิ่นเป็นการดำรงชีพในชุมชนที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันการดำเนินชีวิตลักษณะดังกล่าวในพื้นที่ชนบทกำลังเลือนหายไป หัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่มิมีบทบาทในด้านการสร้างงานในชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากรในท้องถิ่น เมื่อชาวบ้านมีความชำนาญและเชี่ยวชาญสามารถ

ที่จะผลิตงานหัตถกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่พึงพอใจของคนโดยทั่วไป โดยสามารถจำหน่ายเป็นสินค้าได้ งานหัตถกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเองของชนบทเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจทั้งจากองค์กรเอกชนและรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่า เมื่อบุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ก็จะสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมและพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ได้ ซึ่งก็จะส่งผลให้ชุมชนนั้นพึ่งตนเองได้ในระดับชุมชน เมื่อหลายๆ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ก็จะเป็นแรงขับเคลื่อนให้ประเทศสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ทั้งนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2543:2) ได้กล่าวถึง หลักการพึ่งตนเองบนพื้นฐานของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสอดคล้องกับ ดารณี รักดี (2538:18) ได้กล่าวถึง งานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2536) เรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชนบทถึงความสามารถในการพึ่งตนเองได้นั้นต้องประกอบด้วยหลักสำคัญ 5 ประการ คือ การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ การพึ่งตนเองทางด้านสังคม การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในแต่ละประการจะต้องมีหน้าที่บทบาทประสานสอดคล้องซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าการพึ่งตนเองของชนบทอาจจะต้องประกอบด้วยปัจจัยในหลายๆ ประการ แต่สิ่งที่สำคัญสูงสุด คือ คนที่อยู่ในชุมชนนั้นอาจจะรวมตัวกันเป็นคณะโดยทางราชการกำหนด หรือเกิดจากการรวมตัวของคนเหล่านั้นเองก็ได้ แต่จะต้องเป็นการรวมตัวที่ผูกโยงไว้ด้วยความตั้งใจในการทำงานเพื่อชุมชนเพื่อท้องถิ่นมากกว่าการแฝงไว้ด้วยความต้องการส่วนตัว อำนาจทางการเมืองหรือสิ่งอื่นใด ทั้งนี้ ดารณี รักดี ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ต้องอาศัยระบบการจัดการศึกษา ไว้ในบทความเรื่อง “องค์กรหมู่บ้านกับการพึ่งตนเองของชนบท” สรุปได้ดังนี้

การพัฒนาหมู่บ้านจำเป็นต้องมีองค์กรหมู่บ้านที่เข้มแข็ง ทำงานเพื่อประโยชน์ของหมู่บ้านและชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากกว่าการพัฒนาที่ทางราชการไปหยิบยื่นให้ องค์กรหมู่บ้านนี้จะต้องมีการเตรียมทีมมาเป็นอย่างดี ทั้งที่เป็นบุคคลรุ่นปัจจุบันและบุคคลรุ่นใหม่ในอนาคต โดยอาศัยกลไกการทำงานที่ต้องใช้การศึกษาเป็น การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการสร้างลักษณะนิสัยของการทำงานเป็นทีม คิดเป็นทีมและทำงานเป็นทีม ซึ่งในปัจจุบันการสอนในลักษณะดังกล่าว จะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นรูปแบบมากกว่าการปลูกจิตสำนึกของการร่วมมือกันทำงานอย่างจริงจัง สถานศึกษาทั้งหลายคงจะต้องจัดการศึกษาที่มีจุดเน้นการปลูกจิตสำนึกเพื่อการพัฒนาชนบทและการพัฒนาประเทศมากขึ้น (ดารณี รักดี, 2538:20)

การพัฒนาดังกล่าวเป็นแนวทางหนึ่งเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ชาวบ้านสามารถคิดและทำเพื่อชาวบ้านเอง โดยไม่ลืมนึกที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีแนวคิดที่พึงประสงค์เหมาะสมกับหมู่บ้าน โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างคนที่ต้องการเพื่อให้สามารถสืบทอดและดำรงความเป็นอิสระ สามารถคิดและทำเพื่อชาวบ้านเอง และพึ่งตนเองได้ในที่สุด

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องงานหัตถกรรมพื้นบ้านกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของชาวบ้านในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่ผ่านการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือมีถึง 234 รายการ และโดยเฉพาะกลุ่มสินค้าประเภทผ้าและสิ่งทอเพียงประเภทเดียวก็มีมากถึง 63 รายการ นอกจากนี้ประชาชนในอำเภอดังกล่าว ยังมีอาชีพด้านงานหัตถกรรมพื้นบ้านหลังว่างเว้นจากอาชีพหลักด้านการเกษตรหรือบางครัวเรือนก็ทำงานหัตถกรรมตลอดปี และจากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยยังพบว่าชาวบ้านที่ดัดบ้านเรือนอยู่ ณ พื้นที่บริเวณนี้มีการรวมกลุ่มทอผ้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 แต่เริ่มเป็นที่รู้จักอย่าง

กว้างขวางในปี พ.ศ. 2511 โดยทำเป็นกระบวนการที่มีการขยายผลผลิตและตลาดออกไปเรื่อยๆ และการรวมกลุ่มนี้ก็ยังคงอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพราะลักษณะของสังคมชนบทไทยส่วนใหญ่จะพบว่า การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้ว มักจะมีการดำรงอยู่หรือคงอยู่ที่ไม่นานเพียง 1 หรือ 2 ปี แล้วกลุ่มนั้นก็เลยสลายหรือล้มไป และสิ่งที่สำคัญคือเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชนบทที่ส่วนใหญ่จะค่อยๆ ทยอยทั้งโอกาสในการได้รับการศึกษา สังคมการเมือง และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ แต่ที่อำเภอดังกล่าวกลับพบว่า การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการทอผ้าเพื่อขายนี้ กลับมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจทั้งของครอบครัวและของหมู่บ้าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่างานหัตถกรรมพื้นบ้านในหมู่บ้านในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นนี้มีส่วนในการส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการพึ่งตนเองมากน้อยเพียงใด ซึ่งความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้จะมีประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานทั้งหลายได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน วางแผนปรับปรุง และส่งเสริมงานหัตถกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนและชุมชน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ความสำคัญของการวิจัย

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ในการวางแผนการดำเนินงาน ส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นอื่นๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวและชุมชน
2. เพื่อเป็นแนวทางให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ในการวางแผนปรับปรุง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในระดับท้องถิ่น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านชนบท หมู่ 1 ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน
2. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ หมู่ 11 ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน

3. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย หมู่ 2 ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

งานหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลิตภัณฑ์หรือสิ่งของที่ผลิตขึ้นด้วยมือ โดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยในการผลิต ประกอบกับฝีมือที่ปราณีต เป็นลักษณะของอาชีพที่ผู้ประกอบการมีความชำนาญ สร้างหรือประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อประโยชน์สำหรับการใช้สอยและจำหน่ายเป็นสำคัญ

สมาชิกกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่มีอาชีพร่วมกันหรือประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของครัวเรือนในการดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองในเรื่องการผลิต การบริโภค และความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ความสามารถในการพึ่งตนเองระดับครัวเรือน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาใน 4 ด้าน คือ

1. การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี หมายถึง ความสามารถในการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อเป็นกำลังในการผลิตงาน และการบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์นั้นอย่างถูกวิธี

2. การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการผลิตโดยใช้แรงงาน ทรัพยากร และวัตถุดิบในครัวเรือนหรือชุมชน ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

3. การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเต็มที่ และรู้จักบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาตินั้นให้คงอยู่ไม่หมดสิ้นไป

4. การพึ่งตนเองด้านสังคม หมายถึง ความสามารถในการติดต่อสัมพันธ์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเป็นสมาชิกของกลุ่มในชุมชน มีการจัดการกับปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง และการรักษาสิทธิผลประโยชน์ของท้องถิ่นให้คงอยู่

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หมายถึง แนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบทรัพยากรท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแยกตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดขอนแก่น
 - 1.1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดขอนแก่น
 - 1.2 ข้อมูลทั่วไปตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น
 - 1.3 ข้อมูลทั่วไปตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น
 - 1.4 ข้อมูลทั่วไปตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 2.1 ความหมายและความสำคัญของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 2.2 ประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 2.3 งานหัตถกรรมผ้าทอกับบริบททางวัฒนธรรม
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง
 - 3.1 ความเป็นมาของหลักการพึ่งตนเอง
 - 3.2 ความหมายของการพึ่งตนเอง
 - 3.3 ระดับของการพึ่งตนเอง
 - 3.4 เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน
 - 3.5 ทฤษฎีการพึ่งตนเอง
 - 3.6 กลยุทธ์การพึ่งตนเอง
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
 - 4.1 ประวัติความเป็นมาและกลไกการบริหารโครงการ
 - 4.2 หลักเกณฑ์มาตรฐานและการคัดเลือกผลิตภัณฑ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดขอนแก่น

1.1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดขอนแก่น

ขอนแก่น เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคด้วยเนื้อที่กว่า 7 ล้านไร่ ทำให้ขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่เป็นลำดับที่ 5 ของประเทศ มีบทบาทต่อการพัฒนา

ภูมิภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพราะเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดินมืองค์กร ส่วนราชการสำคัญๆ ระดับภาคตั้งอยู่ที่ขอนแก่นจำนวนมาก ความสำคัญดังกล่าวจึงทำให้เมืองขอนแก่นได้รับการขนานนามว่าเป็น “เมืองหลวงของอีสาน” นอกจากนี้จังหวัดขอนแก่นยังนับได้ว่าเป็นเมืองเก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก เพราะนักโบราณคดีวิทยาต่างยอมรับว่าสถานที่แห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่นคือ บริเวณอำเภอกุเวียงเมื่อกว่า 175 ล้านปี เคยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกดึกดำบรรพ์ขนาดมหึมาที่สูญพันธุ์ไปแล้ว คือ “ไดโนเสาร์” โดยพบรอยเท้าและขุดพบซากกระดูกไดโนเสาร์เป็นครั้งแรกในประเทศไทย กระทั่งปัจจุบันผลการกำหนดอายุปรากฏว่าเป็นซากกระดูกไดโนเสาร์ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก (ศักดิ์ เตชะชาญ.2540:29-31) หรือแม้กระทั่งการพบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ ก็มีหลักฐานว่ามีมาไม่น้อยกว่า 5,000 ปีแล้วเช่นกัน ดังปรากฏหลักฐานวัตถุโบราณที่กระจัดกระจายมากมายในพื้นที่อำเภอต่างๆ ทั่วทุกเขตของเมือง ทั้งนี้ จังหวัดขอนแก่นได้จัดทำหนังสือ “200 ปี ขอนแก่น สูดยอดเมืองหลักภาคอีสาน” โดยกล่าวถึงเมืองขอนแก่นในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สรุปได้ว่า

เมื่อประมาณ 4,000 - 2,000 ปีมาแล้วเป็นระยะเวลาที่มนุษย์เริ่มมีการอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง อาณาบริเวณที่เป็นจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบันนั้น พบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์อย่างต่อเนื่องกันมา หลักฐานจากการขุดค้นของนักโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมและกิจกรรมของมนุษย์ในระยะแรกๆ ที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองขอนแก่นคือ แหล่งโบราณคดีโนนนกทา ตั้งอยู่ที่บ้านนาดี ตำบลบ้านโคก อำเภอกุเวียง แหล่งโบราณคดีนี้ได้รับการขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2509 และ 2511 โดยพบโครงกระดูกมนุษย์กว่า 200 โครง นอกจากนั้นยังพบโบราณวัตถุอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น เครื่องมือหินขัด หัวขวานทำจากทองแดง เครื่องมือเครื่องใช้สำริด ภาชนะดินเผาหลายรูปแบบ ลูกปัดเปลือกหอย ฯลฯ ชุมชนโบราณที่นี่มีวิถีชีวิตเป็นแบบสังคมเกษตรกรรม ซึ่งจากหลักฐานแสดงให้เห็นว่าผู้คนในสมัยนั้นรู้จักการเพาะปลูก ตลอดจนมีการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ เช่น โค สุนัข สุกร เป็นต้น จากหลักฐานของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยังพบอยู่ทั่วไปในเขตจังหวัดขอนแก่นเกือบ 100 แห่ง โดยส่วนใหญ่จะพบอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำพรม แม่น้ำพอง แม่น้ำเชิญ และแม่น้ำชี ซึ่งแหล่งต่อมาที่ได้รับการขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2520 - 2521 คือ แหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัย อำเภอเมืองขอนแก่น เป็นชุมชนโบราณที่ยังชีพด้วยการทำเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีช่างฝีมือที่สามารถผลิตเครื่องมือเครื่องใช้สำริด ตลอดจนเครื่องมือเหล็กมาตั้งแต่ 2,500 ปีมาแล้ว แหล่งโบราณคดีบ้านโนนเมือง ที่บ้านนาโพธิ์ อำเภอชุมแพ ก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีการขุดค้นพบโครงกระดูกหลายสิบโครงที่มีการฝังศพแบบนอนหงาย มีเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องใช้อื่นๆ อยู่รอบร่างกาย อันแสดงให้เห็นถึงประเพณีการฝังศพที่มีความเชื่อในชีวิตหลังความตายของผู้คนในสมัยนั้น (จังหวัดขอนแก่น. 2540:13)

นอกจากร่องรอยของชุมชนโบราณในสมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว ในเขตจังหวัดขอนแก่นยังได้พบงานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งคือ ภาพเขียนสีผนังถ้ำ หรือเพิงผาในหลายแห่ง ทั้งในเขตอำเภอกุเวียง อำเภอกุเวียง อำเภอหนองเรือ เป็นต้น ซึ่งภาพเหล่านี้ส่วนใหญ่เขียนด้วยสีแดงอมน้ำตาลและสีขาวอมเหลือง โดยช่างได้เขียนเป็นภาพคน สัตว์ ภาพมือ ตลอดจนภาพสัญลักษณ์อื่นๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงสภาพของสังคมสมัยนั้นได้ในระดับหนึ่ง จนกระทั่งเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยประวัติศาสตร์ก็ยังปรากฏเมืองโบราณและงานศิลปกรรมจำนวนมากในเขตจังหวัดขอนแก่น ดังที่ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ได้กล่าวถึงแหล่งชุมชนโบราณและงานศิลปกรรมในจังหวัดขอนแก่นที่อยู่ในสมัยประวัติศาสตร์ ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

จากการสำรวจของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดขอนแก่นพบว่า จังหวัดขอนแก่นในยุคประวัติศาสตร์นั้นเคยเป็นดินแดนในความปกครองของขอมหรือเขมรมาก่อน โดยการติดตามโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่พบ ส่วนใหญ่เกิดจากคติความเชื่อจากศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธแบบ มหายาน อันเป็นศาสนาที่ชาวเขมรในอดีตนับถืออยู่ ซึ่งในระยะแรกอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบทวารวดีได้เข้าสู่ ดินแดนของจังหวัดขอนแก่นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 งานศิลปกรรมและแหล่งชุมชนโบราณที่พบใน จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ชุมชนโบราณดงเมืองแอมและศิลาจารึกดงเมืองแอมวัดศรีเมืองแอม ตำบลดงเมืองแอม อำเภอเขาสมบกวาง พระพุทธรูปสลักหินปางไสยาสน์บนหน้าผาภูเวียงด้านทิศใต้ในท้องที่อำเภอชุมแพ ปราสาทหินเปือยน้อยหรือภูเปือยน้อย อำเภอเปือยน้อย เป็นปราสาทหินที่สมบูรณ์และสวยงามมาก ปราสาท หินภูแก้วและหลักศิลาจารึกภูแก้ว บ้านหัวสระ ตำบลดอนช้าง อำเภอเมืองขอนแก่น ปราสาทหินภูบ้านนาคำ น้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง สร้างในพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กลุ่มเสมาหินเมือง โบราณบ้านโพธิ์ไชย ตำบลโคกโพธิ์ไชย กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย ศิลาจารึกและเสมาหินวัดโครรงค์ บ้านโนนชาด ตำบลโนนหัน อำเภอชุมแพ เป็นต้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542:40-41)

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 19 วัฒนธรรมล้านช้างแถบลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำชีที่มีการผสมผสานกับ วัฒนธรรมแบบล้านนาทางภาคเหนือของไทยได้เจริญรุ่งเรืองและเข้ามามีบทบาทแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิม วัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานกันนี้ได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางมากในดินแดนอีสาน และเกิดเป็นงาน ศิลปกรรมในรูปแบบที่เรียกว่า ศิลปะแบบล้านช้าง ซึ่ง สมชาย ณ นครพนม ได้กล่าวถึงหลักฐานทาง โบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะล้านช้างในเขตจังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

ศิลปะล้านช้างมีลักษณะเด่นอันเกิดจากศิลปะลาว (อาณาจักรล้านช้าง) มาผสมกับศิลปะพื้นเมือง ซึ่งศิลปะ รูปแบบดังกล่าวนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อมาจนถึงปัจจุบันด้วย สำหรับงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญของศิลปะรูปแบบนี้ อาจดูตัวอย่างได้จาก พระธาตุขามแก่น อันเป็นการพัฒนารูปทรงมาจากพระธาตุศรีสองรักที่อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย ซึ่งพระธาตุศรีสองรักนั้นสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ส่วน หลักฐานประเภทพระพุทธรูป เช่น พระพุทธองค์ที่พบจากวัดพลแพลง บ้านเมืองเก่า อำเภอภูเวียง มีลักษณะทาง ศิลปกรรมคล้ายพระพุทธรูป-ทองที่พบในวัดพระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย ซึ่งมีจารึกอยู่ด้านหลังองค์พระ ว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 22 ด้วยเหตุนี้จึงอาจอนุมานได้ว่าคงมีอายุอยู่ในระยะใกล้เคียงกันนั่นเอง สำหรับ เมืองภูเวียงในสมัยอยุธยาอันมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านของเวียงจันทน์ เมืองนี้จึงถือเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งใน สมัยนั้น อย่างไรก็ตามระยะต่อมาในเมืองต่างๆ ในเขตจังหวัดขอนแก่นที่มีพัฒนาการ มาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกได้มีการอพยพรวมกลุ่มกันเข้าและกลายเป็นเมืองขอนแก่นในที่สุด (สมชาย ณ นครพนม. 2539:47-50)

เมื่อวัฒนธรรมล้านช้างพร้อมผู้คนเชื้อสายลาว ได้แผ่อิทธิพลมากลบกลืนวัฒนธรรมของขอมใน ดินแดนจังหวัดขอนแก่นจนหมดสิ้น คนขอนแก่นในยุคนี้จึงสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้างทั้งทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตลอดทั้งตัวหนังสือและคนขอนแก่นดั้งเดิมที่สืบทอดมาจนทุก วันนี้ก็ล้วนแต่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่อพยพจากอาณาจักรล้านช้างแทบทั้งสิ้น ในราว พ.ศ. 2322 สมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองทัพไทยได้ยกเข้าตีกรุงพนมเปญ เมื่อยึดเขมรได้แล้วก็ยกทัพตามลำน้ำ ไปตีนครจำปาสักและตีเวียงจันทน์ได้ในที่สุด จึงทำให้อาณาจักรล้านช้างที่เคยรุ่งเรืองในอดีตต้องตกเป็น เมืองขึ้นของไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สำหรับการตั้งเมืองขอนแก่นนั้น วารสารสารคดี ได้กล่าวถึงประวัติการ ตั้งเมืองขอนแก่น ไว้ในบทความเรื่อง คู่มือเที่ยวทั่วไทย จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

ตามประวัติการตั้งเมือง “ขอนแก่น” นั้นเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ราว พ.ศ. 2322 เมืองเวียงจันทน์ในตอนนั้นขึ้นกับไทย เกิดความไม่สงบ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไประงับเหตุการณ์ เมื่อเวียงจันทน์เป็นปกติแล้วเจ้าแก้วบุษุมและพระยาเมืองแพน สองพี่น้องโอรสของท้าวแสนแก้วบุษุมจึงยกกองทัพย้ายจากเวียงจันทน์ข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งเมืองใหม่ในฝั่งประเทศไทย เจ้าแก้วบุษุมตั้งบ้านอยู่ที่บ้านโพธิ์ชัย พระยาเมืองแพนตั้งอยู่บริเวณบ้านชีโล้นขึ้นกับเมืองสุวรรณภูมิ (จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) อีก 9 ปีต่อมา (พ.ศ. 2331) พระยาเมืองแพนจึงพาราษฎรประมาณ 300 คนเศษ อพยพย้ายออกจากเมืองสุวรรณภูมิมาขอตั้งบ้านใหม่ที่บ้านบึงบอนเป็นเมืองขอนแก่น ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ หัวเมืองทางอีสานใต้ได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระราชประสงค์ที่จะตั้งหัวเมืองขึ้นนอกให้เป็นกำลังของเมืองนครราชสีมา จึงโปรดเกล้าฯ ให้เกลี้ยกล่อมพระยาซึ่งอยู่ในท้องที่ที่ใกล้เคียงให้ตั้งภูมิลำเนาตามที่เห็นสมควรจะบำรุงเมืองให้เป็นประโยชน์ หมายความว่าผู้ใดตั้งบ้านอยู่ที่ใดในภูมิภาคนั้น พระองค์ก็โปรดเกล้าฯ ตั้งบ้านนั้นขึ้นเป็นเมือง ด้วยเหตุนี้ในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงเกิดหัวเมืองในภาคอีสานขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมถึงขอนแก่นด้วย ในการย้ายบ้านจากสุวรรณภูมียังบริเวณบ้านบึงบอนนี้ พระยาเมืองแพนได้ทำหนังสือขอขึ้นกับพระยานครราชสีมา รัชกาลที่ 1 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระยาเมืองแพนเป็น “พระยานครศรีบริรักษ์” ถือเป็นเจ้าเมืองคนแรกและยกบ้านบึงบอนเป็นเมืองขอนแก่น (วารสารสารคดี. 2536:191-192)

เมืองขอนแก่นเมื่อแรกตั้งนั้น ตั้งอยู่ที่บ้านบึงบอนปัจจุบันคือ บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น แต่ต่อมาก็มีการย้ายที่ตั้งที่ว่าการเมืองถึง 6 ครั้ง เพราะเมื่อตั้งบ้านที่บึงบอนแล้ว หลังจากนั้นปรากฏหลักฐานว่ามีการย้ายเมืองอยู่เรื่อยๆ ดังที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2532:99) และคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ (2542:43-52) มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการย้ายทำเลที่ตั้งเมืองขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

เมื่อตั้งบ้านที่บึงบอนอยู่ได้ไม่นาน ปลายสมัยรัชกาลที่ 1 ในราว พ.ศ. 2352 เนื่องจากที่ตั้งเมืองขอนแก่นอยู่ใกล้ชิดกับเมืองชลบท (ชนบท) ซึ่งขึ้นกับเมืองนครราชสีมาและมีการปักปันเขตเมืองกัน จึงได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านดอนพันชาด (ปัจจุบันเป็นเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม) อาศัยอยู่บริเวณนั้นนานถึง 27 ปี ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2381 เมืองขอนแก่นได้ถูกย้ายจากบ้านดอนพันชาด กลับมาตั้งที่ริมบึงบอนทางด้านทิศตะวันตก (บริเวณบ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น) ด้วยเหตุผลการปักปันเขตเมืองขอนแก่นกับเมืองกาฬสินธุ์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ช่วงพ.ศ. 2398 มีการย้ายอีก 3 ครั้ง แต่เป็นการย้ายในบริเวณใกล้เคียงกันจากบ้านริมบึงบอนไปตั้งที่บ้านโนนทัน (บริเวณบ้านโนนทัน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่นปัจจุบัน) ในพ.ศ. 2433 ขอนแก่นได้ย้ายบ้านอีกครั้งหนึ่ง จากบ้านโนนทันไปตั้งที่บ้านทุ่ม เนื่องจากว่าพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเสด็จผ่านแขวงเมืองขอนแก่นและประทับแรมที่บ้านทุ่ม ทรงเห็นว่าบริเวณนั้นทำเลดี มีผู้คนแน่นหนา ใกล้เส้นทางคมนาคมเมืองขอนแก่นอยู่บริเวณบ้านทุ่มได้ไม่นานก็เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ในพ.ศ. 2332 จึงย้ายมาตั้งบ้านที่บ้านเมืองเก่า ซึ่งในขณะนั้นเมืองขอนแก่นได้มีการพัฒนาขึ้นหลายด้าน แต่การขยายเมืองมีปัญหาเพราะสถานที่คับแคบและที่ตั้งศาลากลางเดิมนั้นน้ำท่วม จึงย้ายเมืองจากบ้านเมืองเก่ามาตั้งที่บ้านพระลับ ขอนแก่นไม่ได้ย้ายบ้านอีกต่อไป ยึดสถานที่แห่งนั้นสร้างบ้าน พัฒนาเมืองมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อการพัฒนาภูมิภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจังหวัดที่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักของภูมิภาค ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี อีสานได้รับการพัฒนาอย่างมากมาย อันเป็นผลมาจากแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในยุคนั้นจังหวัดขอนแก่นได้รับการปรับปรุงพัฒนาในหลายๆ ด้าน ดังที่ อนุสาร

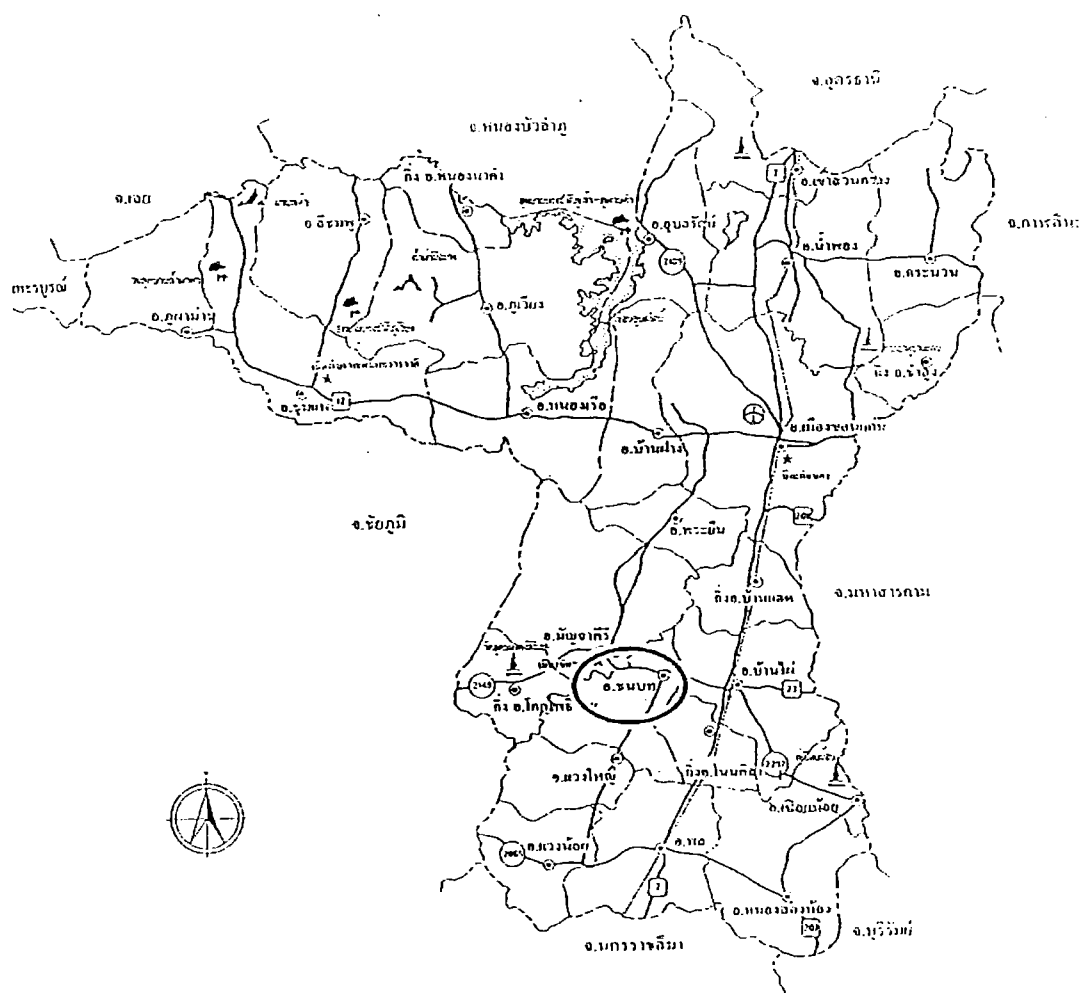
อ.ส.ท. ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดขอนแก่น ไว้ว่า

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี เล็งเห็นว่าสภาพภูมิประเทศของอีสานในเวลานั้นแห้งแล้งมากจริงๆ ผู้คนก็ยากจน อีกทั้งการคมนาคมสื่อสารกับผู้คนภายนอกก็ไม่สะดวก ท่านจึงริเริ่มโครงการพัฒนาพื้นที่ภาคอีสานให้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2504 เพื่อให้อีสานมีความเจริญทัดเทียมกับภาคอื่นๆ โดยเริ่มต้นจากการหาเมืองศูนย์กลางซึ่งท่านก็เลือกขอนแก่น ที่มีที่ตั้งอยู่ใจกลางภูมิภาคเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในครั้งนี้ จากนั้นก็เริ่มสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ขึ้น นั่นก็คือเขื่อนอุบลรัตน์ ต่อมาก็ได้สร้างถนนสายสำคัญที่เชื่อมต่อระหว่างสระบุรีกับโคราช คือ ถนนสายมิตรภาพและสร้างต่อไปจนถึงขอนแก่น อุดรธานีและหนองคาย เริ่มสร้างมหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งนับเป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งแรกของอีสานในเวลานั้น ผลจากแผนพัฒนาอีสานโดยยึดเอาขอนแก่นเป็นศูนย์กลางนับว่าได้ผลเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะทำให้ขอนแก่นมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีแล้ว ยังทำให้ภาคอีสานกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากขึ้นกว่าเดิมในเวลาต่อมา (อนุสาร อ.ส.ท..2544:48)

ภายหลังการพัฒนาดังกล่าว ขอนแก่นก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้จังหวัดขอนแก่นกลายมาเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การเงิน และการธนาคารของภูมิภาคเป็นตลาดกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าของท้องถิ่นและมีแนวโน้มของการขยายไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น เนื่องจากได้เปรียบในเรื่องที่ตั้งของจังหวัด อัตราค่าจ้างแรงงานและเป็นเมืองหลักในการพัฒนา ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาขอนแก่นมีอัตราการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมเฉลี่ยร้อยละ 16.7 ต่อปี นับเป็นอันดับ 1 ของภูมิภาค มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 5,442 โรงงาน ถึงแม้ว่าจังหวัดขอนแก่นจะมีการพัฒนาสูงแต่ก็ยังประสบปัญหาเรื่องการกระจายรายได้สู่เกษตรกรในชนบทเหมือนกับภูมิภาคอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จังหวัดขอนแก่นนั้นมีการจัดแบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ 198 ตำบล 31 เทศบาล 2,249 หมู่บ้าน และมีองค์การบริหารส่วนตำบล 193 แห่ง โดยมีอำเภอและกิ่งอำเภอดังนี้ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอคำชะโนด อำเภอชุมแพ อำเภอภูเวียง อำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู อำเภอพระยืน อำเภอฉะเชิงเทรา อำเภอชนบท อำเภอแวงใหญ่ อำเภอแวงน้อย อำเภอพล อำเภอหนองสองห้อง อำเภอเปือยน้อย อำเภอบ้านไผ่ กิ่งอำเภอโนนศิลา กิ่งอำเภอบ้านแฮด กิ่งอำเภอซำสูง กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย และกิ่งอำเภอหนองนาคำ นอกจากนี้จำนวนประชากร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2545 รวมทั้งสิ้น 1,767,643 คน เป็นชาย 881,465 คน หรือร้อยละ 49.9 เป็นหญิง 886,178 คน หรือร้อยละ 50.1 อำเภอเมืองมีประชากรมากที่สุด 372,902 คน หรือร้อยละ 21.1 รองลงมาได้แก่ อำเภอชุมแพ อำเภอคำชะโนด และอำเภอบ้านไผ่ มีประชากร 126,629 คน, 114,027 คน และ 103,970 คน หรือร้อยละ 7.2, 6.4, 5.9 ตามลำดับ ส่วนอำเภอเปือยน้อยมีประชากรน้อยที่สุด 20,067 คน หรือร้อยละ 1.1 นอกจากนี้ประชากรของจังหวัดขอนแก่นอยู่ในช่วงอายุ 30 - 34 ปี มากที่สุด 172,521 คน หรือร้อยละ 9.8 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 25 - 29 ปี, 35 - 39 ปี และ 20 - 24 ปี จำนวน 160,240 คน, 157,046 คน และ 156,694 คน หรือร้อยละ 9.1, 8.9 และ 8.9 ตามลำดับ ส่วนประชากรช่วงอายุ 100 และมากกว่า 100 ปี มีน้อยที่สุดคือ 621 คน หรือร้อยละ 0.0 (สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น. 2546 : ม.ป.ป.) ประชากรในจังหวัดขอนแก่นสืบเชื้อสายมาจากเผ่าพันธุ์เดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คือ "ไทยลาว" หรือ "ไทยอีสาน"

สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 10,886 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6.8 ล้านไร่ ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ทางทิศตะวันตกสูงมากและค่อยๆ ลาดเทลงไปทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะสูงๆ ต่ำๆ คล้ายลูกคลื่นขนาดต่างๆ ในทะเล ด้านทิศตะวันตกพื้นที่เป็นที่ราบสูงและภูเขา เหมาะแก่การปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ทางด้านตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเหมาะแก่การทำนาและการเกษตรอื่นๆ โดยอาศัยแหล่งน้ำสำคัญๆ ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำชี และแม่น้ำเซียว จังหวัดขอนแก่นมีลักษณะอากาศของเขตร้อนชื้น ทั้งนี้ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง ทางทิศเหนือจดจังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภูและจังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกจดจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดมหาสารคาม ทางทิศใต้จดจังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันตกจดจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดเพชรบูรณ์

ภาพประกอบ 1 แผนที่จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาในจังหวัดขอนแก่นก่อนปี พ.ศ. 2440 นั้น มีการเรียนเฉพาะที่วัดเท่านั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นปีประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาครั้งแรกเป็นการศึกษาภาคบังคับและพ.ศ. 2479 ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ การศึกษาที่จัดตั้งโรงเรียนในวัดก็เริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นเอกเทศมากขึ้น ปัจจุบันจังหวัดขอนแก่นถือเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคนี้ ปีการศึกษา 2545 มีสถานศึกษาระดับต้น คือชั้นอนุบาลถึงมัธยมศึกษา จำนวน 1,293 แห่ง สำหรับสถานศึกษาระดับกลาง (อาชีวศึกษา) และระดับสูง (อุดมศึกษา) มีจำนวน 25 แห่ง (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542:12) นอกจากนั้นยังมีสถาบันการศึกษาที่สำคัญได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์วิทยาศาสตร์ทางการศึกษา สถาบันฝึกฝีมือแรงงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยเกษตรและวิทยาลัยสารพัดช่าง ซึ่งมีการพัฒนาการเรียนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานตลอดมา

สำหรับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่นนั้นมีด้วยกันมากมายหลายแห่งด้วยกัน ดังที่ วารสารสารคดี ฉบับที่ 99 (2536:194-198) และอนุสาร อสท. ฉบับเดือนกรกฎาคม (2544:56-57) ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น เป็นสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นของแถบภาคอีสานตอนเหนือ ตั้งอยู่บนถนนกสิกรรมทุ่งสร้าง ใกล้กับศูนย์ราชการ

บึงแก่นนคร เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดซึ่งอยู่กลางเมืองขอนแก่น มีเนื้อที่ขนาด 600 ไร่ มีต้นไม้โดยรอบ จัดเป็นสวนหย่อม สนามกีฬา และสนามเด็กเล่น เหมาะแก่การมานั่งพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งยังมีกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ในเวลาเย็น ส่วนด้านทิศเหนือของบึงเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์ผู้ก่อตั้งเมืองขอนแก่น “พระยาเมืองแพน” เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ไปสักการบูชา

พระธาตุขามแก่น ประดิษฐานอยู่ในวัดเจติยภูมิ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง พระธาตุองค์นี้มีตำนานเล่าว่าได้สร้างครอบตอมะขามที่ตายแล้วแต่กลับเจริญงอกงามขึ้นใหม่ ภายในพระธาตุบรรจุคำพรรณาพระคุณของพระพุทธเจ้า 9 บท ที่เรียกว่าบรรพคุณ พระธาตุขามแก่นเป็นปูชนียสถานสำคัญยิ่งของขอนแก่น นามพระธาตุก็เป็นที่มาของชื่อเมืองขอนแก่นในปัจจุบัน

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ซึ่งมีลักษณะเด่นของอุทยานที่มีถ้ำและน้ำตกมากที่สุดในประเทศไทย คือมีถ้ำถึง 25 ถ้ำ เช่น ถ้ำผาพวง ถ้ำพญาราชราช ถ้ำค้างคาว ถ้ำสายทอง ถ้ำเทพนิมิตร์ ถ้ำปัญจวิศัย ถ้ำโสมบัน ถ้ำผาแดง เป็นต้น ส่วนน้ำตกมี 4 แห่ง คือ น้ำตกตาดฮ้อง น้ำตกตาดฟ้า น้ำตกตาดใหญ่ น้ำตกพะลานทอง นอกจากนี้ยังอุทยานแห่งชาติน้ำพอง อุทยานแห่งชาติภูเวียงและอุทยานแห่งชาติภูพานตก

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ แหล่งโบราณคดีโนนนกทา กิ่งอำเภอหนองนาคำ แหล่งโบราณคดีโนนชัย อำเภอเมืองขอนแก่น เมืองโบราณโนนเมือง อำเภอชุมแพ เมืองโบราณบ้านเมืองเพี้ย อำเภอบ้านไผ่ เมืองโบราณเมืองชัยวาน กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย เมืองโบราณดงเมืองแอม อำเภอเขาสมอทอง และรอยพระพุทธบาทหินลาด อำเภอบ้านไผ่ ฯลฯ

เทศกาลและงานประเพณี ได้แก่ เทศกาลดอกคูณเสียงแคน จัดขึ้นในช่วงสงกรานต์ของทุกปี ณ บริเวณบึงแก่นนคร มีการทำบุญตักบาตรร่วมกันสงฆ์พระ การประกวดขบวนแห่สงกรานต์ ประกวดทำอาหารอีสาน ประกวดวงดนตรีอีสาน (แคน) ฯลฯ ซึ่งช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่ดอกคูณบานเหลืองอร่ามไปทั่วเมืองและเทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยว จัดในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม ณ บริเวณสนามหน้าศาลากลางจังหวัด โดยสืบเนื่องมาจากอาชีพพรอที่ขึ้นหน้าขึ้นตา คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในงานมีการออกร้านของหน่วยงานต่างๆ มีการประกวดและจำหน่ายผ้าไหมจำนวนมาก

หมู่บ้านจุงอว บ้านโคกสง่า ตำบลทรายมูล อำเภอคำม่วง ก่อตั้งขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว โดยชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ต่อมาเปลี่ยนมาขายยาสมุนไพรจึงได้นำงูออกแสดงเพื่อขายยาควบคู่ไปด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ได้มีผู้เริ่มนำงูเห่ามาแสดงที่บริเวณลานวัดศรีธรรมมาแทนการออกเร่แสดงทั่วไป แต่เนื่องจากงูเห่ามีพิษอันตรายมากจึงเปลี่ยนมาเป็นแสดงงูจงอางแทน นอกจากการแสดงงูแล้วยังมีโรงเรียนเพาะพันธุ์งูจงอางเพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และการขยายพันธุ์ของงูให้ชมอีกด้วย

หมู่บ้านเต่า บริเวณบ้านกอกตำบลสวนหม่อน มีเต่าบกชนิดหนึ่ง (หรือที่ชาวบ้านแถวนี้เรียกว่าเต่าเพ็ก) ลักษณะกระดองมีสีเหลืองแก่ปนน้ำตาล เดินอยู่เป็นจำนวนมาก บ้างก็จะอยู่บริเวณใต้ถุนบ้าน บ้างก็อยู่ตามถนน ภายในหมู่บ้าน

พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภูเวียง อยู่ก่อนถึงทางเข้าอุทยานแห่งชาติภูเวียง ภายในจัดนิทรรศการและมีหุ่นจำลองของไดโนเสาร์ขนาดเท่าตัวจริง

ศาลาไหมไทย ตั้งอยู่บริเวณวิทยาลัยการอาชีพขอนแก่น บ้านชนบท ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เป็นแหล่งรวมผลิตภัณฑ์จากไหมจำนวนมากที่สุด เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น มีการรวมวิธีการสร้างลายผ้าไหมด้วยวิธีโบราณ ถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของอีสาน โดยนำเส้นไหมมามัดแล้วย้อมสีต่างๆ ตามที่กำหนด แล้วนำมาทอจะได้ไหมที่มีลวดลายสวยงามวิจิตรพิสดาร กรรมวิธีมัดและย้อมเส้นไหมนี้ชาวอีสานเรียกว่า “มัดหมี่”

1.2 ข้อมูลทั่วไปตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของตำบลศรีบุญเรืองจากพัฒนาชุมชนอำเภอชนบท พบว่ามีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ดอน มีดินเป็นดินทราย พื้นที่เป็นที่แห้งแล้งมาก มีหมู่บ้านในการปกครอง 12 หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,563 คน เป็นชาย 1,718 คน เป็นหญิง 1,845 คน ประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ประกอบอาชีพเสริม คือ ทอผ้าไหม ทำไร่ไถ่ รับจ้าง ในด้านอาณาเขตของตำบลศรีบุญเรือง ทางทิศเหนือติดต่อกับตำบลกุดเพียหอม อำเภอชนบท ทางทิศใต้ติดต่อกับตำบลปอแดง อำเภอชนบท ทางทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลหนองปลาหมอ กิ่งอำเภอโนนศิลา และทางทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลห้วยแก อำเภอชนบท (www.thaitambon.com.2546)

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าตำบลศรีบุญเรืองเป็นตำบลที่แยกออกจากตำบลชนบท เมื่อปีพ.ศ. 2525 เหตุที่ได้ตั้งชื่อว่าตำบลศรีบุญเรืองเพราะในตำบลนี้มีวัดชื่อศรีบุญเรือง ที่ประชาชนส่วนใหญ่เลื่อมใส ศรัทธา จึงได้ตั้งชื่อว่า “ตำบลศรีบุญเรือง” สำหรับสินค้าที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ก็คือ ผ้าไหมมัดหมี่ทางกระรอก ลายจิ้งเพชร เป็นผ้าทอมือที่มีลวดลาย สีสันสวยงาม คุณภาพของเนื้อผ้าที่มีความสม่ำเสมอเป็นอย่างดี จึงทำให้ผ้าไหมมัดหมี่ของที่นี่ได้รับการขึ้นบัญชีเป็นสินค้า 4 ดาวระดับภาค และ 5 ดาวระดับจังหวัด นอกจากนี้ชาวบ้านที่ทำงานหัตถกรรมผ้าทอยังมีการรวมกลุ่มทอผ้าขึ้น ภายใต้การดำเนินงานของคุณหนูแดง จำนวน 6 คน ผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งตั้งอยู่ที่ 95 หมู่ 1 บ้านชนบท ถนนบึงแก้ว ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น นอกจากผ้าไหมมัดหมี่ทางกระรอกแล้ว ยังมีผ้าทอมือเนื้อผ้าดีให้เลือกมากมาย เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ 2 ตะกรอ 3 ตะกรอ ผ้าไหมสีพื้น และผ้าทอลายสร้างสรรค์ เป็นต้น (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

1.3 ข้อมูลทั่วไปตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของตำบลชนบท พบว่ามีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ราบสูง ดินร่วนปนทราย มีพื้นที่สูงต่ำเป็นลูกคลื่นลาดเอียงไปทางตอนเหนือของอำเภอ มีภูเขาเป็นเนินหินเดี่ยวๆ ในบางพื้นที่ ตำบลชนบทอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอชนบท ซึ่งประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 10,552 คน เป็นชาย 5,399 คน เป็นหญิง 5,453 คน ประชาชนมีอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับจ้าง ประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ ทอผ้าไหม ตัดเย็บเสื้อผ้า ในด้านอาณาเขตตำบลทางทิศเหนือติดต่อกับตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท ทางทิศใต้ติดต่อกับตำบลภูผาเหือง อำเภอชนบท ทางทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ ทางทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลโนนพยอม อำเภอชนบท (www.thaitambon.com.2546)

ผ้ามัดหมี่ทอสลักหางกระรอก ลวดลายโบราณ เป็นสินค้าที่ได้รับรางวัล 4 ดาวในระดับภาคและ 5 ดาวระดับจังหวัดในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และจากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านที่ทำการทอผ้ามัดหมี่มีสภาพการรวมตัวทั้งทำที่บ้านและทำที่กลุ่ม โดยมีนางประนอม ทองประสาธ เป็นประธานกลุ่ม ซึ่งตั้งอยู่ที่ 199 หมู่ 11 บ้านนาดอกไม้ ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2541 ที่ผ่านมามีกลุ่มได้รับความช่วยเหลือเป็นเงินงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล และการเข้ามาแนะนำในเรื่องการย้อมสีมัดหมี่ จากวิทยาลัยการอาชีพจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ยังมีการผลิตหมี่ที่ขึ้นชื่ออีกด้วย (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์. 2546)

1.4 ข้อมูลทั่วไปตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาข้อมูลทั่วไปจากพัฒนาชุมชนอำเภอชนบท พบว่าตำบลปอแดงได้แยกออกจากตำบลบ้านแท่นเมื่อปี พ.ศ. 2517 ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,579 คน เป็นชาย 2,340 คน เป็นหญิง 2,239 คน สภาพทั่วไปของตำบลมีพื้นที่เป็นที่ดอน ดินเป็นดินทราย แห้งแล้ง ประชากรมีอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ด้านอาณาเขตตำบลปอแดงทางทิศเหนือติดต่อกับตำบลบ้านแท่น อำเภอชนบท ทางทิศใต้ติดต่อกับตำบลหนองแวงนางเป่า อำเภอพล ทางทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลโนนศิลา กิ่งอำเภอโนนศิลา ทางทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลนาแวง กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย และตำบลแวงใหญ่ อำเภอแวงใหญ่ (www.thaitambon.com.2546)

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านในตำบลปอแดงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีการทำงานหัตถกรรมผ้าทอแทบทุกครัวเรือน ลักษณะการรวมตัวของชาวบ้านในการทอผ้ามัดหมี่ทั้งทำที่บ้านและทำที่กลุ่ม โดยมีนางสุภาณี ภูแล่นกี เป็นประธานกลุ่ม ตั้งอยู่ที่ 46 หมู่ 2 บ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น สำหรับสินค้าที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ 4 ดาวระดับจังหวัดก็คือ ผ้าไหมมัดหมี่ ลายหมี่ขอ (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์. 2546)

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

2.1 ความหมายและความสำคัญของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

งานหัตถกรรมพื้นบ้านนับเป็นอาชีพที่กระทำควบคู่มากับอาชีพการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อยู่ในชนบททำงานหัตถกรรมพื้นบ้านกันมากในช่วงเวลาหลังว่างเว้นจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ จนทำให้บางแห่งมีการใช้แรงงานได้ตลอดทั้งปีอย่างกว้างขวาง และจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องถึงความหมายของ หัตถกรรมพื้นบ้าน พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของหัตถกรรม หรือหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้ สมศักดิ์ รัตนกุล ได้อธิบายความหมายของหัตถกรรมว่า หมายถึง กระบวนการผลิตสินค้าด้วยมือโดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยในการผลิตประกอบกับฝีมือที่ประณีตและความชำนาญที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ในการใช้สอยและมีความงามสะท้อนถึงศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย (สมศักดิ์ รัตนกุล, 2532:7) นอกจากนี้ กรมศิลปากร ได้ให้ความหมายของคำว่า หัตถกรรม ไว้ในหนังสือ ศิลปะและหัตถกรรมไทย ดังนี้

หัตถกรรม หมายถึง กระบวนการผลิตสินค้าด้วยมือ โดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยในการผลิตประกอบกับฝีมือที่ประณีตและความชำนาญที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ในการใช้สอยและมีความงามซึ่งสะท้อนถึงศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย และจากวิทยากรที่ก้าวหน้าไปทำให้มีการพัฒนานำเครื่องทุ่นแรงเข้ามาช่วยในบางขั้นตอนของกระบวนการผลิต แต่ก็ยังคงต้องอาศัยแรงงานที่มีฝีมือและความชำนาญเป็นหลัก การผลิตสินค้าหัตถกรรมของไทยจึงมีทั้งที่ผลิตภายในครัวเรือน รวมทั้งสนองความต้องการของตลาดในท้องถิ่น และที่พัฒนาไปในรูปอุตสาหกรรม ซึ่งมุ่งประโยชน์ในเชิงการค้าเพื่อสนองความต้องการของตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ (กรมศิลปากร, 2535:7)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึง ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านและยังได้ขยายความถึงงานหัตถกรรมกับคุณค่าทางศิลปะ ไว้ว่า

หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความจำเป็นในการใช้สอย โดยใช้วัสดุในท้องถิ่นหรือวัตถุดิบที่สามารถหาได้โดยสะดวกมาสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ตามความต้องการใช้สอยเป็นสำคัญ แต่ผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านจำนวนไม่น้อยที่สร้างสรรค์ให้มีคุณค่าทางความงามสูงนอกเหนือไปจากการใช้สอยเพียงอย่างเดียว จะเห็นว่ามนุษย์ทั้งหลายนั้นต้องการความสวยงามเพื่อเป็นเครื่องจรรโลงจิตใจให้เกิดความพอใจ ประทับใจในผลงานนั้นๆ ไปด้วย จึงเกิดสิ่งหนึ่งขึ้นมา นั่นคือ “ศิลปะ” ฉะนั้น คำว่า “ศิลปะ” กับ “หัตถกรรม” จึงมักจะแยกออกจากกันได้ยาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจตนาของการสร้างสรรค์ผลงานนั้นว่าจะมุ่งเน้นหนักไปทางใด ถ้าเน้นหนักไปทางประโยชน์ใช้สอยมากก็เป็น “งานหัตถกรรม” ถ้าสิ่งใดมีเจตนาในการสร้างสรรค์เน้นหนักไปในเรื่องคุณค่าทางความงาม ก็นับเป็น “งานศิลปะ” แต่ถ้ามีคุณค่าทั้งสองประการพอๆ กัน ก็เรียกรวมๆ กันว่า “งานศิลปหัตถกรรม” (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2528:1)

จากการศึกษาข้อมูลและเอกสารอ้างอิงข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง กระบวนการผลิตงานที่ต้องใช้ฝีมือและความประณีตโดยเน้นความสวยงามทางศิลปะ ใช้แรงงานคน เป็นสำคัญประกอบกับฝีมือที่ประณีตและความชำนาญที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคน มนุษย์ประดิษฐ์งานหัตถกรรมขึ้นจากภูมิปัญญาเพื่อใช้สอยให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยมีกระบวนการสร้างสรรค์ที่ได้รับ การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ สอดคล้องกับแนวคิดของวิรัตน์ พิชญไพบูลย์ ซึ่งกล่าวถึงงานหัตถกรรมว่า เป็นงานที่ช่างทำด้วยมือเป็นหลักอาจใช้เครื่องทุ่นแรงบ้าง โดยทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อประโยชน์ใช้สอย และเพื่อความสวยงามควบคู่กันไป ล้วนมีคุณค่าทางศิลปะและฝีมือที่เกิดจากความสามารถในเชิงช่างของผู้ทำ (วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ 2528:159)

ผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ได้ทิ้งร่องรอยแห่งการวิวัฒนาการของมนุษย์ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาความเป็นมาของบรรพบุรุษ ซึ่งทำให้เราได้ทราบว่าในแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้นมียะไรเกิดขึ้นบ้าง มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่และสภาพทางสังคมอย่างไร สิ่งเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดไว้ในผลงานศิลปหัตถกรรมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์มาควบคู่กันโดยตลอด บางประเภทได้เสื่อมสลายไปตามสภาพของวัสดุที่ใช้ทำ บางประเภทก็ยังคงสภาพให้เห็นได้ในปัจจุบัน จากความสำคัญดังกล่าว กรมศิลปากร ได้กล่าวถึงความสำคัญของหัตถกรรมในด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านศิลปวัฒนธรรม งานศิลปหัตถกรรมเป็นงานศิลปะที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมไทยที่แตกต่างกันไปตามถิ่นกำเนิด รูปแบบ และวัสดุที่ใช้ ซึ่งทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ความเจริญหรือความเสื่อมของผู้คนในสมัยนั้นๆ
2. ด้านเศรษฐกิจ
 - เพิ่มทรัพยากรภายในประเทศ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยได้พัฒนาจากการผลิตในระดับท้องถิ่น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบ ก่อให้เกิดการนำทรัพยากรที่มีอยู่ภายในประเทศมาใช้ประโยชน์โดยผ่านกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าทำให้สามารถจำหน่ายได้ในราคาสูง
 - การเพิ่มการจ้างงานเนื่องจากผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยมีลักษณะการผลิตที่ใช้แรงงานจำนวนมาก มีช่วงการผลิตที่ยาว จึงก่อให้เกิดการจ้างงานเป็นจำนวนมาก แม้ว่างานหัตถกรรมบางประเภทที่ได้พัฒนาไปในรูปแบบอุตสาหกรรม มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในบางขั้นตอนแต่ก็ยังต้องอาศัยแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต
 - การพัฒนาชนบท การผลิตสินค้าหัตถกรรมส่วนใหญ่ดำเนินการในลักษณะของอุตสาหกรรมในครัวเรือนและโรงงานขนาดย่อมซึ่งใช้ทุนในการดำเนินงานไม่มากนัก จึงสามารถจัดตั้งกิจการได้ง่าย การส่งเสริมจึงมีการกระจายไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ โดยเฉพาะในชนบท เพื่อเป็นการสร้างงานและลดการอพยพของชนในชนบทเข้าสู่เมืองหลวง ซึ่งจะสามารถลดปัญหาทางด้านสังคมลงได้ระดับหนึ่ง (กรมศิลปากร. 2535:10-13)

นอกจากนี้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงความสำคัญของผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ในหนังสือหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยแบ่งความสำคัญออกเป็น 2 ยุค คือ

1. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในยุคโบราณ
 - แสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ โดยเหตุที่การสร้างสรรคเป็นการสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันของผู้คนแต่ละท้องถิ่น จากหลักฐานที่ขุดค้นพบจึงทำให้ทราบสภาพความเป็นอยู่ การอพยพ เคลื่อนย้ายแหล่งชุมชนโบราณ ตลอดจนสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร

- แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ โดยที่ผลงานศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญ ความเสื่อมของสังคม ทำให้ทราบว่าแต่ละยุคสมัยมีพิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มคน ตลอดจนรูปแบบลักษณะของสังคมแต่ละท้องถิ่นเป็นอย่างไรด้วย
- แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางเชื้อชาติ โดยที่มีการสืบทอดทางสายวัฒนธรรมช่วง วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อถือและชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่มีความผูกพันทางเชื้อชาติ จึงมักมีการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมที่คล้ายคลึงกัน จะผิดเพี้ยนไปบ้างก็ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์และวัตถุดิบที่นำมาใช้
- แสดงถึงความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมเมืองหรือประเทศ ศิลปหัตถกรรมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเจริญหรือความเสื่อมของงานช่าง ถ้าช่างมีความเป็นอยู่ไม่ดีย่อมสร้างงานด้อยในคุณค่าลงด้วย แต่หากยามใดที่บ้านเมืองสงบสุข พื้นฐานทางจิตใจของผู้คนและช่างย่อมดีขึ้น การสร้างสรรค์งานก็มีความสวยงามมีคุณค่าสูงขึ้นด้วย อีกทั้งยังบ่งบอกถึงการรับอิทธิพลหรือการแพร่ลัทธิศาสนาเข้ามาในแต่ละยุคสมัยด้วย

2. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในยุคปัจจุบัน

- สร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ใช้สอย สภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ความจำเป็นในการใช้สอยก็ย่อมแตกต่างกันออกไปตามสภาวะ
- สร้างสรรค์เพื่อเศรษฐกิจ เมื่อความต้องการใช้สอยของผู้คนมีมากขึ้น จึงมีการทำเป็นจำนวนมากขึ้นจนบางแหล่งได้ทำเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ขณะเดียวกันก็เป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์และเกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจของชาติอย่างคุ้มค่าที่สุด
- สร้างสรรค์เพื่อการสืบทอดทางวัฒนธรรม เป็นเรื่องของรสนิยมที่ได้สืบทอดกันมาตามสายวัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละชาติแต่ละเผ่าพันธุ์ การสร้างสรรค์ผลงานทั้งในด้านรูปแบบ วัสดุ วิธีการ ตลอดจนการนำไปใช้ได้ถูกถ่ายทอดสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์สืบสายตระกูลต่างสาขาย่อยๆ จนทุกวันนี้
- สร้างสรรค์เพื่อผลทางด้านจิตใจ เป็นผลงานที่ได้สร้างสรรค์เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ
- สร้างสรรค์เพื่อผลในการพัฒนาประเทศ ผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนอกจากจะสามารถจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวแล้วยังทำให้คนมีงานทำเพิ่มขึ้น และที่สำคัญเป็นการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในประเทศมาทำให้มีผลต่อการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาติไปพร้อมๆ กัน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2528:3-6)

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยเป็นมรดกตกทอดที่มีคุณค่า มีประวัติอันยาวนานและสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่ก่อกำเนิดศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่รุ่งเรืองของชาติไทยในแต่ละยุคแต่ละสมัยมีวิวัฒนาการตลอดมาโดยลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและสนองความต้องการของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวราษฎรชนบท และมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น และยังผลในการสร้างสรรค์ทางศิลปะความสวยงามให้แก่ชีวิตอีกด้วย

2.2 ประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยก่อนเป็นไปอย่างเรียบง่ายตามธรรมชาติ ลักษณะสังคมเป็นแบบหมู่บ้าน แต่ละครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกันฉันทนุญาติพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนแบบง่าย ๆ ด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น มักตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง อาชีพหลักของชาวบ้านคือ การ

เพาะปลูก รองลงมาคือ การประมงและการเลี้ยงสัตว์ ส่วนการค้าขายเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผลผลิตจากสวนไร่นา กับของที่จำเป็นบางอย่าง เช่น เสื้อผ้า เกลือ ฯลฯ หลังจากเสร็จสิ้นฤดูทำนา มีเวลาว่าง ผู้หญิงก็จะทอผ้า ทำเครื่องปั้นดินเผา ผู้ชายทำเครื่องจักสาน เครื่องมือจับสัตว์ ตีเหล็ก แกะสลักไม้ เป็นต้น จะมีการละเล่นรื่นเริงเป็นครั้งคราวในเทศกาลงานบุญและวันนักขัตฤกษ์ (กรมศิลปากร. 2532:14) สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม แต่ละหมู่บ้านตั้งอยู่อย่างโดดๆ โดยเฉพาะชนบทห่างไกล มีการติดต่อแลกเปลี่ยนกับสังคมภายนอกต่างถิ่นน้อยมาก เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกจำเป็นต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก จึงทำให้แต่ละท้องถิ่นพยายามคิดค้นประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีพของตน เพื่อสนองความต้องการด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ รวมทั้งสภาพแวดล้อมอื่นๆ ซึ่งต่อมาได้พัฒนารูปแบบ รูปทรง ให้สวยงามแปลกตา และมีความแตกต่างกันตามความจำเป็นในการใช้งาน และตามวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นจนเกิดเป็นงานศิลปหัตถกรรมขึ้นมา ทั้งนี้ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ได้กล่าวถึงกำเนิดของหัตถกรรม ไว้ในหนังสือรูปแบบหัตถกรรมไทย สรุปได้ดังนี้

ต้นกำเนิดของมนุษย์ เมื่ออุบัติขึ้นในโลกนั้นก็เหมือนกับสัตว์มีชีวิตอื่นๆ คือมาพร้อมกับธรรมชาติไม่มีสิ่งของใดติดตัวมา แต่เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดกว่าสัตว์ ความพยายามที่จะรักษาชีวิตให้อยู่รอด เป็นผลให้มนุษย์คิดประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นมาเพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยอาศัยแรงงานจากมือและร่างกายของตนมาดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติเพื่อให้มีรูปร่างประโยชน์ใช้สอยได้เหมาะสม จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างงานหัตถกรรมเพื่อชีวิต เมื่อเวลาผ่านไปมนุษย์เจริญขึ้น อยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ รู้จักเพาะปลูกและสะสมอาหาร ไม่ต้องกังวลกับการแสวงหาอาหารทุกวัน ทำให้มีเวลาว่างพอที่จะคิดสร้างสรรค์งานอื่นๆ งานหัตถกรรมจึงเป็นอาชีพหนึ่งของกลุ่มผู้มีฝีมือในการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้จากวัตถุดิบในธรรมชาติ เมื่อมีการผลิตซ้ำๆ กันมากจนเกิดความชำนาญและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การใช้เทคโนโลยีตามความก้าวหน้าของยุคสมัยนั้นๆ มาพัฒนากระบวนการผลิตหัตถกรรมให้มีคุณภาพ ตลอดจนการปรุงแต่งความงามของศิลปะในงานหัตถกรรมเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจและคตินิยมความเชื่อ รวมทั้งประโยชน์ใช้สอยทางร่างกายให้สอดคล้องกัน (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. 2538:1)

กรมศิลปากร ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและรูปแบบของหัตถกรรมไทย ในหนังสือศิลปะและหัตถกรรมไทย สรุปได้ดังนี้

รูปแบบหัตถกรรมที่ผลิตเป็นสินค้าในยุคแรกนั้น เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านในรูปอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ใช้ฝีมือและแรงงานของสมาชิกในครอบครัว โดยใช้วัสดุที่ได้ภายในท้องถิ่นเช่นดินกัก ไม้ไผ่ หวาย เป็นต้น งานหัตถกรรมในช่วงแรกๆ มีรูปลักษณะเรียบง่าย มีเอกลักษณ์ที่ต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น การผลิตจะทำเพื่อใช้สอยในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่จะนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบ้างก็แต่ภายในวงจำกัด อยู่ในระดับท้องถิ่น ต่อมาเมื่อความเจริญมากขึ้น การค้าขายได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ผลิตภัณฑ์บางประเภทได้รับความนิยมและเป็นที่ต้องการมากขึ้น รูปแบบการผลิตจึงเปลี่ยนไป มีการจ้างช่างฝีมือจากครอบครัวอื่นมาช่วยผลิตและเป็นการผลิตในระบบรวมแรงงานเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น นับเป็นจุดเริ่มต้นของระบบการผลิตแบบโรงงานในระยะต่อมา (กรมศิลปากร. 2532:8)

นอกจากนี้ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ ได้กล่าวถึงสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นต้นกำเนิดของงานศิลปหัตถกรรมในสมัยแรกๆ สรุปได้ดังนี้

สถาบันศาสนากับสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น อันเป็นฐานที่สำคัญในการพิจารณา ประวัติความเป็นมาของการผลิตสิ่งประดิษฐ์ทั้งที่เป็นเครื่องใช้และเครื่องประดับหรือ “หัตถกรรม” ทั้งนี้เพราะว่า พระมหากษัตริย์เป็นแหล่งรวมความเชื่อของคนไทยมาตั้งแต่ในอดีตว่าเป็นสมมุติเทพ สมควรจะได้รับคามยกย่อง เทิดทูนด้วยเครื่องใช้และเครื่องประดับที่มีความงดงามและสูงค่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพอย่างสูงสุด อาจจะ เรียกได้ว่าราชสำนักเป็นแหล่งกำเนิดแห่งศิลปะที่สวยงามเพราะมีช่างหัตถกรรมประจำ สามารถอุทิศเวลาและมีฝีมือของตนกับงานที่ทำด้วยศรัทธาและความภักดี ซึ่งจะก่อให้เกิดผลงานที่ประณีต และสวยงามยิ่งๆ ขึ้นไป นอกจากนี้ ก็ยังเป็นแหล่งกระตุ้นให้มีการพัฒนาศิลปะชั้นสูงในสังคมนั้นๆ อีกด้วย (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. 2528:1)

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติหลายชนิด อีกทั้งยังมีวัฒนธรรม สะสมมากมายในแต่ละท้องถิ่นของภูมิภาค โดยเฉพาะงานหัตถกรรมนั้นเชื่อว่ามีกำรทำสืบทอดต่อเนื่องกันมา จากอาณาจักรสุโขทัยเรื่อยลงมาจนถึงอาณาจักรอยุธยาและรัตนโกสินทร์ซึ่งมีวัฒนธรรม พุทธศาสนา และการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก่อให้เกิดการพัฒนาหัตถกรรมไทยที่มีคุณค่าในหลายระดับ ซึ่ง สอดคล้องกับคุณค่าของหัตถกรรมไทยที่กระทรวงอุตสาหกรรมได้กล่าวไว้ว่า ความภาคภูมิใจในมรดกงาน หัตถกรรมนั้นนับตั้งแต่ระดับหัตถกรรมพื้นบ้านสำหรับสังคมเกษตรกรรมในชนบทไปจนถึงระดับศิลปหัตถกรรม ไทยชั้นสูงสำหรับเจ้านายพระมหากษัตริย์ ที่องค์ความเป็นเอกลักษณ์มาโดยตลอดจะแตกต่างกันบ้างก็ด้วย รูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากฝีมือและจินตนาการของช่างหัตถกรรมไทย (กระทรวงอุตสาหกรรม. 2538:2)

2.3 งานหัตถกรรมผ้าทอกับบริบททางวัฒนธรรม

งานหัตถกรรมผ้าทอ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมอย่างมีกระบวนการ โดยมีสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มทางสังคม ความผูกพันในครอบครัวและกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยการแบ่งหน้าที่ร่วมกัน ทำงานระหว่างเพศชายกับเพศหญิงเพื่อสนองความต้องการทางด้านเครื่องนุ่งห่ม โดยผู้ชายเป็นฝ่ายจัดหา ฝ้าย อุปกรณ์การทอผ้า ผู้หญิงทำหน้าที่ทอผ้าและตัดเย็บออกมาเป็นเครื่องนุ่งห่ม กิจกรรมดังกล่าวเป็นการ แสดงออกร่วมกันที่สร้างสรรค์สัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในครอบครัวอันเป็นการรักษาโครงสร้างทางสังคมให้คงอยู่ เครื่องนุ่งห่มจัดเป็นหนึ่งในสี่ของปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ ซึ่งมีการดำเนินสืบต่อกันมาอย่างมี ขั้นตอน มีเทคนิคด้วยวิธีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีการ ปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นอย่างช้าๆ ภายในเงื่อนไขของจารีตประเพณีที่เคร่งครัดกลายเป็นผลงานทางศิลปกรรมที่มี รูปลักษณะโดดเด่นและมีลวดลายปราณีตสวยงาม (สุพัตรา จิรนนทนารณ์. 2537:153)

ด้วยเหตุนี้ งานหัตถกรรมผ้าทอจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งจัดอยู่ในประเภทวัฒนธรรม ทางวัตถุ หรือวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่ทำสืบทอดกันมาจนเป็นความก้าวหน้าในด้านประโยชน์ใช้สอย ซึ่ง สอดคล้องกับ พิศวง ธรรมพันทา (2532:56) ที่กล่าวถึงงานหัตถกรรมว่า งานหัตถกรรมจัดเป็นงานที่สืบทอด ทางวัฒนธรรมอีกแนวทางหนึ่ง ทั้งนี้ได้มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมหลายท่านได้ให้ความหมายของ วัฒนธรรมโดยกล่าวถึงวัฒนธรรม ว่าเป็นทั้งความดี ความงามและความจริงในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏใน รูปแบบต่างๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเรา เอง วัฒนธรรมเป็นผลงานด้านต่างๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยผ่านการคัดเลือกปรับปรุงและยึดถือสืบทอด กันมาจนถึงปัจจุบัน (สาโรจน์ บัวศรี. 2532:37) นอกจากนี้ อมรา พงศาพิชญ์ ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในเชิง

การสืบทอดสองแนวทาง ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยาสรุปได้ดังนี้

แนวทางแรก เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น กระบวนการที่พ่อ-แม่ อบรมสั่งสอนลูกว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

แนวทางที่สอง คือ การสืบทอดทางวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งสู่อีกสังคมหนึ่ง ซึ่งเป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น โดยฝ่ายที่รับวัฒนธรรมจะยอมละทิ้งวัฒนธรรมของตนเองบางส่วนไป ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นก็จะตอบสนองความต้องการ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันในสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างของสังคมยังคงอยู่เพราะเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจ เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (อมรา พงศาพิชญ์. 2533:62)

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม วัฒนธรรมไทยมีลักษณะที่เป็นการถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้หรือการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดแบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมทางด้านศิลปหัตถกรรมก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่สังคมมนุษย์ในอดีตสามารถรักษาและสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมให้กับลูกหลานในครอบครัวสืบทอดกันมาจนกลายเป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่ยาวนาน ดังที่ชูศักดิ์ เพรศคอตท์ และคณะ ได้อ้างถึงงานวิจัยของนอร์แมน เบียร์ ที่ศึกษาเรื่องทฤษฎีการสืบทอดจากบรรพบุรุษ (Constitutional stock horitage) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

สิ่งที่สำคัญที่สุดในการเอื้อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความสามารถพิเศษในการทำงานศิลปหัตถกรรมก็คือ การสืบทอดความสามารถนี้มาจากบรรพบุรุษ เชื่อกันว่าโดยทั่วไปแล้วผู้มีความสามารถทางการทำงานศิลปหัตถกรรมจะต้องมีบรรพบุรุษที่มีความสามารถทางการทำงานศิลปหัตถกรรมมาก่อน ซึ่งมีได้หมายความว่าเฉพาะผู้เป็นพ่อแม่เท่านั้น บรรพบุรุษในที่นี้ครอบคลุมไปถึงญาติคนอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นปู่ ทวด หรือไกลกว่านั้นก็ได้ ความสามารถในการทำงานศิลปหัตถกรรม ซึ่งเด็กหรือผู้ใหญ่แสดงออกให้ปรากฏนี้อาจฝึกฝนได้จากการศึกษาจากผู้อื่นหรือฝึกฝนด้วยตนเองก็ได้ แต่ผลสรุปของนอร์แมน เบียร์ กล่าวย้าว่า ผู้ที่มีความสามารถทางการทำงานศิลปหัตถกรรมนั้นต้องได้รับเชื้อจากความสามารถทางการทำงานศิลปหัตถกรรม การเรียนรู้ที่ฝึกได้จากบุคคลภายนอกนั้นอาจมีส่วนช่วยให้เด็กหรือบุคคลทั่วไปพัฒนาฝีมือหรือทักษะทางงานศิลปหัตถกรรมได้บ้าง แต่เมื่อเทียบกับผลแห่งการสืบทอดจากบรรพบุรุษแล้ว จะเห็นได้ว่าความถนัดในการทำงานศิลปหัตถกรรมที่ได้รับจากบรรพบุรุษมีความสำคัญและจำเป็นมากกว่า (ชูศักดิ์ เพรศคอตท์ และคณะ. 2533:36)

งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของมนุษย์ และมนุษย์สามารถรักษาวัฒนธรรมประเภทนี้ไว้ได้ด้วยการสืบทอดให้กับลูกหลานในครอบครัวสืบทอดกันมาจนกลายเป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่ยาวนาน โดยในสังคมหนึ่งๆ จะมีวัฒนธรรมส่วนใหญ่ซึ่งเปรียบเสมือนใยแมงมุมที่ครอบคลุมไปทั่วทุกส่วนของสังคมแต่ในจุดเล็กๆ อาจมีวัฒนธรรมย่อยซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนบางกลุ่ม บางสังคม หรือบางเชื้อชาติจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของขนบธรรมเนียม ประเพณี คตินิยม วิถีชีวิต ความเชื่อ ในส่วนย่อยเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดการสร้างงานศิลปหัตถกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตนไปต่างๆ กัน สำหรับผู้หญิงอีสานกับการทอผ้านั้นจะเป็นไปโดยผ่านสถาบันในชุมชนเป็นหลัก ดังที่ วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ ได้กล่าวถึงกระบวนการทางสังคมในการทอผ้าของชาวอีสาน สรุปได้ว่า

ผู้หญิงชาวอีสานตั้งแต่แรกเกิดผ่านวัยเด็ก ผ่านการศึกษาจนถึงวัยรุ่นก่อนแต่งงาน ผู้หญิงในวัยนี้จะได้รับการอบรมเลี้ยงดู เรียนรู้และฝึกหัดการทอผ้าจากสถาบันครอบครัวที่มีแม่ ย่า ยายและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงทำหน้าที่สั่งสอนให้เป็นผู้หญิงทุกอย่างทั้งกิริยามารยาท การดูแลบ้านเรือนและการทอผ้าโดยผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ในชีวิตจริง ในขณะที่เดียวกันหลังจากผู้หญิงทอผ้าได้ดีทุกประเภท พร้อมทั้งจะมีครอบครัวก็เข้าสู่พิธีแต่งงานได้ ชาวอีสานมีความเชื่อว่าการทอผ้าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิง หญิงสาวโสดจึงควรมีความสามารถในการทอผ้า ฝีมือในการทอผ้าจะเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของผู้หญิงที่จะช่วยให้ฝ่ายชายและญาติฝ่ายชายมองเห็นคุณค่าของความเป็นกุลสตรีของผู้หญิง (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2527:199)

นอกจากนี้ สุริยา สมุทรคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา (2532:22-25) มีความคิดเห็นสอดคล้องกับสมชาย นิลอาธิ (2537:8-9) ถึงเรื่องการทอผ้าในฐานะกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมการสืบทอดงานผ้าทอ สรุปได้ดังนี้

การดำหูกทอผ้าเป็นเหมือนวิชาชีพของลูกผู้หญิงที่เหมือนสังคมจะกำหนดให้เป็นการเตรียมตัวทำหน้าที่แม่บ้านต่อไป ฉะนั้นการสืบทอดจึงมีการถ่ายทอดจากแม่สืบต่อไปยังลูกสาวหรือลูกสะใภ้จนถึงหลานสาวเป็นหลัก โดยมีวิธีการถ่ายทอดในลักษณะการอบรมสั่งสอนทางสังคมที่มีระบบอย่างไม่เป็นทางการ อย่างกรณีลูกสาว หลานสาวเห็นแม่หรือ ย่า ยาย ดำกสมอฝ้าย อีวฝ้าย เข็นฝ้าย ย้อมสีและสืบทอดทอผ้าก็จะเรียนรู้ไปเรื่อยๆ และอาจจะช่วยทำผิดๆ ถูกๆ บ้างตามความต้องการและเท่าที่จะสามารถทำได้ตามวัยวุฒิภาวะ จนรับรู้ว่านั่นคือ ค่านิยมของสังคมที่ผู้หญิงจะต้องทำหน้าที่ดำหูกทอผ้าเพื่อใช้สอยกันในครอบครัวและอื่นๆ ประกอบกับบางคนก็จะได้รับการอบรมสั่งสอนโดยตรงอย่างมีจุดมุ่งหมายจากแม่และญาติผู้ใหญ่โดยตรง เพื่อให้รับรู้วัฒนธรรมการทอผ้าอันเป็นการเตรียมลูกสาว-หลานสาวให้อยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติได้รับการยอมรับจากผู้คนในชุมชนและต่างถิ่นก็มีอยู่บ้าง ซึ่งจัดว่าเป็นเรื่องของการเตรียมคนให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในสังคมทั้งเพื่อตัวเองและส่วนรวมของชุมชนไปพร้อมๆ กัน เมื่อลูกผู้หญิงเติบโตสู่วัยรุ่นก็จะได้รับแรงกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคมอีกทางหนึ่งด้วย การดำหูกทอผ้าจัดเป็นสิ่งที่สังคมใช้เป็นเครื่องแสดงสถานภาพของลูกผู้หญิง จึงทำให้เป็นแรงเร้าให้ผู้หญิงต้องคิดแสวงหาวิธีการที่จะดำหูกทอผ้าให้งดงามและมีคุณภาพตามทัศนคติค่านิยมของสังคมด้วยการเรียนรู้ฝึกฝนจากแม่ ญาติผู้ใหญ่ เพื่อนบ้าน จากการสังเกตทั้งที่คนอื่นทำและที่คนอื่นใช้สอยแล้วจดจำเอามาทดลองทำจากการสอบถามพูดคุย จากการขอยืมตัวอย่างผ้าหรือยืมต้นแบบลวดลายจากผู้อื่น

งานหัตถกรรมผ้าทอถือเป็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา ที่มีลักษณะเฉพาะตัวอีกทั้งยังมีบทบาทในฐานะที่เป็นพิธีกรรมผ่านภาวะของผู้หญิงที่เริ่มตั้งแต่วัยเด็กครอบคลุมไปจนถึงวัยชราและวาระสุดท้ายของชีวิต ปัจจุบันผ้าทอพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้กลายมาเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชาวบ้านที่มีอาชีพหลักคือ การทำนา แม้ว่าภายหลังรายได้จากการทำนาจะน้อยกว่าอาชีพเสริมคือ การทำงานหัตถกรรม แต่คนอีสานส่วนใหญ่ก็ยังยึดอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก เพราะคนอีสานให้ความสำคัญและถือว่าเป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรี อย่างไรก็ตามอาชีพทั้งสองประเภทจึงมีอยู่คู่กันในสังคมคนอีสานที่ชอบอิสระ รักและเคารพในภูมิปัญญาบรรพบุรุษ หัตถกรรมพื้นบ้านจึงกลายเป็นการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นก่อนมาใช้เพื่อความอยู่รอด พัฒนาเป็นอาชีพหารายได้ในสภาวะสังคมปัจจุบัน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง

3.1 ความเป็นมาของหลักการพึ่งตนเอง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Self - sufficient Economy) ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปรัชญาที่สะท้อนถึงแนวคิดหลัก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพึ่งพาตนเองโดยใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด อันสอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์ที่มีสมมติฐานที่ว่าทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด ภายใต้ความต้องการของคนที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด มีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรตามความเหมาะสม ลดการพึ่งพิงจากภายนอก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้เป็นอันดับแรก (ยโสธร ตูทองคำ. 2545:71) นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้พิจารณาความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส โดยมองว่าความพอเพียงมิได้มีความหมายในแง่เศรษฐศาสตร์แต่เพียงด้านเดียว แต่มีความหมายเชิงปรัชญา จริยธรรม คุณค่าและปทัสฐานทางพฤติกรรมสำหรับการดำเนินชีวิตทุกๆ ด้านอีกด้วย เป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้นทางสายกลาง เป็นมัชฌิมาพัฒนา เป็นความพอเพียงที่มีพลวัต (dynamic) และมีแง่มุมทางด้านปรัชญาและด้านเศรษฐศาสตร์ คือหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกภายในและสามารถพึ่งตนเองได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2542:9) ทั้งนี้ สุเมธ ดันติเวชกุล ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ ไว้ในบทความเรื่อง “การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

โดยสรุปคือ หันกลับมายึดเส้นทางสายทางกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นพื้นฐานของความมั่นคงในการดำรงชีวิต ที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ (สุเมธ ดันติเวชกุล. 2543:2)

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้ให้คำนิยามของเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง การดำเนินวิถีการผลิตสินค้าและบริการ หรือการจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการ หรือจัดการทรัพยากรท้องถิ่นในลักษณะที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยแสดงออกถึงสาระสำคัญดังนี้

1. ความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self Determination) อันได้แก่ ความสามารถในการควบคุมและพัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้ได้ด้วยตนเอง ความสามารถในการดำรงสถานภาพผู้กระทำ (Actor) ต่อตลาด คือ เป็นผู้เลือกดำเนินลักษณะกิจกรรม และจำกัดขนาดของกิจกรรมให้เป็นไปอย่างสมดุลย์ต่อเงื่อนไขปัจจัยของกลุ่มหรือชุมชน ไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของพ่อค้าคนกลาง
2. เป้าหมายของการผลิตหรือการรวมกลุ่มมุ่งที่กิจกรรมสนองต่อปัจจัยดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน

3. คำนี้ถึงหลักความประหยัดอย่างรอบด้านในการดำเนินการ
4. การบริหารจัดการ ดำเนินการ อาศัยกระบวนการท้องถิ่นและชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างสำคัญ เกิดเป็นบูรณาการระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในกรอบแนวคิดเดียวกันอย่างเป็นหนึ่งเดียว
5. ผลที่เกิดจากการดำเนินวิถีการผลิต หรือการรวมกลุ่มสวัสดิการ ย้อนกลับมาสร้างคุณภาพชีวิตแก่สมาชิกอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2542:24)

นอกจากนี้ประเวศ วะสี และคณะ ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าต้องประกอบด้วยความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ ไว้ในหนังสือ ฟังตนเองในชนบท : อภิบทหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่งการฟังตนเอง สรุปได้ดังนี้

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่รูดวบ เดียวจนเดียวรวยแบบกะทันหัน เดียวตกงาน ไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนี้ประชาชนยุคทุนนิยมไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกิน จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง มาตัวตาย คิดยาเศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี (ประเวศ วะสี และคณะ. 2531:94)

หลักการพยายามฟังตนเองเป็นหลักการที่มีการกล่าวถึงและนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน หลักการนี้เริ่มจากความกดดันทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองจากการที่ประเทศไทยเราใช้นโยบายพัฒนาประเทศตามแนวคิดของเคนส์ (Keynes) และฮาร์รอด โดมาร์ (Harrod Domar) ซึ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ของประเทศเป็นหลัก ทำให้ต้องกู้ยืมเงินต่างประเทศมาลงทุนซึ่งก็ต้องมีการพึ่งพิงและอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศตลอดเวลา ผลประโยชน์ที่ได้ไม่เต็มที่ และยังก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาในขณะที่ทรัพยากรของประเทศมีจำกัดและน้อยลงทุกที โดส ซานตัน (Dos Santos) นำเสนอทฤษฎีการพึ่งพิง (Dependency Theory) โดยกล่าวว่าประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่ เนื่องจากถูกกำหนดเงื่อนไขการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการพัฒนาจากภายนอกทำให้เกิดการพึ่งพิงหรืออาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกมากเกินไปยิ่งทำให้ไม่อาจหลุดพ้นจากความยากจน การถูกเอารัดเอาเปรียบ การถูกรบกวนงานปราศจากความเป็นอิสระได้ จึงจำเป็นที่จะต้องปลูกจิตสำนึกในการฟังตนเอง จุดกำเนิดของการฟังตนเองเริ่มจากแนวคิดของรุสโซ คำปราศรัยของเหมาเจ๋อตุง นโยบายของมหาตมะคานธี และแนวคิดของโฮจิมินห์ โดยท่านเหล่านี้ได้มองเห็นถึงผลเสียที่เกิดจากการพึ่งพาก่อให้เกิดความกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศชาติตกอยู่ในอิทธิพลของต่างชาติ การที่ประเทศชาติจะหลุดพ้นจากการพึ่งพาได้ ประชาชนจะต้องรวมตัวกัน ช่วยเหลือกันและกัน และมีความ

พอเพียงในตนเองทางด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย รู้จักผลิตสิ่งของเพื่อการยังชีพโดยอาศัยความพยายาม ความรู้ และความสามารถของคนในท้องถิ่น รวมทั้งการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ซึ่งแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนได้แพร่หลายทั่วไป มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อหาวิถีชีวิตในการจัดดำเนินการเพื่อนำไปใช้กับชุมชนที่เสียเปรียบทางเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด (สุภัทร ขรมาศบุษปี. 2540:14-15)

นอกจากนี้ ฟินิจ ลากษณานนท์ ได้ให้ความเห็นถึงที่มาของ “การพึ่งตนเอง” ว่าเป็นแนวคิดเชิงกลยุทธในการพัฒนาชุมชนที่มีจุดเริ่มต้นมาจากปรัชญาการพัฒนาคนของเจมส์ เยน (Jame Yen) นักวิทยาศาสตร์ชาวจีนที่ลี้ภัยมาอยู่ไต้หวันหลังการปฏิวัติปี ค.ศ.1949 ได้นำทฤษฎีของตนไปใช้การพัฒนาชนบทของไต้หวัน โดยมองคุณค่าทางจิตใจของสังคมเดิมเป็นหลักและถือว่ามนุษย์มีศักยภาพในตัวเองที่จะสร้างสรรค์แต่ถูกกดตันจากสังคมภายนอกจึงไม่ได้แสดงออก ดังนั้น การพัฒนาก็คือการปลดปล่อยศักยภาพนี้ออกมา ประชาชนต้องมีการปกครองตนเองมีอำนาจตัดสินใจที่จะแก้ปัญหาของตนเอง (ฟินิจ ลากษณานนท์. 2528:28) พลพวรรณ คำพรรณ และมนตรี เกิดมีมูล (2545:259) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพึ่งตนเองไว้ว่า การพึ่งตนเองมีรากฐานมาจากแนวคิดแบบมนุษยนิยม (Humanism) ที่มองในเรื่องคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยเชื่อว่ามนุษย์มีคุณค่า ศักดิ์ศรี และศักยภาพความสามารถในตัวเองที่จะคิด ทำ พูดด้วยตัวของตัวเอง หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การพึ่งตนเองคือ การเป็นตัวของตัวเอง รู้จักและเคารพในตนเอง ในขณะที่ ภัฏญมน อินทวาท (2543:254) ได้กล่าวถึงแนวคิดของการพึ่งตนเองที่แตกต่างออกไปว่า การพึ่งตนเองมีแนวคิดมาจากพุทธศาสนา ดังพุทธภาษิตที่ว่า “อตตาหิ อตตานโน นาโถ” หมายถึง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนนั่นเอง

3.2 ความหมายของการพึ่งตนเอง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องถึงความหมายของ การพึ่งตนเอง พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองไว้มาก การพึ่งตนเองในที่นี้หมายถึง ความสามารถของครัวเรือนในการดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองในเรื่องการผลิต การบริโภค และความสัมพันธ์ภายในชุมชน นอกจากนี้ในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะนำไปสู่ความสามารถในการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งนับเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่มีการพึ่งพาตนเองและสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับการนิยามความหมายของโณมสมร เหลือโกศล ซึ่งได้ให้ความหมายของคำว่า การพึ่งตนเองของประชาชน คือ การที่ประชาชนตระหนักในความสามารถและศักยภาพของตนเอง สามารถคิดและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง โดยไม่ร้องขอหรือรอคอยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น (โณมสมร เหลือโกศล. 2531:34) นอกจากนี้ พรประภา สินธุนาวา ได้กล่าวถึงความหมายของการพึ่งตนเอง ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การพึ่งตนเองของชุมชนโดยแนววัฒนธรรมชุมชนเพื่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านตะเพินคี ตำบลองค์พระ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยสรุปดังนี้

การพึ่งตนเอง หมายถึง ชุมชนที่มีการจัดการระบบในชุมชนของตนให้สามารถสนองความต้องการในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนได้ โดยมีแบบแผนทางเศรษฐกิจที่เป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก และมีแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ ดำเนินไปตามรากฐานแห่งวัฒนธรรมของตัวเองสูง มีการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมของตัวอยู่ในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกัน ทั้งในหมู่บ้านและระหว่างชุมชนอย่างมีความเป็นตัว

ของตัวเองที่สั่งสม สืบทอดวิถีแห่งการพึ่งตัวเองของชุมชนได้โดยไม่แยกตัวโดดเดี่ยวหรือปิดตัวเองจากโลกภายนอก รวมไปถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมของชุมชนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (พรประภา สันธุนาวา. 2533:24)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเอง ไว้ในทฤษฎีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบท สรุปได้ดังนี้

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองมิได้ทั้งระดับปัจเจกชน และชุมชน กล่าวคือ การที่บุคคลสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหาก จากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตนเองได้ ส่วนการพึ่งตนเองในระดับชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และทางสังคม (สัญญาสัญญาวิวัฒน์. 2536:61)

นอกจากนี้ อภิชาติ ทองอยู่ และคณะ ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเอง ไว้ในหนังสือ สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง สรุปได้ดังนี้

การพึ่งตนเองเป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกับการพึ่งพา (Dependence หรือ Dependency) กล่าวได้ว่าการพึ่งตนเองเป็นแนวคิดแย้ง (Antithesis) ต่อการพึ่งพา การพึ่งในระดับประเทศแยกได้เป็นการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ (Economic Dependency) การพึ่งพาทางการเมือง (Political Dependency) และการพึ่งพาทางวัฒนธรรม (Cultural Dependency) สำหรับการพึ่งพาทางเศรษฐกิจนั้นอาจแยกได้หลายลักษณะ คือ การพึ่งพาทางการค้า (Trade Dependency) การพึ่งพาทางเทคโนโลยีการ (Technological Dependency) การพึ่งพาด้านการช่วยเหลือ (Aid Dependency) การพึ่งพาด้านการเงินหรือเงินกู้ (Financial or Debt Dependency) โดยมุ่งรับใช้ผลประโยชน์และความจำเป็นทางสังคมของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น (หรือประเทศนั้น) กับชุมชนสังคมภายนอกหรือต่างประเทศ ซึ่งการพึ่งตนเองจึงไม่ใช่การปิดตัวเองจากความสัมพันธ์กับสังคมอื่นหรือโลกภายนอก สัมพันธภาพจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค (อภิชาติ ทองอยู่ และคณะ. 2530:73)

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้ให้ความหมายการพึ่งตนเองว่า หมายถึง “ความพอมีพอกิน” ไว้ในบทความเรื่อง “การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” โดยยึดหลักสำคัญอยู่ 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นพึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรให้ตนเองและชาติโดยรวมมีจิตใจเอื้ออาทร ประณีต ประณีต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ ตั้งอยู่บนฐานของเมตตาธรรม
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของประเทศ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเองด้วย

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ หลังจากนั้นจึงจะคิดหารายได้ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป หลีกเลี่ยงจากการก่อหนี้โดยไม่ผลตอบแทนที่คุ้มค่า และพยายามลดความเสี่ยงด้านต่างๆ (สุเมธ ดันดิเวชกุล, 2543:2)

จากการศึกษาข้อมูลและเอกสารอ้างอิงข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการพึ่งตนเอง หมายถึง การรวมตัวของคนในชุมชนในลักษณะที่มีสหสัมพันธ์และมีลักษณะเป็นพลวัต มีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดเป้าหมายของชุมชน ใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่ มีความช่วยเหลือเกื้อกูล สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทักษะความรู้ ให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ มั่นคง สามารถแก้ไขปัญหาและนำการพัฒนาชุมชนเพื่อบรรลุอุดมการณ์พึ่งตนเองได้ โดยมีเงื่อนไขและปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญคือ จิตสำนึกแห่งการพึ่งตนเอง มีกลไกประสานด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์

3.3 ระดับของการพึ่งตนเอง

ในการกล่าวถึงแนวคิดของการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสามารถเข้าใจได้ตรงกันมากขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระบุถึงระดับของการพึ่งตนเองด้วย เพราะการพึ่งตนเองนั้นมีตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ซึ่งนำไปสู่ความหลากหลายของการนิยามการพึ่งตนเองเป็นอย่างมาก ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจถึงระดับการพึ่งตนเองโดยรวมทั้งหมด ซึ่งนักวิชาการมักจะกล่าวถึงและเน้นเฉพาะระดับใดระดับหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยแล้วนำไปประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาต่อไป ทั้งนี้ ณรงค์ เพชรประเสริฐ ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองของชุมชน ไว้ในหนังสือ ชุมชนชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้ โดยพิจารณาจากรูปแบบการผลิตว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้มี 2 ระดับ คือ

ระดับแรก คือ ชุมชนที่มีการผลิตพอเลี้ยงชีพ (sufficient) เป็นการผลิตทุกอย่างเฉพาะพอกินพอใช้และไม่สามารถผลิตอะไรได้มากเพราะด้อยวิทยาการการผลิต อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เลี้ยงตนเองได้

ระดับที่สอง คือ ชุมชนที่ผลิตทุกอย่างได้เพียงพอแล้วยังมีผลผลิตเหลือเพราะวิทยาการการผลิตหรือความรู้ความสามารถในการผลิตเพิ่มขึ้นและนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างอื่นมา ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองที่ดีที่สุด และไม่เป็นการปิดตัวเองจากการค้าการตลาด เพราะจะต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกัน ทำนองนำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าในการแลกเปลี่ยนส่วนเกินของตนกับคนอื่น (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2542:59)

โณสมร เหลือโกศล ได้แบ่งการพึ่งตนเองออกเป็น 3 ระดับ ไว้ในงานวิจัยเรื่อง ค่านิยมพื้นฐานเรื่องการพึ่งตนเองกับการอบรมเลี้ยงดู สรุปได้ดังนี้

1. การพึ่งตนเองระดับปัจเจกบุคคล หมายถึง คนที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จากสิ่งที่เขาหามาได้เอง เป็นอิสระได้อย่างแท้จริงไม่ต้องขึ้นกับผู้อื่น ทั้งยังหมายถึง ผู้ที่สามารถร่วมมือกันทำงานกับผู้อื่นได้ เต็มใจที่จะช่วยเหลือคนอื่น ๆ และให้คนอื่น ๆ ช่วย แต่เป็นผู้ที่ไม่พึ่งพาอาศัยใคร

2. การพึ่งตนเองระดับชุมชน หมายถึง ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรและทักษะซึ่งเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อสวัสดิการของตนเองและเพื่อการพัฒนาของตนเอง จะต้องไม่มีความคิดว่ารัฐบาลหรือหน่วยงานในท้องถิ่นจะมาช่วยวางแผนและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง ความช่วยเหลือจากภายนอกอาจมาในรูปคำแนะนำ ความชำนาญและเงินกู้ยืม สิ่งเหล่านี้คนในชุมชนจะต้องตระหนักให้ได้ว่า จะต้องขอใช้คืนไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านการเงินที่มาจากภายนอกนั้น ชุมชนจะร้องขอได้ก็ต่อเมื่อท้องถิ่นได้พยายามใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาไปก่อนหน้านี้แล้ว
3. การพึ่งตนเองระดับประเทศ หมายถึง เมื่อทุกคนและชุมชนในประเทศพึ่งตนเองได้ ประเทศก็สามารถพึ่งตนเองได้ด้วย พลเมืองในประเทศต้องยอมรับร่วมกันและความพยายามร่วมกัน จึงจะบรรลุอุดมการณ์พึ่งตนเองได้ในที่สุด (โจนสมร เหลือโกศล. 2531:28)

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ ได้จำแนกการพึ่งตนเองเป็น 2 ระดับ คือปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ในหนังสือการพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท สรุปได้ดังนี้

1. การพึ่งตนเองในเชิงปัจเจกบุคคล หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่ทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา
2. การพึ่งตนเองในลักษณะกลุ่ม หมายถึง กลุ่มหรือสังคมที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตน (Self - fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้ การพึ่งตนเองอย่างแท้จริง ต้องกินความรวมถึงว่า กลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย โดยอาศัยความพยายามและกำลังของตน (กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530:34)

ในขณะเดียวกัน Roy Preis werk ได้แบ่งระดับของการพึ่งตนเองในลักษณะที่คล้ายกันออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ระดับกลุ่ม (Collective) ได้แก่ การพึ่งตนเองในระดับภาค ระดับชาติและระดับท้องถิ่น
2. ระดับปัจเจกบุคคล (Individual) ได้แก่ การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือตนเอง (Roy Preis werk อ้างถึงใน จุฬามาต ศรีโมรา. 2534:38) ภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ระดับของการพึ่งตนเอง

จากแผนภูมิข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการพึ่งตนเองซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับกลุ่ม และระดับปัจเจกบุคคล ในระดับกลุ่มจะแบ่งออกเป็นระดับนานาชาติ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น สามารถแยกย่อยได้ตามแผนภูมิดังที่เสนอไว้ ฉะนั้นจะเห็นคำว่า “ตนเอง” หรือ “self” นี้สามารถหมายถึงบุคคลเดียวหรือหน่วยสังคมก็ได้

3.4 เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

ในปัจจุบันมีการสร้างกลยุทธ์แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกันหลายด้าน เช่น การจัดอบรมพัฒนาด้านการทำอาชีพเพื่อหารายได้ หลายชุมชนนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติ บางชุมชนสามารถประสบ

ความสำเร็จได้ บางชุมชนต้องล้มเลิกกิจการ บางชุมชนต้องหาวิธีการใหม่ของตนเองบ้าง ถึงแม้ว่าหน่วยงานของภาครัฐหลายหน่วยงานจะมีแผนงานและโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพและรายได้แก่ประชาชนในภูมิภาคต่างๆ เป็นจำนวนมาก แต่ผลการดำเนินงานยังไม่ประสบความสำเร็จซึ่งส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนต่างๆ ไม่สามารถเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดได้ ทั้งยังกลายเป็นการสร้างปัญหาที่ซ้ำซ้อนมากขึ้นให้แก่ชุมชนบางชุมชน และด้วยเหตุนี้นักวิชาการต่างระดมสมองเพื่อหาทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีการสร้างองค์ความรู้ด้านผลกระทบที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ประสบความสำเร็จ จนกระทั่งได้พบกลยุทธ์ใหม่หรือกระบวนทัศน์ด้านความคิดใหม่ด้วยการเข้าไปศึกษาวิธีการของชุมชนที่สามารถอยู่รอดจากวิกฤติเศรษฐกิจที่ผ่านมาได้ด้วยแนวทางที่ต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและต้องเริ่มจากจิตสำนึกของสมาชิกในชุมชน นั่นก็คือ การนำวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาแก้ปัญหา ดังที่ กัญญมน อินทวง ได้กล่าวถึงแนวทางในการแก้ไข ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชนกับเศรษฐกิจพึ่งตนเอง” สรุปได้ดังนี้

การที่จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจมาสู่การพึ่งตนเองหรือเศรษฐกิจพอเพียงให้ก้าวหน้าและได้ผลนั้น จำเป็นต้องนำวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาแก้ปัญหาด้วยการผลิตในสิ่งที่มีอยู่ตามสภาพของท้องถิ่น ใช้นวัตกรรมของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาที่มีและไม่สลับซับซ้อนในการผลิตและการจัดการ ด้วยการอาศัยตลาดในชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียงหรือตลาดเครือข่ายเป็นหลัก เน้นการพึ่งตนเองและพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดความพร้อมมากขึ้น เมื่อมีความเข้มแข็งระดับหนึ่งแล้วจึงขยายตัวสู่ภายนอก ชุมชนก็มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จสูงในการทำเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ (กัญญมน อินทวง, 2543:253)

การพึ่งตนเองคือ การมีเสรีภาพเต็มที่ในการทำกิจกรรมของตนเองโดยตนเองและชาวบ้านสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองจากภายในชุมชนเองมากกว่าที่จะถูกกำหนดจากพลังภายนอก เพราะการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการคงอยู่ของชุมชนนั้นๆ ในหนังสือเรื่อง การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของ จิตรทิพย์ นาดสุภา ได้อธิบายถึงเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนได้นั้นต้องมีองค์ประกอบด้วยกันหลายประการ คือ

1. การพัฒนาแบบกลุ่มเช่นเดียวกับในอดีต (collective) คือ ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรมที่จะทำมากพอ
2. ต้องมีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual aid) เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนให้เกิดขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ของหมู่บ้านด้วย เพราะเท่ากับเป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน ทำให้สามารถมีจิตสำนึกในการกำหนดชะตากรรมของตัวเองได้
3. ต้องมีการผลิตซ้ำจิตสำนึกนี้ให้เกิดขึ้นมาอีก มีการถ่ายทอดจิตสำนึกนี้ไปสู่คนรุ่นต่อไปในชุมชน
4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์ คือจากการรวมกันในกลุ่มย่อยคือ ในระดับหมู่บ้านและหมู่บ้านเหล่านี้สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ เพื่อสามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้าและรัฐได้อย่างมีพลัง โดยที่แต่ละหน่วยย่อยคือหมู่บ้านก็ต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือเอกลักษณ์และความเป็นอิสระในขณะที่มาาร่วมอยู่ในสหพันธ์ด้วย
5. ต้องมีการประสานทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมด้วย เช่น ชนชั้นกลางบางส่วน กลุ่มคนที่เสียเปรียบในเมือง อันจะทำให้แนวคิดในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านมีพลังมากขึ้น

6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ เพราะสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน (ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย. นาดสุภา. 2529:38-42)

นอกจากเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว การที่จะทำให้ชุมชนมีการพึ่งตนเองจะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นต่อคนในชุมชน ซึ่ง ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย ได้นำเสนอไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. ความรู้สึกของการรวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกัน และรวมกันอย่างครบถ้วน (sense of solidarity)
2. ค่านิยมประชาธิปไตย (democratic values) ปลุกฝังคนในชุมชนมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและให้มติของที่ประชุมตัดสิน
3. สปีริตในการทำงานร่วมกัน (spirit of cooperation) คือจะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม (joint activity) และกระทำร่วมกันโดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและร่วมช่วยเหลือกัน
4. สปีริตในการร่วมกลุ่ม (collective spirit) โดยสร้างให้เกิดสปีริตที่จะมอง และให้ความสำคัญต่อความสนใจร่วมของกลุ่ม ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและมีความพยายามร่วมกันในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุผลของความสนใจนั้น
5. สปีริตในการสร้างสรรค์ (creative spirit) คือการปลุกฝังให้มีความคิดริเริ่ม มีการแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ และเทคโนโลยีใหม่ๆ และใช้สิ่งเหล่านี้ในการแก้ปัญหาของชุมชนไม่ใช่หนีปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น
6. สปีริตของการร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่า ช่วยตนเองได้โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่ม หรือชุมชนทั้งทางกายภาพหรือทางวัฒนธรรมกับทางจิตใจ กระทำการให้บังเกิดผลมากที่สุดและมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมีความสำคัญเป็นเพียงอันดับรองหรือเป็นตัวประกอบเท่านั้น (ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย. 2527:91)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์เชิงรุกในการพึ่งตนเอง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องดำเนินการใน 2 เรื่อง คือ

1. การสร้างเสริมขีดความสามารถของชุมชนเอง
 - 1.1 ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง ทั้งองค์การบริหารและการผลิต เพื่อเป็นแกนกลางของชุมชนเป็นศูนย์กลางในการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างมีศักดิ์ศรีบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน เป็นศูนย์รวมในการปลุกฝังจิตสำนึกในการพึ่งตนเองของชุมชน
 - 1.2 สร้างเสริมปัจจัยพื้นฐานให้มีขึ้นอย่างเพียงพอ และสมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ ปัจจัยพื้นฐานที่ควรจัดหาเพิ่มเติมนอกเหนือจากถนน แหล่งน้ำ คือ ศูนย์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ศูนย์เทคโนโลยี ชุมชนและกองทุนหมู่บ้าน
 - 1.3 การรณรงค์ปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนขยัน เชื่อมั่นในตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและไม่หมกมุ่นในอบายมุข รวมทั้งมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองโดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอกหรือรอคอยโชคชะตา
2. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน โดยจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องซึ่งภาครัฐจะต้องบดหลัก ดังนี้
 - 2.1 เข้าไปเกื้อหนุน ไม่หยิбы่นให้
 - 2.2 ให้อิสระในการดำเนินงานของชาวบ้าน (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534:60)

นอกจากนี้ เสน่ห์ จามริก ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองที่ต้องพัฒนามาจากรากฐาน ไว้ในบทความเรื่อง “การแสวงหาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา” ดังนี้

แนวทางการพัฒนาจะต้องตั้งต้นจากความเข้าใจในธรรมชาติของความเป็นจริงที่ว่าชาวไร่ ชาวนา ในฐานะที่เป็นมนุษย์อย่างน้อยที่สุดย่อมมีพลัง ปัญญา ความสามารถอยู่โดยพื้นฐานทางธรรมชาติ และสาเหตุที่ต้องตกอยู่ในฐานะยากจน ช่วยตัวเองไม่ได้เช่นทุกวันนี้ก็เพราะถูกปิดกั้นโอกาสที่จะพัฒนาตนเองจากปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร และวัฒนธรรม การพัฒนาชนบทจึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นการหยิบยื่นจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง แต่จะต้องมุ่งส่งเสริมให้ชาวไร่ ชาวนาเองได้ทำความเข้าใจกับปัญหาของตนเองและคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่สัมพันธ์กันต่อปัญหาความต้องการและความสามารถของตนเองอย่างแท้จริง (เสน่ห์ จามริก, 2532:26-27)

จากข้อความดังกล่าวมิได้กล่าวเพียงถือเป็นถ้อยคำของนักของนักวิชาการเท่านั้น หากแต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันในชนบทหลายพื้นที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการพัฒนาให้สามารถอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองได้ ในทุกด้านตามคำอ้างตามวิธีการที่ถูกเสนอโดยเสน่ห์ จามริก อาทิ หมู่บ้านศิรีวง นับว่าเป็นหมู่บ้านตัวอย่างบ้านหนึ่งที่มีรูปแบบของการพึ่งตนเองได้อย่างสูงสุด โดยอยู่บนพื้นฐานทำความเข้าใจตนเอง และคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหามาโดยผ่านองค์กรภายในชุมชน นอกจากนี้หมู่บ้านมีกระบวนการหรือแนวทางหรือปรัชญาในการพัฒนา ตามการประมวลของ เสรี พงศ์พิศ ดังนี้

1. ประชาชน คือ ศูนย์กลาง เจ้าของงานพัฒนา
2. ศักยภาพ คือ พลังภายในของประชาชน ซึ่งกลุ่มประชาชนในแต่ละสังคมจะมีผู้ที่มีสภาพที่รื้อถอนไขการเติบโต
3. เครือข่าย คือ การรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคลระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน ซึ่งการสร้างเครือข่ายคือกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ในสังคม
4. กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวจะเหมาะสมกับท้องถิ่นทั้งนี้เพราะเกิดขึ้นจากท้องถิ่น
5. ตัวแบบ คือ ประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมของบุคคล กลุ่มชุมชนหรือเครือข่าย อันสามารถเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ได้ฟัง ได้ฟัง
6. องค์ความรู้ใหม่ เกิดจากกระบวนการไตร่ตรองการปฏิบัติ (เสรี พงศ์พิศ, 2532:บทนำ)

ซึ่งกระบวนการทั้งหมดจะสามารถนำไปสู่การพึ่งตนเองทั้งระดับปัจเจกชน กลุ่ม ชุมชน และเครือข่ายได้โดยรวมและหมู่บ้านหนึ่งที่มีความเป็นมาในพื้นฐานของการพึ่งตนเองได้อย่างสูงสุด คือ บ้านยกกระบัตร นับเป็นตัวอย่างแห่งการพึ่งตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามความเกี่ยวข้องกับรัฐหาได้สิ้นสุดลงไปหากประสงค์ที่จะพึ่งตนเอง รัฐได้กระจายนโยบาย และถูกปฏิบัติตามนโยบายของคนของรัฐโดยนำมาถ่ายทอดแก่กลุ่มเป้าหมายแต่คนของรัฐจะไม่ปฏิบัติเสียเอง เพียงแต่เป็นองค์ประกอบในการแสดงบทบาทของการพัฒนาชุมชน ตามกระบวนการหรือขั้นตอนในการพัฒนาชุมชน (ถวิล กัลยาณพิเศษ, 2535:35) สำหรับแนวคิดในการพึ่งตนเอง สิ่งหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงคือ ศักยภาพของชุมชนและศักยภาพของประชาชน ที่ต้องพัฒนาตนเองไปสู่การพึ่งตนเองในที่สุด ความหมายของศักยภาพ

นั้น ปรีดี โชติช่วง ได้กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการสอนเรื่องการพัฒนาศักยภาพขององค์กรประชาชนให้เข้มแข็งในการพัฒนาสังคม สรุปได้ดังนี้

ศักยภาพของชุมชนและศักยภาพของประชาชน คือ ภาพของชุมชนในเชิงความสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ให้ความสมดุล ชุมชนสามารถพึ่งปัจจัยสี่จากทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ตลอดจนความสามารถสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี เช่น ความสัมพันธ์กับรัฐ ความสัมพันธ์กับตลาด ความสัมพันธ์กับกลุ่มหมู่บ้านอื่นและครอบคลุมถึงความสามารถในการแก้ปัญหาของตนเองให้ลุกล่วงไปด้วยดี (ปรีดี โชติช่วง. 2540:49)

ทั้งนี้ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวถึง การพึ่งตนเองของประชาชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องมีองค์ประกอบทั้งหมด 4 ประการ คือ

1. ประชาชนมีความคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง (Self Determination) หมายถึง สามารถเลือกสรรในการตัดสินใจ และในการพิจารณาแนวทางการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง เป็นตัวของตัวเองในทางความคิด มีทัศนะในการมองปัญหาหรือเลือกสรรพิจารณาถึงการดำเนินการใดๆ ได้ด้วยภูมิปัญญาของตนเองซึ่งมิใช่เกิดจากการถูกครอบงำทางความคิด
2. ประชาชนทุกคนถือว่าเป็นผู้มีศักยภาพ (Potential) ในตนเองและต้องรู้จักนำศักยภาพนั้นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ทั้งนี้มีความเชื่อพื้นฐานอันหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์ที่ว่า บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสามารถในตนเอง และมีแรงขับที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตมากขึ้น และ "บุคคลแต่ละคนมีแรงกระตุ้นอยู่ภายในซึ่งจะส่งผลถึงความสามารถของแต่ละคน ความสามารถนั้นหมายถึงความสามารถทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญาและสังคม ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามกรรมพันธุ์ สิ่งแวดล้อม และโอกาส ฉะนั้นไม่ว่าบุคคลจะเผชิญปัญหา สภาพหรือสถานการณ์ใดเขาย่อมมีความสามารถในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงได้
3. ประชาชนต้องมีส่วนร่วม (People Participation) ในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ทุกขั้นตอน ซึ่งหมายถึงการร่วมใน 3 ด้าน คือ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมมือร่วมใจกระทำการและร่วมกันรับผลจากการตัดสินใจในการกระทำนั้น
4. มีพื้นฐานความคิดความเชื่อที่ว่า "มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่มีคุณค่า และมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" คือ มนุษย์ย่อมมีเกียรติศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นมนุษย์แฝงอยู่ในตัวเอง (กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง. 2541:19)

ในขณะที่ โอวาท สุทธนารักษ์และคณะ ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองกับการพัฒนาทางด้านการศึกษาไว้ในหนังสือ ผลกระทบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มีต่อการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง โดยให้ความคิดเห็นไว้ว่า หากมีความต้องการให้ประชาชนในสังคมอยู่ในลักษณะที่พึ่งตนเองได้มากขึ้น และสังคมโดยส่วนรวมมีฐานะพึ่งพิงสังคมอื่นน้อยลงก็ต้องจัดการศึกษาที่มีลักษณะกระตุ้นให้ประชาชนในสังคมมีการพัฒนาในสิ่งต่อไปนี้

1. มีจิตใจใฝ่รู้ (enquiring mind)
2. มีความสามารถในการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น และมีความสามารถปฏิเสธหรือปรับปรุงสิ่งที่เรียนรู้จากผู้อื่นให้เหมาะสมกับความต้องการของตน

3. มีความมั่นใจในสภาพความเป็นอยู่หรือฐานะของตนเองว่ามีความเป็นอิสระและมีฐานะเท่าเทียมกับสมาชิกอื่นๆ ในสังคม และมีการยกย่องผู้อื่นหรือได้รับการยกย่องยอมรับจากผู้อื่นในสิ่งที่ตนกระทำ มิใช่ยกย่องหรือยอมรับผู้อื่นในสิ่งที่ได้รับมาจากการกระทำ (โอวาท สุทธานารักษ์และคณะ. 2530:18)

จากการศึกษาข้อมูลและเอกสารอ้างอิงข้างต้นสามารถบ่งบอกถึงมาตรฐานการอย่างง่าย ๆ ที่ตัดสินว่าบุคคลใดพึ่งตนเองได้มากน้อยเพียงใด ก็คือต้อง “ทำเองเป็น คิดเองเป็น แก้ปัญหาเองเป็น” หรืออาจจะกล่าวว่า หากใครสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ในระดับหนึ่งก็แสดงว่าคนนั้นพึ่งตนเองได้แล้ว แต่การพึ่งตนเองมิได้หมายความว่าจะไม่รับการช่วยเหลือจากคนอื่น ดังที่ ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย (2527:52) ได้กล่าวไว้ว่า เราสามารถที่จะรับการช่วยเหลือจากคนอื่นได้ตามความจำเป็นและช่วยเหลือผู้อื่นตามความจำเป็น ซึ่งช่วยเขาแล้วให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ด้วย เพราะระดับของการช่วยตนเองนั้นจะช่วยให้ได้มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับชนิดของปัญหาที่มีและขีดความสามารถของบุคคลที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ หากคนนั้นมีความสามารถสูง แต่ปัญหายุ่งยากซับซ้อนมากอาจจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

3.5 ทฤษฎีการพึ่งตนเอง

กัลตุง และคณะ (Galtung, et al.1980:14-40) กล่าวว่า การพึ่งตนเองเป็นรูปแบบใหม่ของความพยายามที่จะต่อสู้กับการครอบงำ เพื่อให้หลุดพ้นจากการพึ่งพาด้วยวิธีการช่วยเหลือตัวเอง การพึ่งตนเองไม่ใช่เป็นการอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือปิดกั้นตนเองจากสังคม แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การติดต่อสัมพันธ์กัน การพึ่งพากันและกัน การร่วมมืออย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีความเป็นอิสระในการคิด การกระทำ การตัดสินใจและการเลือก การพึ่งตนเองเกิดได้จากการผสมผสานขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. ความมั่นใจในตนเอง (Self-Confidence) หรือศรัทธา (Faith) ต่อค่านิยม วัฒนธรรม และการยอมรับในความสามารถของตนเอง
2. ความเพียงพอในตนเอง (Self-sufficient) โดยสามารถจัดหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้อย่างพอเพียง
3. ความไม่กลัว (Fearlessness) และความยืดยึด (Invulnerability) ในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคภายนอกได้

ทั้งนี้ การพึ่งตนเองมี 3 ระดับ คือ ท้องถิ่น ชุมชน และภูมิภาค โดยมีการพึ่งตนเองของปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐาน (พรพิมล สายยงค์. 2542:26-27)

ราห์แมน (Rahman.1980:80-88) กล่าวว่า การพึ่งตนเองในด้านหนึ่ง ก็คือ การแสดงออกของพลังภายในเพื่อต่อสู้กับการบีบบังคับจากภายนอก โดยพื้นฐานแล้วบุคคลได้รับการสนับสนุนและกระตุ้นทางด้านวัตถุและจิตใจเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้ การรับความช่วยเหลือจากทรัพยากรภายนอกจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ

1. ความนับถือตนเอง (Self-respect) ควรจะรับความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่จำเป็นหรือเกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของชีวิต โดยจะต้องคงไว้ซึ่งการนับถือตนเอง

2. ความเป็นอิสระแห่งตนหรือความเป็นไท (Autonomy) ของการเลือกการตัดสินใจและการกระทำต่อสถานการณ์หรืออนาคต การรับความช่วยเหลือนั้นต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งตนเองต่อไป ทั้งนี้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อหลุดพ้นหรือต่อต้านความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพา หรือถูกรอบงำจากบุคคลอื่น (อ้างอิงจากปรเมษฐ์ กาญจนวรางกูร. 2541:49)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535:101-106) ได้อธิบายทฤษฎีการพึ่งตนเองแบบพัฒนาของชุมชนชนบท (Self-Reliance of Rural Communities Theory Double-tiered TERMS MODEL of Rural Community Self-Reliance) ว่าเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการที่ชุมชนชนบทมีความสมดุลในสิ่งจำเป็นต่างๆ โดยเฉพาะมีความสมดุลในเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม โดยแสดงว่าการพัฒนาสังคมจะต้องประกอบด้วย การพึ่งตนเองเป็นวงใน การพัฒนาเป็นวงนอกแต่ละวงมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ TERMS, Functional Matrix, BAN, PAR และ Resocialization ดังนี้

1. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท เกิดจาก TERMS
2. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท เกิดจาก Functional Matrix
3. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท เกิดจาก BAN
4. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท เกิดจาก PAR
5. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท เกิดจาก Resocialization

1. **TERMS** (Technology, Economic, Natural Resource, Mental และ Sociocultural) หมายถึง ปัจจัยสำคัญ 5 ตัวที่จะทำให้ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองและพัฒนาได้ คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม

ตัวแบบ TERMS ได้แก่ความรู้ที่ว่า การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้นั้น จำเป็นต้องพึ่งตนเองได้ใน 5 ด้าน คือ

1.1 การพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี (Technology self-reliance : T) ชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือเทคโนโลยีสำหรับการดำเนินกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอก

1.2 การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ (Economic self-reliance : E) เป็นรูปแบบของการประกอบอาชีพและการค้า การพึ่งเศรษฐกิจภายในเป็นหลักจะเน้นการผลิตหรือการหาเพื่อยังชีพ เป็นการอยู่ในรูปแบบของความพอดี ไม่เน้นผลประโยชน์ที่เป็นวัตถุและผลกำไร แต่เน้นการพึ่งตนเองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขมากกว่าการแข่งขัน

1.3 การพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource self-reliance : R) เป็นการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักโดยอยู่บนฐานความคิดของการอยู่ร่วมกันและมองธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างมีความพอดี มีการรักษาให้ดำรงอยู่ไม่ให้เสื่อมเสียไป หากชุมชนปราศจากทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนก็ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ รวมถึงการมีประเพณีที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และรักษาสິงแวดล้อมให้ดำรงอยู่และพึ่งพาซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

1.4 การพึ่งตนเองในด้านของจิตใจ (Mental self-reliance : M) หมายถึงชุมชนมีบุคคลที่มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้ พึ่งตนเองได้ สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ และสามารถหาเลี้ยงชีพและพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

1.5 การพึ่งตนเองในทางสังคม (Social-cultural self-reliance : S) หมายถึง การให้ความสำคัญของประเพณีภายในท้องถิ่นเป็นหลัก การรักษาสืบทอดประเพณีของท้องถิ่นจะมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกให้เกิดการรักท้องถิ่น โดยมีประเพณีเป็นที่เชื่อมโยงความเป็นปึกแผ่นของสังคมในภาคชนบทที่มีผลถึงความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและคนอื่นๆ เป็นการสร้างความสามัคคีและส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม

โดยคำว่า พึ่งตนเองได้มีความหมายว่า มีความสมดุล (นึกถึงดาซัง ถ้าสองข้างของดาซังน้ำหนักเท่ากัน ก็แปลว่า สมดุล)

ความสมดุลทางเทคโนโลยี แปลว่า ชุมชนมีเทคโนโลยีพอแก่ความต้องการ

ความสมดุลทางเศรษฐกิจ แปลว่า ชุมชนมีพอกินพอใช้ไม่ขาดไม่เกิน หรือเกินเล็กน้อย

ความสมดุลทางธรรมชาติ แปลว่า มีทรัพยากรให้ใช้อยู่เสมอไม่ได้ขาด ใช้ไปสร้างใหม่ขึ้นมาทดแทนเช่นนี้เรื่อยไป

ความสมดุลทางจิตใจ หมายความว่า ชาวชนบทแต่ละคนมีจิตปกติสุขไม่กังวลเป็นทุกข์ มีความสุขตามอัตภาพ (คนพวกนี้มักยึดธรรมะข้อสันโดษ ความเพียร และเชื่อมั่นในความสามารถชาวบ้านที่จะพัฒนาตนเองได้) และ

ความสมดุลทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึง ชุมชนชนบทมีความมั่นคงแข็งแรงมีวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. Functional Matrix (ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่) เป็นส่วนขยายของรูปแบบ (TERMSMODEL) หมายถึง การทำหน้าที่ของ TERMS แต่ละตัว ที่มีทั้งการทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะตน และขณะเดียวกันก็จะทำประโยชน์แก่ตัวอื่นในโครงสร้างนี้หรือระหว่าง 5 องค์ประกอบ ที่แสดงสภาพความเป็นจริงในโลกที่ส่วนต่างๆ จะต้องสัมพันธ์กัน ดังตาราง 1

ตาราง 1 ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS

(Functional Matrix of Terms)

การพึ่งตนเอง บทบาท	(1) เทคโนโลยี T	(2) เศรษฐกิจ E	(3) ทรัพยากร R	(4) คน (จิตใจ) M	(5) สังคม S
(1) เทคโนโลยี T	(1.1) - เหมาะสม ในสภาพชนบท - ทันสมัยและ ควบคุมได้ - วิจัยและพัฒนา ในประเทศ	(1.2) - ฐาน การผลิต - ปัจจัยการผลิต - เพิ่มความ สามารถในการ แข่งขัน - ฐานการพัฒนา มั่นคง	(1.3) - เพิ่มมูลค่า ทรัพยากร - อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม - พัฒนาทรัพยากร	(1.4) - สร้าง จิตสำนึกทาง วิทยาศาสตร์ - เพิ่มอนุภาพ และผลิตการคน โดยวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	(1.5) - ฐานการ พัฒนาสังคม - ปัจจัย เปลี่ยนแปลง สังคมความมั่นคง ทางสังคม - รักษา เสถียรภาพและ ความ มั่นคงทางสังคม
(2) เศรษฐกิจ E	(2.1) - เลือกใช้ เทคโนโลยี เป้าหมาย - เอื้ออำนวยความ ก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี - สนับสนุนการ พึ่งตนเองทาง เทคโนโลยี	(2.2) - สร้าง ภาวะสมดุล - พัฒนาการ ต่อเนื่อง - มีประสิทธิภาพ แข่งขันกับ ภายนอก - สามารถในการ ออมและการ ลงทุน - รวมกลุ่ม การผลิตและ การตลาด	(2.3) - ใช้ ประโยชน์ ทรัพยากรท้องถิ่น - เพิ่มมูลค่าทาง เศรษฐกิจใน ทรัพยากร - ใช้ทรัพยากร อย่างมีประสิทธิภาพ และดุลยภาพ - พัฒนาและนำ กลับมาใช้ใหม่	(2.4) - สร้างจิต สำนึกในการ ประกอบทาง เศรษฐกิจ - สร้างจิตสำนึก ในการพัฒนา คุณภาพชีวิต - สร้างจิตสำนึก ในความเป็นธรรม - สร้างจิตสำนึก ในการออมและ การลงทุนที่ เหมาะสม	(2.5) - สร้างงาน และสร้างรายได้ - ฐานความมั่นคง และความสมดุล - ทางสังคม สร้างเสถียรภาพ และความเป็น ธรรมทาง เศรษฐกิจ - ผสานประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ
(3) ทรัพยากร R	(3.1) - ฐานการ พัฒนาเทคโนโลยี - สร้างความ หลากหลายในการ ใช้เทคโนโลยี - ก่อให้เกิดการ คิดค้นเทคโนโลยี	(3.2) - ฐานการ ผลิต และการ ประกอบที่ เหมาะสม - ปัจจัยการผลิต - ฐานการพัฒนา ที่สืบเนื่อง	(3.3) - อุดม สมบูรณ์ หรือ สามารถใช้ ประโยชน์ - มีคุณภาพของ ระบบนิเวศน์ อยู่ในสภาพ ฟื้นฟูได้	(3.4) - สร้าง จิตสำนึกในภาวะ สมดุลทาง ธรรมชาติ - สร้างจิตสำนึก ในการพัฒนา ทางเศรษฐกิจ - เอื้ออำนวยการ	(3.5) - สร้างการ ร่วมกลุ่มทาง สังคม - ฐานการรักษา และสืบทอด ประเพณีและ วัฒนธรรม - สร้างระเบียบ

ตาราง 1 (ต่อ)

การพึ่งตนเอง บทบาท	(1) เทคโนโลยี T	(2) เศรษฐกิจ E	(3) ทรัพยากร R	(4) คน (จิตใจ) M	(5) สังคม S
				คุณภาพชีวิต	วินัยในการ จัดสรรทรัพยากร - ฐานความมั่นคง ทางสังคม
(4) คน (จิตใจ) M	(4.1) - สร้างขีด ความสามารถใน การใช้เทคโนโลยี - สร้างนวัตกรรม ทางเทคโนโลยี - ควบคุมและ กำกับการณ์ การใช้เทคโนโลยี	(4.2) - ปัจจัยการ ผลิตด้านแรงงาน - ผู้ประกอบการ ผลิต - ผู้บริโภคและ รู้จักประหยัด ผลผลิต - ใช้โอกาสทาง เศรษฐกิจ - ผู้สร้างองค์กร ทางเศรษฐกิจ	(4.3) - ไร่ใจและ สามารถใช้ ประโยชน์ - รู้จักรักษา อนุรักษ์ทรัพยากร ให้อยู่ในสภาพดี - สามารถฟื้นฟู ทรัพยากร - จัดสำนักรัก ธรรมชาติ	(4.4) - มี จิตสำนึกในการ พึ่งตนเอง - มีจิตใจใฝ่พัฒนา - มีความรู้และ ความสามารถ ประยุกต์ - มีคุณภาพ - ละอายมุข - ขยันหมั่นเพียร	(4.5) - มีจิตสำนึก การเป็นสมาชิก - มีส่วนร่วมใน กิจกรรมทางสังคม - แรงกระตุ้นและ ผลักดันทางให้ ก้าวหน้า - เป็นผู้สร้าง องค์กรทางสังคม - มีความสามัคคี
(5) สังคม S	(5.1) - สร้างความ ต้องการทาง เทคโนโลยี - สนับสนุนการ พัฒนาเทคโนโลยี - กำหนดประเภท และรูปแบบ	(5.2) - สร้าง อุปสงค์สินค้า และบริการ - สร้างองค์กร ทางสังคม - สร้างค่านิยม และบรรทัดฐาน ทางเศรษฐกิจเพื่อ ตนเองทาง เศรษฐกิจ - อำนวยความสะดวก และการตลาด	(5.3) - ร่วมใช้และ รักษาทรัพยากร - ร่วมฟื้นฟู ทรัพยากร - ร่วมรักษา สิ่งแวดล้อม ชุมชนและพื้นที่ โดยรอบ	(5.4) - สร้าง ระเบียบวินัย ให้แก่คน - รักษาระเบียบ วินัยและกติกาสังคม - สร้างจิตสำนึก และความเป็น อันหนึ่ง อันเดียวกัน - สร้างคนให้มุ่งใน ประโยชน์ส่วนรวม	(5.5) - มีภาวะ ผู้นำ มีส่วนร่วมสูง - ความเป็น ปึกแผ่นทางสังคม - องค์กรสังคม - ความรู้และ ข่าวสารที่เท่าทัน โลก

3. BAN ซึ่งย่อมาจาก

B คือ ความสมดุล (Balance)

A คือ ความสามารถของชุมชนในการจัดการชุมชนของตนเอง (Ability)

N คือ เครือข่าย (Network)

ทั้งนี้ หมายความว่า พร้อมๆ กับการพึ่งตนเองได้ทั้ง 5 ด้านนั้น ชุมชนที่จะพึ่งตนเองได้จะต้องสร้างขีดความสามารถของตนในการดำรงความสมดุลทั้ง 5 ด้าน ซึ่งนี่คือความสามารถจัดการชุมชนของตน แปลว่า ในกระบวนการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองนั้น ประการแรกต้องสร้างความรู้ความสามารถให้กับตนเองเสียก่อน เพื่อว่าตัวเองจะต้องจัดการสร้างความสมดุล คงความสมดุล ซึ่งรวมถึงการขอความช่วยเหลือแนะนำจากภายนอก ที่เป็นได้ทั้งฝ่ายรัฐบาล เอกชน หรือเพื่อนชุมชนด้วยกัน

4. PAR ย่อมาจาก

P คือ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (Participatory) ได้แก่ ประชาชน นักพัฒนา (ที่อาจเป็นข้าราชการหรือไม่ใช่ราชการ คือ เอกชน)

A คือ การกระทำ (action) ซึ่งในที่นี้หมายถึง การพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้า

R คือ การวิจัย (Research)

กระบวนการ PAR หมายถึง ทั้งการพึ่งตนเอง และการพัฒนาของชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์หลัก 2 ประการควบคู่กันไปคือ การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง การพัฒนา และการทำวิจัย เช่น การประเมินผลงานตลอดเวลา เพื่อปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ คำว่า การมีส่วนร่วม (Participatory) หมายถึง ทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการหรือเอกชน รวมทั้งประชาชนชาวบ้าน จะต้องเข้าร่วมกันทำงานพัฒนาและพึ่งตนเอง กล่าวคือทั้งปรึกษาหารือ วางแผน ดำเนินการประเมินผลไปด้วยกันตลอดเวลา

5. **Resocialization** (การขัดเกลากายทางสังคมครั้งใหม่) หมายถึง การจัดทำประชาชนให้หันกลับไปเห็นคุณค่าของความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรมไทย และความรู้พื้นบ้าน (Folk wisdom) เพื่อจะได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างไทย เพราะประชาชนจำนวนมากถูกอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเข้าครอบงำ วัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ใช้วัฒนธรรมตะวันตกนำชีวิตไทย นอกจากจะเสียเอกลักษณ์แล้ว ยังทำให้เกิดความไม่สมดุล เกิดปัญหาสังคมหรือบางแห่งวัฒนธรรมไทยล่มสลายหรือเสียหายไป

ทฤษฎีการพึ่งตนเองหรือแนวคิดของการพึ่งตนเองนี้ ปัจจุบันได้มีการนำไปใช้ทางปฏิบัติเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่สำคัญ ซึ่งหมายถึงควรจะใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ คือ ทรัพยากรคน ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุน แม้ว่าเป้าหมายที่จะไปถึงจุดมุ่งหมายปลายทางจะต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพของมนุษย์ ความพอใจในความจำเป็นของตนเอง และพร้อมที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ตลอดจนการพัฒนาด้วยทิศทางของตนเองตามทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อที่จะลดการแสวงหาประโยชน์และการพึ่งพาทภายนอก

3.6 กลยุทธ์การพึ่งตนเอง

ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่าชนบทได้พัฒนาไปมาก มีถนนหนทางไปมาหาสู่สะดวกขึ้นกว่าเดิม มีการพัฒนาแหล่งน้ำ ได้รับการบริการทางสังคมดีขึ้น ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการเกษตรมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็พึ่งพาทภายนอกมากขึ้น และเมื่อสถานการณ์ของโลกมีการเปลี่ยนแปลง ชาวชนบทก็ย่อมมีผลกระทบตามไปด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทำให้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกำลังจะสูญหายไปและการแข่งขันเอาเปรียบกันก็จะเข้ามาแทนที่ ซึ่งในสถานการณ์ดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2545:8) ได้กล่าวถึงลักษณะการพึ่งตนเองของชาวชนบทในอดีตกับปัจจุบันมาเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง สรุปได้ดังนี้

ชนบทในอดีต	ชนบทในปัจจุบัน
ชนบทในอดีต มีผู้กล่าวไว้ว่า “ไม่พัฒนา” แต่ “พึ่งตนเองได้” ชนบทสามารถดำรงอยู่อย่างปกติสุขตามอัตภาพ กล่าวคือ 1. เทคโนโลยีเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาบรรพชนที่ได้รับสืบทอดมาแต่อดีต สมองตอบการดำรงอยู่เช่นการใช้ยาสมุนไพร ความรู้และทักษะด้านช่าง ประกอบอาชีพโดยใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่ก่อผลเสียต่อธรรมชาติ ใช้วัสดุท้องถิ่น ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหาจากภายนอกมากนัก 2. เศรษฐกิจเป็นแบบ “ทำมาหากิน” การผลิตและผลผลิตเพื่อการบริโภคภายในหมู่บ้านเป็นหลัก มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันภายในหรือระหว่างหมู่บ้าน เหลือจึงขายเป็นรายได้ มีการออมเพื่อสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตหรือเหตุฉุกเฉิน มีการบริโภคในสิ่งจำเป็นเรียบง่าย มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตแบบพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าค้าจ้าง ฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัวไม่แตกต่างกันมากนัก มีการเกื้อกูลในเรื่องฐานะความเป็นอยู่ระหว่างกัน 3. ทรัพยากรธรรมชาติถือเป็น “ส่วนหนึ่งของชีวิต” มองธรรมชาติเป็นส่วนของความมีชีวิต มีประเพณี	ชนบทในปัจจุบันได้พัฒนาไปมาก แต่ก็พึ่งพาทภายนอกมากขึ้นจนเกิดผลกระทบโดยที่พึ่งพาทตนเองได้ยากและเสียสมดุลย์ กล่าวคือ 1. เทคโนโลยีเป็น “เทคโนโลยีพัฒนา” ที่นำเข้าจากภายนอกเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่นพันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกล น้ำมัน เชื้อเพลิง ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันเทคโนโลยีพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาบรรพชน เช่นการใช้สมุนไพร การทอผ้ามีแนวโน้มถูกลืม ถูกทำลายไป 2. เศรษฐกิจเป็นแบบ “การทำมาค้าขาย” พึ่งพิงตลาดภายนอกมากขึ้น ทั้งในผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่จะซื้อ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในราคาและตลาดภายนอกมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทันที มีการกู้เงินเพื่อการลงทุน เมื่อไม่สำเร็จก็ขาดทุน พฤติกรรมการบริโภคปรับเปลี่ยนในลักษณะแบบเมืองนอกมากขึ้น มีหนี้สินมาก 3. ทรัพยากรธรรมชาติเป็น “ปัจจัยการผลิต” ใช้ประโยชน์เต็มที่เพื่อให้ได้ผลผลิตและรายได้สูงสุด ใช้เทคโนโลยีทันสมัยจนเกินขีดความสามารถของธรรมชาติจะรองรับได้ จึงเสียสมดุลย์และเสื่อมโทรมลง

ชนบทในอดีต	ชนบทในปัจจุบัน
เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ใช้ประโยชน์อย่างพอดีเพื่อการดำรงอยู่ของคนในหมู่บ้านเป็นหลัก มีความรักหวงแหน มิได้มองทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิตเช่นในปัจจุบัน 4. จิตใจคน ยึดมั่น "คุณธรรม" เป็นหลัก ผู้คนจึงมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันทั้งกับคนในหมู่บ้านและคนแปลกหน้าที่มาเยือน นับถือความดี มีธรรมะเป็นที่ตั้งเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่หรือบรรพบุรุษ 5. สังคม ยึด "ประเพณี" เป็นหลัก จึงมีความสัมพันธ์กันภายในครอบครัวและเครือญาติที่ดี มีการสั่งสอนถ่ายทอดความรู้ ทั้งเพื่อการเป็นคนดีและเพื่อการประกอบอาชีพ มีการเกื้อกูลช่วยเหลือระหว่างคนครอบครัวและหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มรักษาสืบทอดเอกลักษณ์ ประเพณีของท้องถิ่นตน	ตามลำดับ 4. จิตใจ ให้ความสำคัญด้าน "วัตถุนิยม" มากขึ้น แข่งขันและเอาเปรียบกันมากขึ้น ความมีคุณธรรมลดน้อยลง ให้ความสำคัญด้านวัตถุมาก 5. สังคมให้ความสำคัญด้าน "ความทันสมัย" มากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเครือญาติน้อยลง หนุ่มสาวออกหางานทำนอกบ้านมากขึ้น ประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นสลายไป ความเคารพนับถือต่อผู้อาวุโสหรือบรรพบุรุษน้อยลง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงเป็นปัญหาที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อชาวชนบท ทำให้ชนบทพึ่งตนเองได้ยากและเสียสมดุล ดังที่ สมศักดิ์ สุภวรรณ์ (2542:30-31) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง กลยุทธ์การพึ่งตนเองของชนบทไทย ที่อธิบายถึง สาเหตุแห่งการเสียสมดุลของชนบท ว่าเป็นผลมาจาก 2 ประการที่เชื่อมโยงกัน คือ

ประการแรก ความไม่เชื่อมต่อหรือเชื่อมโยงระหว่างการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบการดำรงอยู่ของชนบทในอดีต ซึ่งมีรากฐานบนวัฒนธรรมตะวันออกหรือวัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา ซึ่งมีรากฐานบนวัฒนธรรมประเทศตะวันตกหรือวัฒนธรรมเทศ

ประการที่สอง การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล เป็นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือทางวัตถุเป็นหลัก จึงเกิดผลกระทบต่อการเสียสมดุลในด้านอื่น ทั้งด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจคน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีผลย้อนกลับทำให้เกิดการเสียสมดุลทางเศรษฐกิจด้วย

ดังนั้นในการกำหนดกลยุทธ์การพึ่งตนเองของชนบทจึงต้องพิจารณาใน 3 ประการสำคัญ คือ

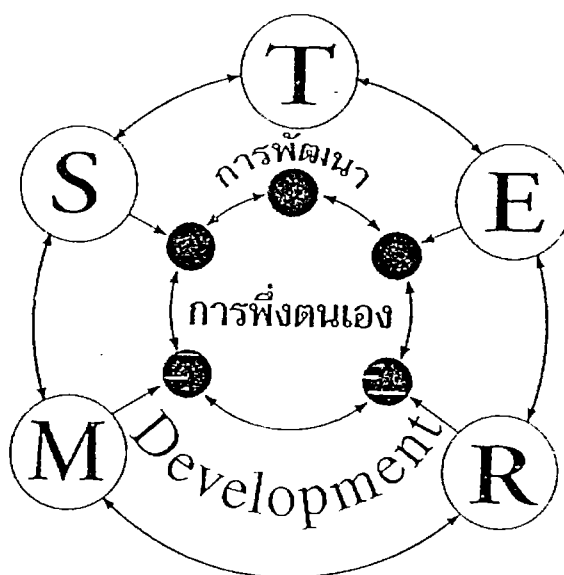
1. กระแสการพัฒนาตามแนวคิดและปรัชญาตะวันตกในรูปทุนนิยมหรือวัตถุนิยม นับวันแต่ละรุ่นแรง โดยเฉพาะการแข่งขันทางเศรษฐกิจและการค้า ชนบทไม่อาจหลีกเลี่ยงกระแสดังกล่าว จึงจะเสียสมดุลมากขึ้น ซึ่งจะเกี่ยวโยงไปถึงการสมดุลของเมืองและของประเทศชาติเป็นนับทวีคูณ

2. การปฏิเสธกระแสพัฒนาดังกล่าวโดยให้ชนบทวนกลับไปมีวิถีการดำรงอยู่แบบเดิม ฟังตนเองแบบเดิมบนพื้นฐานปรัชญาตะวันออกอย่างเดียว เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากหรือไม่ได้เลย

3. ทางออกที่เป็นไปได้ คือ การประสานระหว่างปรัชญาตะวันออกกับปรัชญาตะวันตก ระหว่างของเก่ากับของใหม่ ระหว่างการฟังตนเองกับการพัฒนาให้สอดคล้องกัน ทั้งนี้กลยุทธ์การฟังตนเองของชนบทก็คือ

ให้ การฟังตนเอง เป็นวงใน เป็นพลังภายในภูมิคุ้มกันภายใน จิตวิญญาณที่มั่นคง เป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาซึ่งเป็นวงนอก การฟังตนเองหมายถึงความถึง เทคโนโลยีพื้นบ้าน การทำมาหากิน การมองทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความมีจิตใจใฝ่คุณธรรม และความมีประเพณี สิ่งเหล่านี้ต้องฟื้นฟูและเสริมสร้างให้เข้มแข็ง

การพัฒนา เป็นวงนอก ซึ่งหมายถึง เทคโนโลยีพัฒนาการทำมาค้าขาย การใช้ประโยชน์ทรัพยากร ความมีจิตใจใฝ่พัฒนา ความทันสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มาจากภายนอกมีผลให้ชนบทฟังพาทภายนอก แต่มีความจำเป็นต่อการก้าวหน้าของชนบท สิ่งเหล่านี้ต้องกลั่นกรองก่อนรับ ให้เหมาะสมกับสภาพชนบท ให้เชื่อมโยงและต่อยอดการฟังตนเองซึ่งเป็นฐาน (สมศักดิ์ สุภรัตน์. 2542:31) ภาพประกอบ

ภาพประกอบ 3 กลยุทธ์ของการฟังตนเอง

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาเพื่อการฟังตนเองนั้น ประชาชนต้องมีความพร้อม มีจิตสำนึก และความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและท้องถิ่นของตน โดยตระหนักในพลังและความสามารถของตนเองที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนได้ด้วยตนเอง จากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นในแง่บุคคล วิชา ความรู้ หรือสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างรากฐานที่ค่อยๆ ก่อร่างขึ้นทีละน้อยอย่างเข้มแข็ง จนกระทั่งมีความมั่นคงและถาวร ดังนั้นการฟังตนเองจึงเป็นเรื่องการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามความสามารถ กำลังทรัพย์ กำลังความคิด หรือภาพโดยรวมคือขึ้นอยู่กับศักยภาพของบุคคลนั้นหรือชุมชนนั้น รวมถึงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเท่าที่มีเพื่อไม่ให้เป็นการต่อผู้อื่น

หรือชุมชน การรวมกลุ่มกันจะทำให้การแก้ไขปัญหาต่างๆ ลุล่วงได้ง่ายขึ้น สมาชิกของชุมชนจะตระหนักในพลังและความสามารถของตนเอง เกิดความเชื่อมั่นและมุ่งหมายที่จะพึ่งตนเองได้ในที่สุด

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

4.1 ประวัติความเป็นมาและกลไกการบริหารโครงการ

วิสาหกิจชุมชน (SMCE หรือ small and micro community enterprise) คือ การประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง “ทุน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม ทั้งนี้ เสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน ที่มีองค์ประกอบด้วยกัน 7 อย่าง ดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
3. ทรัพยากรหรือวัตถุดิบมาจากชุมชนหรือจากภายนอก
4. ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน
5. มีฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานภูมิปัญญาสากล
6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ
7. มีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย (เสรี พงศ์พิศ. 2545:68)

ทั้ง 7 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนล้วนแต่สำคัญทั้งสิ้น ฐานสำคัญที่สุดอยู่ที่เป้าหมายคือ การพึ่งตนเอง เพราะที่ผ่านมาการส่งเสริมการพัฒนาในชุมชนมักไปสอนชาวบ้านให้ผลิตแปรรูปโดยมีเป้าหมายเพื่อ “เพิ่มรายได้” ทำให้ “รวยขึ้น” ไม่ได้คิดถึง “ความพอเพียง” ไม่ได้คิดถึงการพึ่งตนเองเป็นรากฐานเพราะการพึ่งตนเองของชุมชนนั้นถือเป็นรากฐานสำคัญของการทำวิสาหกิจ การปรับปรุงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจะต้องมาจากพลังทางปัญญา พลังความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ว่าตนเองมีอะไรดี อยู่อีกมากมาย และจะเอามาจัดการอย่างไรจึงจะทดแทนสิ่งที่ซื้อจากตลาดได้มากที่สุด สำหรับในด้านการจัดการแบบวิสาหกิจ เสรี พงศ์พิศ (2545:74) ได้กล่าวไว้ว่า ต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่นำสู่ความคิดสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเสริมกันเป็นลูกโซ่ ดังที่เกิดขึ้นในตำบลต่างๆ หลายร้อยตำบลทั่วประเทศที่มีการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจ ซึ่งเป็นที่มาของ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

นอกจากนี้ ศุภโชค ชุนอื้อ ได้กล่าวถึงภูมิหลังที่ทำให้เกิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันอุตสาหกรรมในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชนบทควบคู่กับการทำเกษตรกรรม ซึ่งจากเดิมเป็นการผลิตเพื่อใช้สอยในครอบครัว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อใช้สอยในครอบครัวที่มีความสวยงามและมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยหลายผลิตภัณฑ์ จนกลายเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น หรือประจำชาติ ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนา ส่งเสริมฝึกอบรมจากหน่วยราชการ ทำให้อุตสาหกรรมในครัวเรือนขยาย

เป็นอุตสาหกรรมชุมชนและอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างงาน สร้างรายได้ และมีการกระจายรายได้อย่างกว้างขวาง พร้อมกับมีการนำตราต่างประเทศเข้าประเทศไทยในรูปของการส่งออก ซึ่งเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยให้สินค้าของคนไทยเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก และในปัจจุบันการประกอบอุตสาหกรรมของท้องถิ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทำให้ปริมาณผลผลิตอุตสาหกรรมในครัวเรือนมีจำนวนมาก ซึ่งถ้ามีการดำเนินการผลิตแบบต่างคนต่างผลิตโดยไม่มีทิศทางที่ชัดเจนจะส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการตลาดตามมาอย่างแน่นอน (ศุภโชค ชุนอื้อว. 2545:97)

และด้วยเหตุผลดังกล่าว รัฐบาลจึงได้เริ่มโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเร่งด่วน โดยมีแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละชุมชนมีการรวมตัวกันสร้างผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่น โดยรัฐจะเข้ามาช่วยในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นให้มีศักยภาพทางการตลาด และเป็นผู้ให้การสนับสนุนมากกว่าการให้เงิน เนื่องจากต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สาเหตุสำคัญของโครงการที่ไม่เน้นการให้เงินสนับสนุนนี้ กองพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้ให้เหตุผลไว้ว่า การให้การสนับสนุน (Support) มากกว่าให้เงินช่วยเหลือ (Subsidy) เป็นหลักการสำคัญของโครงการนี้ เพราะการให้เงินสนับสนุนแก่ท้องถิ่นมักจะไปทำลายความสามารถในการพึ่งตนเอง รัฐบาลเพียงให้การสนับสนุนแก่ชุมชนต่าง ๆ ด้านเทคนิคเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ตลอดจนความช่วยเหลือในด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ในการตลาด (กองพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม. 2545:9) สำหรับความช่วยเหลือที่ทางภาครัฐจะให้การสนับสนุนคือ การเน้นภาพลักษณ์และจุดเด่นของผลิตภัณฑ์เพื่อเผยแพร่สินค้าไทยให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย มีการเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ มีระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนกระบวนการในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และเป็นการลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ในเมืองใหญ่ ด้วยการนำภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ ซึ่งจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ต้องการของตลาดและสามารถสร้างรายได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ศุภโชค ชุนอื้อว ได้กล่าวถึงความหมายของ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จากการให้ความหมายของกระทรวงอุตสาหกรรมเพื่อใช้เป็นสื่อกลางและเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน สรุปได้ดังนี้

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หมายถึง ความมุ่งหวังให้กลุ่มราษฎรได้มีอาชีพ มีงานทำ มีรายได้ มีการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ ด้วยการทำผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ผู้บริโภคยอมรับได้ด้วยตนเองในตำบล โดยที่ราษฎรยังคงอยู่ในท้องถิ่นและดำเนินการอย่างยั่งยืน

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ไม่ใช่หมายความว่าหนึ่งตำบลมีผลิตภัณฑ์เดียว ซึ่งในแต่ละตำบลจะมีผลิตภัณฑ์หลายผลิตภัณฑ์ก็ได้ แต่ต้องมีผลิตภัณฑ์ที่เรียกว่า ผลิตภัณฑ์ที่ดีที่สุดหนึ่งอย่าง (Product champion) หรือบางผลิตภัณฑ์อาจมีการรวมกัน 2 - 3 ตำบล ที่อยู่ใกล้เคียงกัน

“ผลิตภัณฑ์” ไม่ได้หมายถึงสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการบริการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีเขียว การแสดงศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ ซึ่งจะมีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น มีจุดขายที่มีลักษณะแพร่หลายให้เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ (ศุภโชค ชุนอื้อว อ้างถึงกระทรวงอุตสาหกรรม. 2545:95)

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่นำสินค้าพื้นเมืองซึ่งเป็นเอกลักษณ์ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นทั่วไทยมาทำการตลาดทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลมีวิสัยทัศน์ว่าสินค้าพื้นเมืองเหล่านี้มีศักยภาพเนื่องจากเป็นสินค้าที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาแผ่นดินและภูมิปัญญาแห่งวัฒนธรรม โครงการนี้จึงถูกพัฒนาขึ้นด้วยเล็งเห็นว่าประเทศอื่นๆ หลายๆ ประเทศสามารถนำสินค้าพื้นเมืองมาทำตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ประเทศไทยเรามีสินค้าพื้นเมืองที่มีคุณภาพอยู่ทั่วทุกตำบลทุกจังหวัด ประเทศไทยเราก็น่าจะอาศัยโอกาสเช่นเดียวกันนี้พัฒนาสินค้าพื้นเมืองให้สามารถทำตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในและต่างประเทศ ดังที่ วารสารเศรษฐกิจวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไว้ในบทความเรื่อง “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์... สานฝันธุรกิจ” สรุปได้ดังนี้

ภาครัฐโดยกระทรวงอุตสาหกรรมได้เสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจโลก (Global Local Link) ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ยุทธศาสตร์การพัฒนา SMEs เมื่อวันที่ 8 - 9 มิถุนายน 2544 ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาธุรกิจชุมชนโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการใช้วัตถุดิบและทรัพยากรในการประกอบธุรกิจแตกต่างกันในแต่ละชุมชน กล่าวคือ เป็นการประกอบธุรกิจโดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน มุ่งยกระดับความเป็นอยู่และรายได้รวมถึงการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ชุมชน เป็นธุรกิจที่มีต้นทุนการผลิตไม่สูงนัก เนื่องจากใช้วัตถุดิบที่มีอยู่มากมายในท้องถิ่นมาทำการผลิตประกอบกับการใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญของคนในท้องถิ่น รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์หรือสินค้า บริการสู่ตลาดภายในชุมชน ระหว่างชุมชน และขยายไปสู่ระดับประเทศและต่างประเทศต่อไป สำหรับโครงการ นตผ. ของไทยได้รับต้นแบบและการถ่ายทอดแนวคิดหนึ่งชุมชน หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Village, One Product Movement : OVOP) มาจากเมืองโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้ดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี 2522 และจากการสนับสนุนของภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบกับการมีระบบการจัดการที่ดีและความสามารถในการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการผลิต ทำให้โครงการหนึ่งชุมชน หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของเมืองโออิตะประสบความสำเร็จอย่างสูงและเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีคือ ผลิตภัณฑ์เห็ดหอม ซึ่งมีส่วนแบ่งในยอดขายในตลาดญี่ปุ่นประมาณ 30% สามารถทำรายได้ให้แก่ชุมชนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก (วารสารเศรษฐกิจวิเคราะห์. 2546:16)

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ นตผ. (One Tambon One Product : OTOP) เป็นโครงการสำคัญในการที่จะเร่งแก้ไขปัญหาคาความยากจนของประชาชน ทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง โดยมีแนวทางการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนและเชื่อมโยง เกื้อกูลการดำเนินงานกับนโยบายพักชำระหนี้ของเกษตรกรที่จะเป็น การลดภาระให้ประชาชนมีช่วงหายใจ มีจิตใจ และสมองที่จะคิดตั้งหลัก สร้างชีวิตใหม่ นโยบายการจัดตั้ง กองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านกู้เงินกองทุนไปสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ในส่วนที่ตนเองคิดไว้และ นโยบายอินเตอร์เน็ตตำบล เพื่อเป็นช่องทางในการขายสินค้าหรือแลกเปลี่ยน เชื่อมโยง ประสบการณ์ ความรู้ เชื่อมโยงกันทั่วประเทศและเชื่อมโยงกับตลาดโลกได้ ทั้งนี้ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงถือเป็นแนวคิดที่ต้องการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ในการสร้างเอกลักษณ์สินค้าชุมชนของแต่ละพื้นที่ที่ตลาดรองรับและทำเป็นธุรกิจที่ยั่งยืน โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ข้อ คือ

หลักการที่ 1 ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) เน้นผลิตภัณฑ์และบริการที่ผลิตโดยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับวัฒนธรรม เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับในระดับสากลทั้งในประเทศและต่างประเทศ

หลักการที่ 2 ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและรู้จักคิดสร้างสรรค์ (Self Reliance - Creativity) ใช้ศักยภาพของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ โดยมีการระดมความคิดเห็นเพื่อหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ดี ให้ความสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสร้างเอกลักษณ์ที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของตำบลแต่ละตำบล

หลักการที่ 3 ส่งเสริมการสร้างคน สร้างทรัพยากร (Human Resource Development) ให้ประชาชนในท้องถิ่นมีจิตวิญญาณที่เชื่อมั่นว่าจะต้องทำได้ Can do spirit เช่น สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพสามารถขายได้ในท้องถิ่นและในต่างประเทศโดยรัฐจะต้องมีบทบาทในการพัฒนาให้ประชาชนมีการพัฒนาทางด้านความรู้ในการใช้เทคโนโลยี มีความรู้ในการทำงาน ความสามารถในการวางแผน การผลิต การบริการ และการตลาด (สุโขทัย 2545:97)

ทั้งนี้ ภายใต้การผลักดันของรัฐบาลที่ได้แถลงต่อรัฐสภาว่าจะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ขึ้นนั้น รัฐบาลจะดำเนินงานภายใต้นโยบายตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 โดยมีนโยบายในการดำเนินโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้าง สร้างรายได้ ด้วยการนำทรัพยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และบริการคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายโครงการที่กำหนดไว้ 6 ประการ คือ

1. ส่งเสริมและพัฒนากลุ่มราษฎรในโครงการให้มีความรู้ ความสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นเมืองให้ได้คุณภาพสามารถจำหน่ายได้ทั้งในและต่างประเทศ
2. กระตุ้นให้กลุ่มราษฎรมีความรู้ลึกเป็นเจ้าของ มีความภูมิใจในผลิตภัณฑ์และในธุรกิจที่ดำเนินการ และสืบทอดไปสู่รุ่นลูกรุ่นต่อไป
3. ส่งเสริมและพัฒนากลุ่มราษฎรให้มีจิตสำนึกในการเป็นผู้ประกอบการ ทั้งนี้เพราะจิตสำนึกในการเป็นผู้ประกอบการถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้กลุ่มราษฎรพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเอง จากการเป็นผู้ผลิตอย่างขาดการวางแผน เป็นผู้ผลิตที่มีการวางแผนเข้าใจกลไกตลาดและแนวคิดเบื้องต้นในการแข่งขันเพื่อทำการค้า
4. ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันของกลุ่มราษฎรเพื่อเป้าหมายในการขยายตลาดร่วมกันและแลกเปลี่ยนฐานข้อมูลเพื่อการตลาดร่วมกัน
5. พัฒนาเครือข่ายขายสินค้าพื้นเมืองทั้งในและต่างประเทศ
6. สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ด้วยสินค้าที่ผลิตจากภูมิปัญญาพื้นเมืองเหล่านี้ (วารสารอีโคโนมี. 2545:20)

สำหรับกลไกในการบริหารงานเพื่อการดำเนินงานตามนโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นไปอย่างรวดเร็ว มีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ จึงได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2544 กำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ เรียกโดยย่อว่า “กอน.ตผ.” ขึ้นประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมาย เป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ปลัดกระทรวง

พาณิชย์ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนไม่เกิน 10 คน เป็นกรรมการโดยมีอำนาจหน้าที่ดังที่ กองพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ (2545:13-14) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" ดังนี้

กระทรวงมหาดไทย (จังหวัด และอำเภอ/กิ่งอำเภอ)

- การประชาคม ค้นหาผลิตภัณฑ์ข้อมูลพื้นฐาน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มคน / ชุมชน

กระทรวงเกษตรฯ

- การส่งเสริมการผลิต / วัตถุประสงค์, คุณภาพของวัตถุประสงค์ / การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การศึกษาและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

กระทรวงอุตสาหกรรม, กระทรวงสาธารณสุข

- การกำหนดมาตรฐาน หลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์

กระทรวงพาณิชย์, ภาคเอกชน

- การส่งเสริมการตลาด การจัดจำหน่ายและการกระจายสินค้า สิทธิบัตร และเครื่องหมายการค้า

กระทรวงวิทยาศาสตร์, ภาคเอกชน

- การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และพัฒนาเทคโนโลยีการบรรจุภัณฑ์ การออกแบบ

สำนักนายกรัฐมนตรี

- การประชาสัมพันธ์

ภาคเอกชน, กระทรวงมหาดไทย, สภาพัฒนา

- การติดตาม การประเมินผล

สำนักนายกรัฐมนตรี

- วิเทศสัมพันธ์รับความช่วยเหลือด้านเทคนิคจากต่างประเทศ, สัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

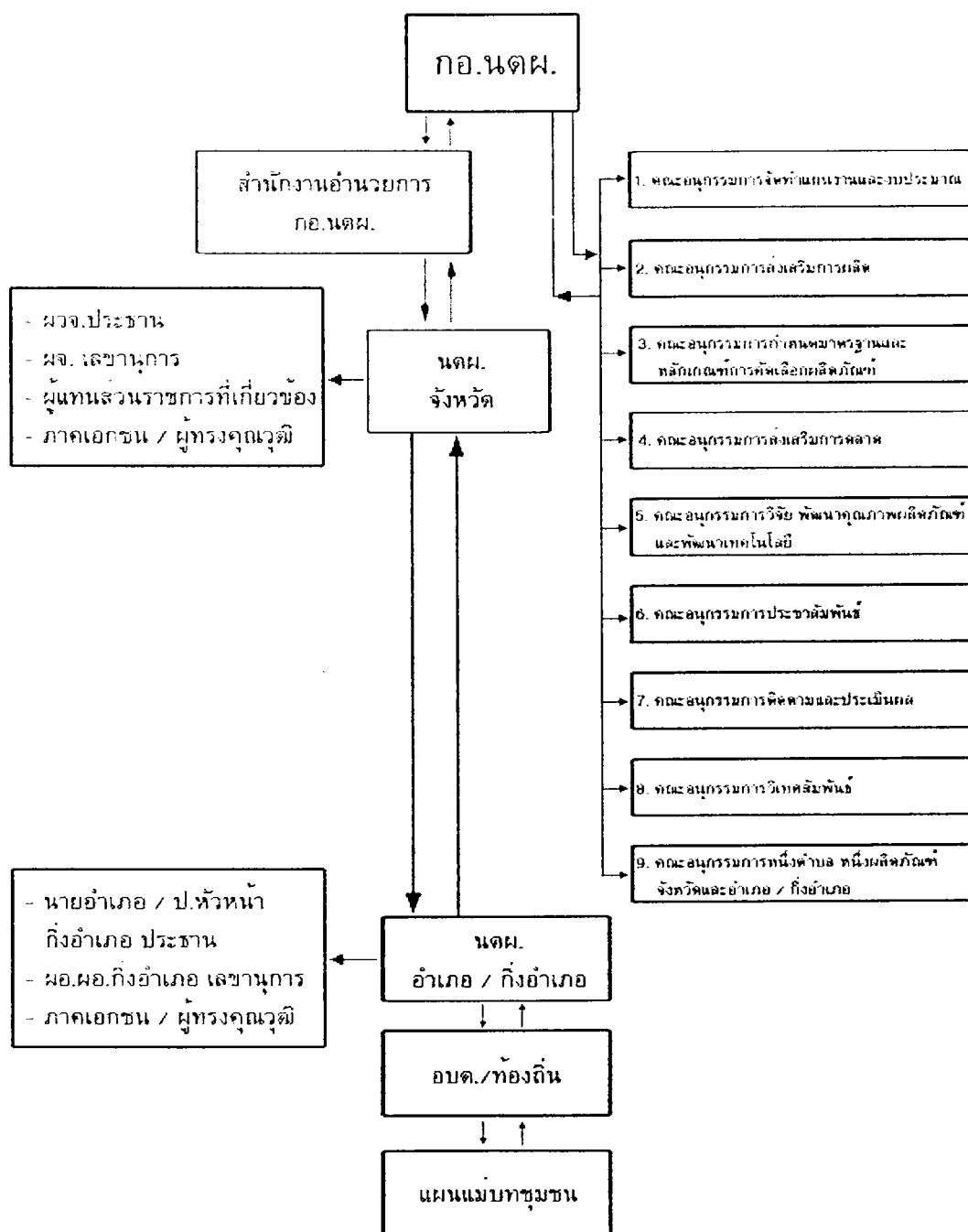
นอกจากนี้ ในรายงานการประเมินผลมหรพมหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการบริหารงานของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ระดับตำบลโดยอบต. / ท้องถิ่น มีหน้าที่หลักในการประชาสัมพันธ์ / ชี้แจงแนวคิดและจัดประชาคม เพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบลให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นวัตถุประสงค์ในท้องถิ่นและแผนชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ระดับอำเภอ / กิ่งอำเภอ องค์การบริหารมิตชอบนตผ.อำเภอ / กิ่งอำเภอ มีหน้าที่หลักในการจัดลำดับผลิตภัณฑ์เด่นตำบลต่างๆ ของอำเภอ / กิ่งอำเภอ การบูรณาการแผนและงบประมาณเพื่อให้การสนับสนุน

ขั้นตอนที่ 3 ระดับจังหวัด องค์การบริหารมิตชอบ นตผ.จังหวัด มีหน้าที่หลักในการจัดลำดับผลิตภัณฑ์ดีเด่นอำเภอต่างๆ ของจังหวัด การบูรณาการแผนและงบประมาณเพื่อให้การสนับสนุน

ขั้นตอนที่ 4 และ 5 ระดับส่วนกลาง องค์การบริหาร อบ.นตผ. มีหน้าที่หลักในการกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนดมาตรฐานหลักเกณฑ์การคัดเลือก / ขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบลและเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนแม่บท (รายงานการประเมินผลมทรรรมหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. 2545:10) ภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 กลไกการบริหาร “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

ทั้งนี้ คณะกรรมการฯ ได้จัดทำแผนแม่บท “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแผนต่อเนื่อง 5 ปี (พ.ศ. 2545 - 2549) เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทย โดยมีเป้าหมายสร้างรายได้แก่ประชาชนและท้องถิ่นที่ร่วมโครงการให้ได้ไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท / คน / ปี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อสิ้นระยะเวลาการดำเนินงานตามแผน (ปี 2549) จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้พึ่งตนเองได้ร้อยละ 60 ของชุมชน (ตำบล / เทศบาล) ที่เข้าร่วมโครงการในปี พ.ศ. 2546 ดังที่ วารสารเศรษฐกิจวิเคราะห์ (2546:17) ได้กล่าวถึงแผนงานและตัวอย่างโครงการหรือกิจกรรมที่คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติได้กำหนดไว้ ดังนี้

แผนงานที่ 1 ส่งเสริมกระบวนการประชาคม

- การพัฒนาศักยภาพประชาคมตำบลในการสนับสนุนการดำเนินงานนตผ., ส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพในการดำเนินงานนตผ.ระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ, การสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้เครือข่ายอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับจังหวัด

แผนงานที่ 2 กำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์

- ชี้แจงหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์, ตรวจสอบและกลั่นกรองผลิตภัณฑ์ตามกลุ่มเป้าหมาย, พิจารณาคัดเลือกผลิตภัณฑ์

แผนงานที่ 3 ส่งเสริมการผลิต

- การพัฒนาการผลิต, ส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิต การแปรรูปผลผลิต, พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมในโครงการ นตผ.

แผนงานที่ 4 ส่งเสริมมูลค่าเพิ่มสินค้า

- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ รูปแบบ และบรรจุภัณฑ์ มาตรฐานการผลิต, พัฒนาการตลาดและสร้างตราสินค้า (Brand Name) ให้แก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

แผนงานที่ 5 ส่งเสริมการตลาด

- โครงการสนับสนุนตลาดผลิตภัณฑ์ภูมิภาค นตผ., โครงการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาไทย, โครงการแสดงสินค้า นตผ. สู่สนามส่งออก

แผนงานที่ 6 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิต

- การวิจัยและพัฒนาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต คุณภาพผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้ได้คุณภาพ

แผนงานที่ 7 เครือข่ายอินเทอร์เน็ต

- โครงการส่งเสริมการตลาดและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ นตผ.

แผนงานที่ 8 สนับสนุนแหล่งทุนและวิเทศสัมพันธ์

- โครงการความร่วมมือพิเศษด้านวิชาการไทย-ไต้หวันในการพัฒนานตผ., โครงการร่วมมือไทย-ญี่ปุ่น(JETRO) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด, โครงการแสวงหาความร่วมมือด้านวิชาการ เงินทุน วัตถุดิบ และการตลาดจากต่างประเทศ

แผนงานที่ 9 ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถาน

- จัดประชุมเตรียมความพร้อมชุมชน, กำหนดแนวทางยกระดับมาตรฐานการบริการ, กำหนดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม

แผนงานที่ 10 ประชาสัมพันธ์

- งานเผยแพร่ทางโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์

แผนงานที่ 11 ติดตามและประเมินผล

- โครงการพัฒนาติดตามผลการดำเนินงาน, โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการติดตาม ประเมินผลและรายงาน

แผนงานที่ 12 พัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชน

- การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้

4.2 หลักเกณฑ์มาตรฐานและการคัดเลือกผลิตภัณฑ์

คณะกรรมการกำหนดมาตรฐานหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ ได้กำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ โดยแบ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสินค้า และกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ ได้มีมติเห็นชอบแล้วเมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2545 โดยมีหลักเกณฑ์มาตรฐานการคัดเลือกผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ คือ เกณฑ์เบื้องต้นเป็นเกณฑ์ที่สินค้าทุกประเภทที่นำมาพิจารณาจะต้องเป็นสินค้าที่ไม่มีลักษณะข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

1. วัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศ 100%
2. วัตถุดิบนำมาผลิตเป็นของผิดกฎหมายหรือเสี่ยงภาษี
3. เป็นสินค้าที่เลียนแบบหรือละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา
4. เป็นสินค้าที่ก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อชุมชน หรือสิ่งแวดล้อม

สำหรับการแบ่งประเภทของผลิตภัณฑ์เพื่อคัดเลือกสินค้าที่จะเข้าโครงการโดยกำหนดมาตรฐานออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสินค้าและกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว หรือกลุ่มศิลปวัฒนธรรม สถานที่และบริการ ทั้งนี้ สยามพร ลิ้มไทย ได้กล่าวถึงเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไว้ในวารสารพัฒนาชุมชน สรุปได้ดังนี้

กลุ่มสินค้า มีเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการคัดเลือกสินค้าที่มีศักยภาพหรือมีความพร้อมที่จะขึ้นบัญชีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยเกณฑ์ที่นำมาพิจารณาแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. ตัวสินค้า พิจารณาจาก
 - 1.1 ปัจจัยที่ใช้ในการผลิต แบ่งเป็น สัดส่วนการใช้วัตถุดิบและภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.2 การผลิต แบ่งเป็น การพัฒนาแบบสินค้า คุณภาพสินค้า กระบวนการผลิตต่อสิ่งแวดล้อม
 - 1.3 การตลาด แบ่งเป็น แหล่งจำหน่ายสินค้า จำนวนแหล่งจำหน่ายของชุมชน การเพิ่มขึ้นของยอดจำหน่ายเทียบปีที่แล้ว ความต่อเนื่องของการตลาด รูปแบบผลิตภัณฑ์
2. ความเข้มแข็งของชุมชน พิจารณาจาก
 - 2.1 ปัจจัยที่ใช้ในการผลิต แบ่งเป็น จำนวนสมาชิก อายุของกลุ่มที่เริ่มผลิตเพื่อจำหน่าย
 - 2.2 การผลิต แบ่งเป็น ความต่อเนื่องของการผลิต การจัดการด้านกระบวนการผลิต
 - 2.3 การตลาด แบ่งเป็น ความสามารถในการหาตลาดของกลุ่ม
 - 2.4 ระบบบัญชีและการเงิน แบ่งเป็น กองทุนของกลุ่ม ระบบการบันทึกบัญชี สัดส่วนการลงทุนของกลุ่ม

2.5 อื่นๆ แบ่งเป็น การบริหารจัดการกลุ่ม ระบบเครือข่าย

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยว ใช้หลักเกณฑ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยให้จังหวัดคัดเลือกและเสนอการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นผู้ประเมิน (สยมพร ลิ้มไทย. 2545:10-11)

ในส่วนของการแบ่งระดับผลิตภัณฑ์นั้นคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ได้แบ่งระดับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดเลือกออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับท้องถิ่น คือ ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายในท้องถิ่น ระดับประเทศ คือ ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายในประเทศ และระดับสากล คือ ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายในต่างประเทศ นอกจากนี้ การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ในเบื้องต้นจะแบ่งออกเป็นสองรอบ คือ รอบแรก จังหวัดจะเป็นผู้ดำเนินการคัดเลือกผลิตภัณฑ์จากสินค้าชุมชน และในรอบที่สอง จังหวัดจะพิจารณาและจัดลำดับผลิตภัณฑ์ในรอบแรกตามหลักเกณฑ์เบื้องต้นที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด โดยมีการจัดกลุ่มผลิตภัณฑ์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม 8 ประเภทดังนี้

1. กลุ่มสินค้า มี 5 ประเภท คือ
 - 1.1 อาหาร : รายการอาหารสำเร็จรูป อาหารแปรรูป
 - 1.2 ผ้า : รายการผ้าและสิ่งทอทุกชนิด
 - 1.3 จักสาน : รายการเครื่องจักสานและหัตถกรรมประเภทจักสานทุกชนิด
 - 1.4 ศิลปประดิษฐ์ : รายการที่ใช้ศิลปะทุกประเภท เช่น การแกะสลัก
 - 1.5 เครื่องใช้ทั่วไป : รายการเครื่องใช้ทั่วไป เช่น เครื่องเงิน เครื่องเงิน
2. กลุ่มแหล่งท่องเที่ยว แยกเป็น 3 ประเภท
 - 2.1 ศิลปวัฒนธรรม : รายการที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศิลปวัฒนธรรม
 - 2.2 สถานที่แหล่งท่องเที่ยว : รายการสถานที่ท่องเที่ยว ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - 2.3 การบริการ : รายการที่ให้บริการ เช่น ช่างต่างๆ ศูนย์จำหน่ายสินค้า (เอกสารข่าวรัฐสภา. 2545:115)

ในปีที่ผ่านมาคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้รายงานผลการดำเนินของโครงการ ณ วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2546 มีสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้น 7,100 รายการ สามารถสร้างรายได้มูลค่า 20,000 ล้านบาท และแต่ละเดือนสามารถทำรายได้ประมาณเดือนละ 2,000 ล้านบาท โดยมีสินค้าที่ได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ระดับจังหวัดแล้ว 925 ผลิตภัณฑ์ ระดับประเทศ 461 ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan External Trade Organization) หรือ JETRO ซึ่งนอกจากจะให้ความร่วมมือด้านวิชาการ เทคนิคและถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่โครงการการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของไทยแล้ว ยังได้คัดเลือกผลิตภัณฑ์ของโครงการทั่วประเทศที่มีมาตรฐานและรูปแบบสวยงาม อาทิ เครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์ไม้ กระดาษสา ผ้าทอมือ เซรามิก ไปแสดงที่ญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาและยกระดับมาตรฐานสินค้าให้มีคุณภาพสูงขึ้น และพัฒนาสู่ระดับสากลตรงตามความต้องการของลูกค้าและเพิ่มช่องทางการตลาด ทั้งนี้สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรมได้ร่วมมือกับสถาบันอิสระต่างๆ ได้คัดเลือกสินค้าจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อวางจำหน่ายบนเครื่องบินแล้วกว่า 10 รายการ เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 เป็นต้นไป และได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะจำหน่ายให้ได้ครบ 500 รายการ ภายในสิ้นปี

พ.ศ. 2546 โดยในเบื้องต้นจะจำหน่ายบนเครื่องบินของการบินไทยก่อน และจะขยายสู่สายการบินพันธมิตรอีก 19 สายการบินต่อไป (วารสารเศรษฐกิจวิเคราะห์. 2546:19-20)

ปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณสำหรับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จำนวน 800 ล้านบาท โดยเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ทั้งตัวผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ได้ใช้งบประมาณด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ประมาณ 120 ล้านบาท ซึ่งในขณะนั้นสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) ได้กำหนดมาตรฐานสินค้าเพื่อสนับสนุนโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สินค้าในโครงการได้รับการรับรองคุณภาพและผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคมากขึ้น ทั้งนี้ จุดยืนสำคัญของโครงการที่ว่า การเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างและมีจุดขายในสินค้าแต่ละผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน ดังนั้นการที่จะทำให้สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นที่ต้องการของตลาดได้ จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบในหลายๆ ด้าน ดังที่วารสารอี-โคโนมี ได้กล่าวถึงกลยุทธ์ในการทำตลาด คือ การเจาะตลาดด้วยสินค้าที่ตลาดต้องการเท่านั้น ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ต้องมีกลยุทธ์สนับสนุน 3 ประการ คือ

1. กลยุทธ์พัฒนาสินค้า ต้องทำควบคู่ไปกับการศึกษาพฤติกรรมและลักษณะของผู้บริโภคและความต้องการของผู้บริโภคเหล่านั้น ในเบื้องต้นได้กำหนดว่าผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าด้วยความรู้สึกกล่าวคือ เป็นกลุ่มที่ซื้อสินค้าเพราะ “ความรู้สึกชอบและพอใจ” เป็นเหตุผลหลัก
2. กลยุทธ์เจาะตลาด การเจาะตลาด หมายถึง การพัฒนากลยุทธ์ 3 กลยุทธ์ที่สำคัญขึ้นมาให้สอดคล้องกับกลยุทธ์พัฒนาสินค้าและข้อมูลที่เกิดจากการทำการศึกษานักวิชาการ กลยุทธ์ที่ต้องพัฒนาขึ้นมาคือกลยุทธ์ราคา กลยุทธ์สถานที่จำหน่ายสินค้าและกลยุทธ์โฆษณาประชาสัมพันธ์
3. กลยุทธ์ขยายตลาด หมายถึง กลยุทธ์เพิ่มสถานที่จำหน่ายสินค้า ซึ่งในที่นี้กำหนดทิศทางไว้ว่าเป็นการขยายสถานที่จำหน่ายสินค้าในหลายมิติ กล่าวคือ สถานที่จำหน่ายทั้งในและต่างประเทศและสถานที่จำหน่ายสินค้าที่มีสินค้าวางจำหน่าย จำต้องได้และสถานที่จำหน่ายสินค้าเสมือนจริง (วารสารอี-โคโนมี. 2545:22)

นอกจากนี้ วารสารอี-โคโนมี ยังได้เสนอแผนปฏิบัติการของโครงการ ซึ่งพัฒนาจากแนวทางกลยุทธ์ดังกล่าว ไว้ในบทความเรื่อง แผนบูรณาการ OTOP บทสรุปสำหรับผู้บริหาร ดังนี้

1. แยกและคัดเลือกกลุ่มสินค้า เริ่มด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลสินค้าท้องถิ่นจากทั่วประเทศอย่างเป็นระบบ แล้วนำสินค้ามาเข้ากลุ่ม และจัดสรรสินค้าแยกเป็นสินค้าที่พร้อมทำตลาดทันทีในประเทศ สินค้าที่พร้อมทำตลาดทันทีต่างประเทศ สินค้าที่ต้องการการพัฒนาเพิ่มเพื่อทำตลาดในประเทศและต่างประเทศ โครงการนี้ประยุกต์แนวทางการจัดกลุ่มสินค้าตามการจัดกลุ่มของกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศและได้กำหนดให้สินค้าในกลุ่ม OTOP มีทั้งสิ้น 14 กลุ่ม คือ กระดาษ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องหนัง จักสานดอกไม้และดอกไม้ประดิษฐ์ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าแปรรูป เกษตร ผลิตภัณฑ์ไม้ ภาพเขียน รูปแกะสลัก และรูปปั้น โลหะ เส้นใยพืช อัญมณี และอาหาร
2. ปรับปรุงคุณภาพสินค้า โดยกำหนดปัจจัยสำคัญ 3 ประการที่จะทำให้สินค้าดีขึ้น ได้แก่ Design, Value และ Uniqueness ขั้นตอนนี้เป็นการพัฒนาสินค้าโดยเพิ่มปัจจัยต่างๆ เข้าไปในสินค้าตามความจำเป็นและเหมาะสม โดยอาศัยความรู้ของผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ มาเป็นผู้กำหนดทิศทาง เช่น ผู้ที่มีความรู้ในการส่งออกสินค้ากลุ่มต่างๆ เป็นต้น
3. การตลาด

การทำตลาดในประเทศ โดยการสร้างเครือข่ายร้านค้าทั่วประเทศแยกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับอำเภอ จัดตั้ง “สำนักงานอำเภอ” ทำหน้าที่เป็นแกนกลางประสานระหว่างอำเภอและประสานกับกลุ่มผู้ผลิตต่างๆ ภายในตำบล

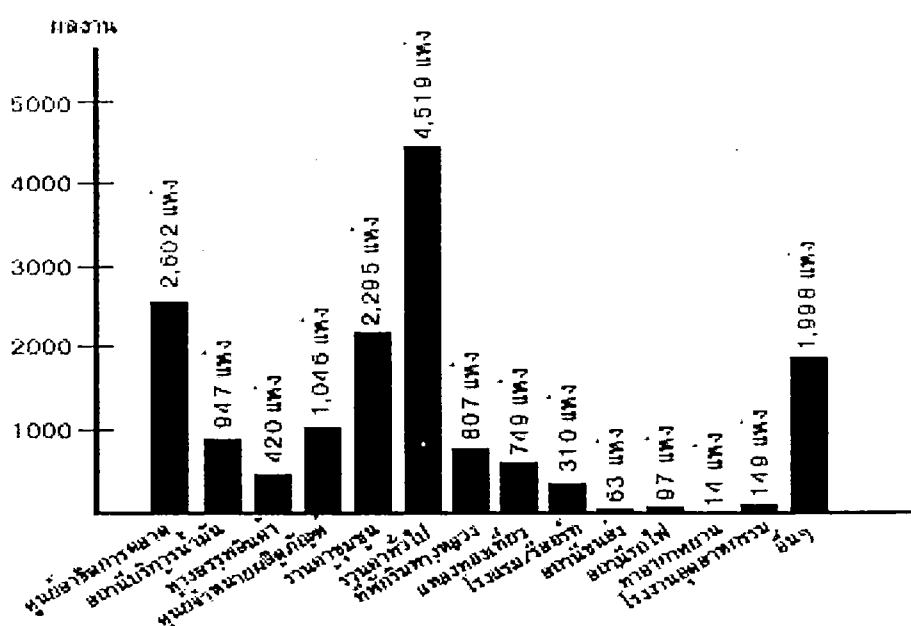
ต่างๆ ของอำเภอนั้นๆ และระดับระหว่างจังหวัด จัดตั้ง “สำนักงานจังหวัด” ทำหน้าที่แกนกลางประสานระหว่างจังหวัดต่างๆ ด้วยกัน

การทำตลาดต่างประเทศ โดยการสร้างเครือข่ายขายสินค้าทั่วโลก แนวทางการทำตลาดแยกเป็น 3 ลักษณะคือการทำตลาดแบบ B2C : ขายให้กับผู้บริโภคต่างชาติเป็นรายบุคคล B2B : ขายให้กับผู้บริโภคต่างชาติที่เป็นผู้ประกอบการเพื่อนำไปขายต่อและ B2G : ขายให้กับหน่วยงานของรัฐ (วารสารอี-โคโนมี. 2545:23)

ทั้งนี้และทั้งนั้น การทำตลาดต่างประเทศจะเริ่มต่อเมื่อมีการพัฒนาระบบเครือข่ายฐานข้อมูลในประเทศระดับหนึ่งก่อนแล้ว อนึ่ง ในการทำตลาดทั้งในและต่างประเทศนี้ จะเป็นการทำตลาดใน 2 มิติ กล่าวคือ ในมิติหน้าร้านจริงและหน้าร้านเสมือนจริงผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยอาศัยระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์มาช่วย ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติได้กล่าวถึง การสร้างช่องทางจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไว้ในหนังสือหนึ่งปี หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สรุปได้ดังนี้

จุดจำหน่ายสินค้า โดยให้ทุกจังหวัด ดำเนินการประสานงานกับชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชน ร่วมกันจัดหาจุดจำหน่ายสินค้าตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างรายได้แก่ประชาชน โดยมีจุดจำหน่ายสินค้าที่ดำเนินการแล้วจำนวน 16,016 แห่ง ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า สถานีบริการน้ำมัน ศูนย์สาธิตการตลาด ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ร้านค้าชุมชน ร้านค้าทั่วไป ที่พักริมทางหลวง แหล่งท่องเที่ยว โรงแรม/รีสอร์ท สถานีขนส่ง สถานีรถไฟ ท่าอากาศยาน โรงงานอุตสาหกรรม และอื่นๆ ภาพประกอบ 5

การจัดทำข้อมูลไทยตำบลดอทคอม เว็บไซต์นี้ได้เริ่มเปิดตัวมาตั้งแต่วันที่ 14 กรกฎาคม 2543 โดยเน้นข้อมูลของกลุ่มอาชีพ ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ได้รับคัดสรรเป็นสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และปัจจุบันได้มีการเผยแพร่ผลการดำเนินงานของคณะกรรมการ กอ.นคผ. ไว้ในเว็บไซต์ดังกล่าวด้วย (คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ. 2545:28-29)

ภาพประกอบ 5 จุดจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

นอกเหนือจากคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติแล้ว ยังมีอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันและส่งเสริมให้สินค้า OTOP เป็นที่รู้จักและต้องการในตลาดต่างประเทศ นั่นคือ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศที่ได้ดำเนินโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีพ.ศ. 2541 โดยมีกิจกรรมและโครงการที่เป็นส่วนสนับสนุนและต่อยอดเพื่อเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์สู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ จนสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติ โดยพิจารณาได้จากสถิติการค้าสินค้าในกลุ่มของขวัญและของตกแต่งบ้าน ระหว่างเดือนมกราคมถึงกันยายน พ.ศ. 2545 มีมูลค่าการส่งออกรวม 10,384 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2544 ระยะเวลาเดียวกันร้อยละ 6.01% ซึ่งเพิ่มขึ้นจากที่กรมฯ ได้ตั้งเป้าหมายการส่งออกตลอดปี 2545 ไว้ที่ร้อยละ 5 เท่านั้น ในส่วนของการดำเนินกิจกรรมที่ทางกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศได้ดำเนินงานเพื่อสนับสนุนโครงการนี้ไปแล้ว คือ

- การพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ โดยจัดจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เป็นที่ปรึกษาโครงการและให้คำแนะนำแก่ผู้ผลิต/ผู้ส่งออกของไทย เพื่อให้ผู้ประกอบการไทยสามารถสร้างคอลเลกชันสินค้าได้ตรงกับรสนิยมความต้องการของผู้บริโภค
- นำผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนามาจัดแสดงนิทรรศการ และคัดเลือกกลุ่มผู้ผลิตที่มีศักยภาพเข้าร่วมงานแสดงสินค้า ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงศักยภาพของผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ให้เป็นที่รู้จักทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานและความต้องการของผู้บริโภคด้วย
- จัดฝึกอบรม/สัมมนา ด้านการออกแบบและทราบแนวโน้มของรูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้ประกอบการไทยให้สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ
- การสนับสนุนกลุ่มผู้ประกอบการสินค้า OTOP เข้าร่วมแสดงสินค้าทั้งในและต่างประเทศ
- การประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ในรูปแบบของการจัดนิทรรศการทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นการส่งเสริมการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในช่องทางการตลาดเดิมให้เต็มศักยภาพของตลาดที่มีอยู่
- สนับสนุนให้ผู้ผลิตสร้างและได้รับโอกาสในการเข้าสู่ตลาดใหม่ เช่น การเข้าร่วมงานแสดงสินค้าทั้งในและต่างประเทศ การจับคู่ทางการค้า โดยให้บริษัทตัวแทนการค้า (Trading Company) ที่มีประสบการณ์ในการทำตลาดต่างประเทศ ช่วยทำหน้าที่ในการรวบรวมสินค้าและดำเนินการในด้านการตลาดส่งออก
- ส่งเสริมระบบการตลาดสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ เช่น การให้ความรู้ด้านการตลาดสมัยใหม่ และปัจจัยที่กระทบต่อความต้องการสินค้าที่เปลี่ยนไป เช่น มาตรฐานการจัดการ สิ่งแวดล้อม สุขอนามัย เป็นต้น
- ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการขายใหม่ๆ เช่น การใช้ระบบ E - commerce การสร้างเฟรนไชส์ (ผู้ส่งออก. 2546:68-69)

นอกจากนี้กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศยังได้กล่าวถึงสินค้า OTOP ในกลุ่มที่ได้รับความนิยมในต่างประเทศ ซึ่งได้แก่

- ผ้าทอและผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าพันคอ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าใช้บนโต๊ะอาหาร ของประดับตกแต่งบ้าน
- ผลิตภัณฑ์จักสานจากเส้นใยพืชและจากผ้าทอผสมเส้นใยพืช เช่น ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ ผักตบชวา ย่านลิเภา กระจุย เดยปาหนัน ป่านครนารายณ์ กก หญ้าสามเหลี่ยม นำมาจักสานเป็นกระเป๋า ที่รองนั่งแบบญี่ปุ่น เสื้อ เป็นต้น
- ผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบดินเผาของกลุ่มผู้ผลิตจังหวัดสุโขทัย จังหวัดสงขลา จังหวัดราชบุรี จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดนนทบุรี

- ดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกโสน ใบยางพารา ดินหอม ผ้าใยบัว ผ้าไหม
- ผลิตภัณฑ์ไม้ เช่น เครื่องใช้บนโต๊ะทำจากไม้ตาล ผลิตภัณฑ์จากไม้มะม่วง ผลิตภัณฑ์จากไม้เนื้อหอม เชิงเทียน กล้อง ไม้ไฟ
- เฟอร์นิเจอร์จากผักตบชวา หวาย เถาวัลย์
- กระดาษสา กระดาษสับปะรด กระดาษจากกล้วยประเภทต่างๆ นำมาจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ดอกไม้ เครื่องเขียน กล้อง ไม้ไฟ
- ผลิตภัณฑ์ประเภทโลหะต่างๆ เช่น เครื่องประดับและของตกแต่งจากเงิน ผลิตภัณฑ์จากทองเหลือง มีดและช้อน สแตนเลส (ผู้ส่งออก. 2546:69)

กล่าวได้ว่าผลิตภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ทุกประเภทสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพในการส่งออกและโอกาสดีในแทบทุกตลาด โดยเฉพาะตลาดญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่เป็นกุญแจไขสู่ความสำเร็จคือ ผลิตภัณฑ์ต้องมีรูปแบบดี มีความหลากหลายและผู้ประกอบการมีการนำเสนอรูปแบบใหม่ๆ ที่สอดคล้องและตรงกับรสนิยมของผู้บริโภค สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการส่งสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ออกสู่ตลาดโลกนั้น กรมส่งเสริมการค้าส่งออก ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ปีม้ากับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของกรมการค้าส่งเสริมการค้าส่งออก” สรุปได้ดังนี้

- ปัญหาหลักใหญ่จะอยู่ที่ผู้ประกอบการไม่สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับผู้บริโภคได้
- ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตขาดความสามารถในการแข่งขันเนื่องจากผลิตภัณฑ์ไม่มีความสม่ำเสมอ ในด้านคุณภาพและปริมาณ
- รูปแบบของสินค้ายังไม่ค่อยมีการพัฒนา ส่วนใหญ่ยังเป็นแบบเดิมๆ ไม่ได้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยและน่าสนใจ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของตลาด เนื่องจากส่วนใหญ่ยังไม่มีเป้าหมายการตลาดที่ชัดเจน
- ไม่มีการกำหนดบุคลากรด้านการตลาดอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาในการส่งเสริมการตลาดต่อไป ทั้งนี้ กรมส่งเสริมการค้าส่งออกเห็นว่า ถ้าผู้ผลิตไม่มีศักยภาพในการทำตลาดส่งออก ทางกรมส่งเสริมจะสนับสนุนให้ผู้ประกอบการที่มีความสามารถด้านการตลาดเป็นผู้ดำเนินการแทน
- ผู้ผลิตขาดระบบการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ระยะเวลาส่งมอบสินค้าไม่ตรงเวลา และไม่สามารถประหยัดต้นทุนการผลิต ส่งผลให้ขาดความสามารถในการแข่งขัน
- ตอบสนองตลาดได้ช้า เนื่องจากผู้ผลิตขาดระบบข้อมูลข่าวสารของตลาด ทำให้ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงและความต้องการของตลาด (ผู้ส่งออก. 2546:70)

ทั้งนี้และทั้งนั้นในการทำการตลาดจะต้องนำจุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคต่างๆ อีกทั้งพฤติกรรมและบุคลิกลักษณะของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายมาช่วยในการกำหนดแผนปฏิบัติการของการทำโฆษณาและประชาสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาแนวทางทำการตลาดไปในทิศทางเดียวกัน

หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการของภาครัฐในการแก้ปัญหาความยากจนในท้องถิ่นด้วยการสนับสนุนให้เกิดธุรกิจชุมชน โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดแข็งในการสร้างศักยภาพ เพื่อพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นแต่ละแห่งให้สามารถพึ่งตนเองได้ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนในระดับรากหญ้า สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจโลก ปัจจุบันผลิตภัณฑ์

จากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์สามารถสร้างรายได้แก่ชุมชนต่าง ๆ ได้บ้างแล้ว และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต โดยในระยะเวลาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าความสำเร็จของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ นอกจากจะสร้างรายได้ให้กับประชาชนแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการส่งเสริมให้สินค้าของไทยเป็นที่นิยมและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยในทุก ๆ พื้นที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง สามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยตนเองและยังเป็นการลดการพึ่งพาสินค้าจากต่างประเทศ เป็นผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยมีลักษณะเศรษฐกิจชุมชนที่พอเพียงและมีฐานการผลิตที่มั่นคง

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองและจากเอกสาร และตำรา โดยจำแนกออกเป็นรายด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี (Technology) หรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ได้มีผลงานวิจัยหลายชิ้นที่สนับสนุนหรือชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีหรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพมีส่วนสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านหรือชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนี้

ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย (2522:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชนบทของประเทศไทย ปี 2509-2520 : ผลสำเร็จปัจจัยเกี่ยวข้องและปัญหา” ผลการวิจัยพบว่า การเพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานทางการผลิตหรือเทคโนโลยีทางการเกษตร เช่น ระบบชลประทาน การวิจัย เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ภายในชุมชนหรือหมู่บ้านอย่างเพียงพอ จะช่วยให้เกษตรกรมีผลผลิตมากด้วยปริมาณและคุณภาพ ซึ่งจะทำให้เพียงพอต่อการยังชีพและมีรายได้จากการขายผลผลิตตามมา

วิศณุ เป็งย่อง (2534:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการพัฒนาชนบทไทยปี ค.ศ.2000” ซึ่งผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของแนวทางการแก้ปัญหาหรือกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองในระดับชุมชน คือ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการผลิตให้เกิดความเหมาะสม โดยมุ่งเพิ่มผลผลิตในภาคการเกษตรโดยไม่เพิ่มพื้นที่ แต่ทั้งนี้หน่วยงานของรัฐจะต้องให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและเครื่องมือที่ไม่ยุ่งยากต่อการนำไปใช้มากจนเกินไป ควรคำนึงถึงขีดความสามารถหรือศักยภาพของเกษตรกรเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าในพื้นที่ใดก็ตามถ้าประชาชนมีศักยภาพและการยอมรับในวิทยาการหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่สูง มักจะมีโอกาสในด้านต่าง ๆ ดีกว่าชาวบ้านหรือเกษตรกรที่ยากจน เช่น การได้รับสินเชื่อ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ และการบริหารทางการตลาด เป็นต้น

การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ (Economic) หรือการประกอบอาชีพ จากการค้นคว้าและรวบรวมงานวิจัยทางการพึ่งตนเอง พบว่า มีงานวิจัยเป็นจำนวนไม่น้อยที่ได้กล่าวไว้ในทิศทางเดียวกันว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพของแต่ละหมู่บ้านหรือชุมชนจะสามารถใช้เป็นเครื่องชี้วัดศักยภาพการพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้านหรือชุมชนได้เป็นอย่างดี หรือแม้แต่วิธีการแก้ปัญหาทั้งใน

ระดับประเทศและชนบทก็ยังให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจก่อนเป็นอันดับแรก ดังผลงานการวิจัยดังต่อไปนี้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท” ได้สรุปผลการวิจัยว่า การที่ชาวชนบทจะสามารถพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืนนั้น ต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากการพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกไปเป็นการพึ่งพาเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นหลักแบบทำมาหากิน และการแบ่งปันเมื่อเหลือจึงขายเป็นเงินออมเพื่อการดำรงชีวิต และการลงทุน การดำรงอยู่ในรูปแบบเศรษฐกิจที่เน้นความพอคึกมากกว่าการแข่งขันยังจะส่งผลดีต่อการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมได้อีกทางหนึ่งด้วย อีกทั้งปัญหาทางด้านแรงงานทำงานไม่เต็มทีก็จะไม่เกิดขึ้น

ปรเมษฐ์ กาญจนวรากร (2541:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองสำหรับสตรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ สภาพปัญหาและความต้องการ ตลอดจนศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนสำหรับสตรีให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ สตรีในหมู่บ้านหนองน้ำเกลี้ยง ตำบลสำราญ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น กิจกรรมแทรกแซงที่จัดขึ้นได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพทางด้านอาชีพของสตรี การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งร้านค้าสวัสดิการ การจัดระบบการออม การส่งเสริมการขายและประชาสัมพันธ์ การนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาพบว่า หลังกิจกรรมแทรกแซงสตรีกลุ่มตัวอย่างมีความรู้และทักษะในการพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งร้านค้าสวัสดิการ การจัดระบบการออม การส่งเสริมการขายและประชาสัมพันธ์ สามารถบริหารจัดการและตัดสินใจดำเนินงานด้วยตนเอง ทำให้กลุ่มสตรีมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

พวงพยอม เจริญทอง (2541:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการในการประกอบอาชีพของเกษตรกร และศึกษาลักษณะการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองที่เหมาะสมกับเกษตรกร โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรบ้านเหล่าใหญ่ ตำบลนาข่า อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพที่สำคัญ คือ ขาดทุนในการประกอบอาชีพที่ไม่เพียงพอ ขาดการรวมกลุ่มอาชีพ ผลผลิตราคาตกต่ำ ขาดการสนับสนุนจากนักวิชาการภาครัฐและเอกชน เกษตรกรมีความต้องการประกอบอาชีพด้านการปลูกผักปลอดสารพิษ เลี้ยงไก่พื้นเมือง ทอผ้า และแปรรูปเกษตร สำหรับการจัดกิจกรรมแทรกแซงทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองดีขึ้น มีแนวโน้มที่จะพึ่งตนเองในด้านต่างๆ มากขึ้นเป็นส่วนใหญ่ มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ สามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเพียงพอ มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ลักษณะอาชีพที่มีแนวโน้มพึ่งตนเองได้มากกว่าอย่างอื่น คือ การปลูกผักปลอดสารพิษ อาชีพที่มีแนวโน้มพึ่งตนเองได้น้อยคือ อาชีพทอผ้า ทั้งนี้ความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังกิจกรรมแทรกแซงทั้งในด้านรายได้รายจ่าย สภาพในการประกอบอาชีพในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

สุวิทย์ คิดการงาน (2546:บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองอำเภอสารภี และอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชน ปัจจัยของสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองของธุรกิจชุมชน และศึกษาปัญหา อุปสรรคในการรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชนในอำเภอสารภี และอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า 1) การรวมกลุ่มอาชีพเกิดขึ้นเพราะประชาชนมีเป้าหมายในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจคือต้องการสร้างรายได้ภายในชุมชน สร้างรายได้ให้แก่ผู้ว่างงาน ด้วยการรวมกลุ่มอาชีพ ต่อจากนั้นพยายามขยายกลุ่มให้กว้างขวางโดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม การขยายกลุ่มทำให้จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น และ

สามารถระดมทุนในรูปของทุนเรือนหุ้นเพิ่มขึ้น ส่วนผลของการรวมกลุ่มทำให้สมาชิกของกลุ่มสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ในระดับปานกลาง 2) ทักษะคิดต่อการร่วมกิจกรรมกลุ่ม ความรู้ความสามารถของผู้นำกลุ่ม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3) กลุ่มประสบปัญหาหลายประการคือ ปัญหาการตลาดคือไม่สามารถหาตลาดรองรับสินค้า ขาดเงินทุนและอุปกรณ์ในการพัฒนาคุณภาพสินค้า ปัญหาสมาชิกกลุ่มขาดความสามัคคีสนใจกิจกรรมกลุ่มน้อย และสมาชิกขาดทักษะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ

การพึ่งตนเองในด้านทรัพยากร (Resource) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชพันธุ์ไม้ แร่ธาตุ พลังงาน สัตว์ ฯลฯ และทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท์ชลประทาน ฯลฯ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนแล้วนำมาประกอบอาชีพนั้น มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่าทรัพยากรเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างให้มีการนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้มากน้อยแตกต่างกันไปตามศักยภาพของประชาชนในแต่ละหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอยู่ ดังเช่น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538:48) ได้ชี้ให้เห็นว่า การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติและรวมไปถึงทรัพยากรมนุษย์ สมาชิกทุกคนในชุมชนต้องรู้จักเลือกใช้เพื่อสนองตอบการประกอบอาชีพเท่าที่จำเป็น และเมื่อนำไปใช้แล้วต้องรู้จักบำรุงรักษา หรือทดแทนให้คงความสมดุลและความหลากหลาย (Biodiversity) ไว้ให้มากที่สุด เพราะสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสินทรัพย์หรือวัตถุดิบในการประกอบอาชีพ ถ้าเมื่อใดทรัพยากรเหล่านี้ขาดแคลนหรือหมดไปก็จะส่งผลให้ต้องดิ้นรนหามาด้วยการซื้อ ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มภาระรายจ่ายมากขึ้นไปอีก

เนาวรัตน์ พลายน้อย (2529:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธวิธีการพัฒนาชนบทกับการย้ายถิ่น" ผลการวิจัยพบว่า นอกจากทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐานจะมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับหมู่บ้านแล้ว ทรัพยากรมนุษย์ยังมีความสำคัญกว่าทรัพยากรอื่นใด ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในหมู่บ้านนั้นๆ ว่ามีความหลากหลายและมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ซึ่งในงานวิจัยได้สรุปไว้ว่า ปัจจัยที่เสริมสร้างคุณภาพของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน ได้แก่ การศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาพอนามัย การรับรู้ปัญหาในหมู่บ้าน การมีจิตสำนึก และการมีขนาดของครอบครัวที่พอดี

ซามาตาร์ (Samatar. 1985) และกรีน (Green. 1994) ได้ชี้ให้เห็นไว้ในงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของการศึกษาไว้ว่า การให้ความสำคัญและสนใจต่อการศึกษาของประชาชนในชนบทโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาภายใต้ขอบเขตการจัดการศึกษาจากของจริง จากสิ่งที่ใกล้ตัวและสามารถนำไปปฏิบัติหรือแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้มากกว่าที่จะเรียนจากสิ่งที่ไกลตัวและสิ่งที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการพัฒนาในชนบทที่ผ่านมามักจะอ้างถึงผลพวงที่เกิดจากการศึกษาตามปรัชญาและแนวคิดตะวันตก โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางสังคม อีกทั้งชาวชนบทส่วนใหญ่ยากจน ด้วยโอกาสในทุกทาง จึงเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้กับแนวคิดการพัฒนาเหล่านั้น โดยสรุปของงานวิจัยได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านได้อย่างแท้จริงนั้น แนวทางที่เป็นรูปธรรมควรเกิดจากการดำเนินกิจกรรมที่สมาชิกภายในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น เช่น การจัดเวทีชาวบ้าน การรวมกลุ่ม และการสร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ยังจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการเสริมสร้างขีดความสามารถในเชิงพัฒนาตนเองและส่วนรวมมากกว่า ทั้งนี้ การให้การศึกษที่เหมาะสม

กับขีดความสามารถและตรงกับความต้องการของเกษตรกรในชนบทถือเป็นเครื่องมือที่พิเศษที่สุดที่จะเสริมสร้างให้หมู่บ้านหรือชุมชนมีความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน (อ้างถึงในอรทัย อาจอ่ำ.2531:52)

การพึ่งตนเองในด้านของจิตใจ (Mental) หมายถึง จิตใจของชาวชนบทที่มีจิตใจใฝ่พัฒนาที่ให้คุณค่าต่อจิตสำนึกในความเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น พร้อมทั้งจะเสียสละกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์สินหรือเงิน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

สุนทร จินธรรม (2531:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโครงการปฐมอโศก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” โดยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางด้านจิตใจในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในทุกๆ ด้านของหมู่บ้านหรือชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านปฐมอโศก ซึ่งได้ก่อกำเนิดมาจากกลุ่มที่เลื่อมใสศรัทธาในแนวการสอนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาของพระโพธิ์รักษ์แห่งสำนักสันตอโศก จนกระทั่งมีการรวมตัวกันจัดตั้งชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะอย่างสุดโต่ง (Extremely) ที่ทวนกระแสค่านิยมโลก เน้นความประหยัดมัธยัสถ์ ขยัน เสียสละ มุ่งสร้างสรรค์ และพัฒนาโดยใช้ศักยภาพที่มีอยู่สร้างความเข้มแข็งให้สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ภายใต้การเสียสละทางด้านจิตใจ ทางด้านกำลังกายและกำลังทรัพย์ร่วมกัน

จรัสเรือง ศิริวัฒนรักษ์ (2542:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบพึ่งตนเองกับการพัฒนาในเชิงพุทธ : กรณีศึกษาศรีษะอโศก” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองกับการพัฒนาในแนวคำสอนของพุทธศาสนา รวมถึงความเหมือนและความแตกต่างของแนวคิดการพัฒนาในแนวทางพุทธกับการพึ่งตนเอง ผลการศึกษาพบว่า 1) คำสอนของพุทธศาสนานั้นสอดคล้องและเป็นไปเพื่อการพัฒนาแบบพึ่งตนเองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคำสอนในเรื่องศีลระดับต่างๆ ที่เน้นการลดละ ประหยัด กินน้อย ใช้ให้น้อย ขยันทำงานให้มาก อริยมรรคองค์แปดที่กล่าวถึงระเบียบของการดำรงชีพของมนุษย์ การใช้ชีวิตให้มีคุณค่า พึ่งตนเองไม่พาชีวิตไปแขวนหรือขึ้นอยู่กับโชคชะตาหรือสิ่งอื่นๆ ในโลก 2) หลักการบริหารจัดการของชุมชน เป็นชุมชนที่มีจุดกำเนิดมาจากกลุ่มชนที่เลื่อมใสพุทธศาสนาในแนวทางของสมณะโพธิ์รักษ์ ที่ได้เข้ามารวมกลุ่มจัดตั้งเป็นชุมชน โดยใช้คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลักโดยยึดเอา “ศีล” มาเป็นหลักในการพัฒนาคนในชุมชน ดังนั้นจึงพบว่า ชาวชุมชนศรีษะอโศกมีวิถีปฏิบัติที่งดงาม เรียบง่าย สมถะ สงบ มีบุคลากรในชุมชนที่อ่อนน้อมถ่อมตน ขยัน ไม่โลภ ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีกัน อีกทั้งยังพบว่า ชาวชุมชนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาสร้างสรรสิ่งของทั้งสินค้าอุปโภค บริโภค ทางด้านปัจจัยสี่จากเดิมที่มีเฉพาะพอกินพอใช้ในชุมชนให้มากขึ้น จนสามารถนำไปแปรรูปเป็นอุตสาหกรรมในชุมชน ที่ใช้ระบบเทคโนโลยีที่เหมาะสม ผูกด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่สั่งสมมาเป็นร้อยปี สร้างให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนอันเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในแนวใหม่ที่เน้นการพัฒนาชุมชนนั่นเอง

การพึ่งตนเองในทางสังคม (Social-cultural) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีงานวิจัยหลายชิ้นทำการวิจัยแล้วพบว่า เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งในทุกๆ ด้าน ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านชนบทได้หรือไม่ได้เช่นกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538:63) ได้อธิบายไว้ว่า ถ้าหมู่บ้านใดหรือชุมชนใดมีภาวะผู้นำ มีการรวมกลุ่ม มีการรับรู้ข่าวสารและมีขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นปึกแผ่นและสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพหรือการดำรงชีวิตก็จะเป็นการเสริมสร้างให้หมู่บ้านหรือชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งได้ ในทางตรงกันข้ามถ้าหมู่บ้านนั้นขาดภาวะผู้นำ ต่างคนต่างอยู่ไม่นำพากับขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองย่อมส่งผลให้หมู่บ้านนั้น ขาดความเป็นปึกแผ่นหรืออ่อนแอได้

ปรีชา สันมัย (2541:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล” ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง ถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการบริหารงานพัฒนาให้สำเร็จได้ เพราะชาวบ้านให้ความเคารพ เชื่อถือ และไว้วางใจจนถึงกับยกย่องให้เป็นศูนย์รวมการพัฒนาหมู่บ้าน ฉะนั้นผู้นำที่จะเสริมสร้างให้หมู่บ้านเกิดความเข้มแข็งได้ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญคือ ต้องมีจิตใจมุ่งมั่นในงานพัฒนา มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและหน้าที่ มีจิตเป็นกุศล มีการยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเจตคติแบบประชาธิปไตย มีความจงรักภักดีต่อสถาบันและเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตนต่อการพัฒนา

โอวาท สุทธนารักษ์ (2531:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามบทบาท 2 ด้าน ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ผลการวิจัยประการแรก พบว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมิได้จัดสรรบทบาทในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนขึ้นภายในกลุ่มของตนอย่างเป็นทางการ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงใช้ 3 กลวิธีที่สัมพันธ์กันในการสร้างจิตสำนึก คือ การสาธิต การกระตุ้นให้คิด และการให้ความรู้ และใช้โอกาสหรือวาระอย่างไม่เป็นทางการในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ประการที่สอง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทในการจัดการองค์การประชาชน 2 องค์การเพื่อหนุนช่วยการพึ่งตนเองของชุมชน คือ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและกลุ่มปุ๋ย ในกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผู้นำมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของแกนนำในการจัดองค์กรร่วมกับหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแต่ไม่สามารถช่วงชิงการนำภายในองค์กรมาเป็นของตนได้ ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยมากในการดำเนินงาน ส่วนในกลุ่มปุ๋ยนั้น ผู้นำมีบทบาทเป็นกลุ่มแกนในการจัดองค์กร ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับสูงในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ประการสุดท้าย ผลกระทบของบทบาทของผู้นำที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการทำไร่นาสวนผสมอยู่ในระดับน้อย โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การขาดการจัดองค์กรภายในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงเอง ทำให้ผู้นำไม่สามารถยกระดับบทบาทของตนให้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเพียงพอต่อการสร้างผลกระทบดังกล่าวได้

ปราณี หมอนทองแดง (2534:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” จากการศึกษาพบว่า หมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้นั้นเกิดจากปัจจัยภายในหมู่บ้านทั้งหมดได้ทำงานประสานกัน เกื้อกูลและเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็ง โดยอาศัยปัจจัยภายนอกเฉพาะเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเข้ามาสนับสนุนองค์การเพื่อการช่วยเหลือตนเองที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชน นอกจากนั้นยังพบว่าการพึ่งตนเองระดับชุมชนจะเกิดขึ้นได้ในลักษณะที่เคลื่อนไหว (dynamic) เป็นกระบวนการ (process) ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย 2 มิติ คือในมิติแรก หมู่บ้านจะต้องผ่านกระบวนการต่อสู้ดิ้นรน (struggling process) เพื่อฟันฝ่าภาวะเงื่อนไขที่พึ่งตนเองไม่ได้ และในขณะเดียวกันหมู่บ้านจะต้องมีการพัฒนากระบวนการ (developing process) เพื่อเป็นทางออกให้ชาวบ้านทั้งหมด หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

ศักยภาพที่มีอยู่พึ่งตนเองได้ในที่สุด ซึ่งปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาขึ้นภายในหมู่บ้านก็คือ ความสามารถของผู้นำที่มีความริเริ่มและผลักดันให้มีการจัดระบบที่เหมาะสมเกิดขึ้นภายในชุมชนได้

มาริสา โกเคยะโยธิน (2543:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง " การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพึ่งพาตนเองของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประชาชนบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชาภาคตะวันออก : ศึกษากรณีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด" ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จังหวัดตราดเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงและสามารถพึ่งตนเองได้ เกิดจากภูมิปัญญาของพระสุบิน ปณีโต พระอาจารย์แห่งวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราดที่ได้ตระหนักในปัญหาความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ ความล้มเหลวของสังคมชาวบ้าน และเห็นเป็นภาระที่จะต้องช่วยเหลือสังคมจากจุดย่อยเพื่อให้สังคมใหญ่อยู่รอด ภูมิปัญญาที่ใช้เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับระหว่างชุดงค์เพื่อหาแก่นธรรมนานนับสิบปี การแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์กับบุคคลที่มีอุดมการณ์ความมุ่งมั่นในการช่วยเหลือชุมชน และส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราดคือ การสนับสนุนจากเจ้าอาวาสและพระผู้ใหญ่แห่งวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ทั้งนี้ความเข้มแข็งของกลุ่มฯ เกิดจากการยึดมั่นในแนวทางที่พระสุบิน ปณีโตใช้เทศนาอบรม คือความมีสัจจะและการรักษาสัจจะของสมาชิก การมีคุณธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเสียสละและความเข้าใจในหน้าที่ ความเป็นพวกพ้องเครือญาติ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีหน้าที่นิยม แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

อัครพล วรรณสุทธะ (2543:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง "ภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : ศึกษาเฉพาะกรณีเปรียบเทียบบ้านศิลาภิรักษ์กับบ้านถิ่นสำราญ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี" ผลการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบผลสำเร็จ ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยเข้าไปมีบทบาทในการระดมปัจจัยความร่วมมือของสมาชิก ปัจจัยเกี่ยวกับการเงิน ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกและภายใน มาใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน ในขณะที่ความล้มเหลวเกิดจากผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้นำนั้นยังต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละอย่างมากตลอดจนทำงานอย่างสุจริตโปร่งใส ไม่คอร์รัปชันมีความยุติธรรม จึงจะสามารถสร้างศรัทธาจากชาวบ้านตลอดจนการระดมการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านมาใช้ในกระบวนการพัฒนา

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงมาตรการอย่างง่าย ๆ ที่ตัดสินใจว่า บุคคลใดพึ่งตนเองได้มากน้อยเพียงใด ก็คือต้อง "ทำเองเป็น คิดเองเป็น แก้ปัญหาเองเป็น" หรืออาจจะกล่าวว่า หากใครสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ในระดับหนึ่งก็แสดงว่าคนนั้นพึ่งตนเองได้แล้ว แต่การพึ่งตนเองมิได้หมายความว่าไม่รับการช่วยเหลือจากคนอื่น ดังที่ ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย (2527:52) ได้กล่าวไว้ว่า เราสามารถที่จะรับการช่วยเหลือจากคนอื่นได้ตามความจำเป็นและช่วยเหลือผู้อื่นตามความจำเป็น ซึ่งช่วยเหลือแล้วให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ด้วย เพราะระดับของการช่วยตนเองนั้นจะช่วยให้ได้มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับชนิดของปัญหาที่มีและขีดความสามารถของบุคคลที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ หากคนนั้นมีความสามารถสูง แต่ปัญหายากสลบซับซ้อนมากจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ

ทั้งนี้ จากการค้นคว้าและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ พบว่ายังมีไม่มากนัก แต่ปรากฏงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่มีสาระสำคัญอันเป็นประโยชน์และมีวัตถุประสงค์ที่สามารถนำไปปฏิบัติหรือใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ นี้ได้เป็นอย่างดี คือ งานวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่ง

ผลิตภัณฑ์ ศึกษากรณีตำบลในจังหวัดอ่างทอง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมของการนำนโยบายไปปฏิบัติหรือทางเดินของนโยบายสาธารณะ โดยแบ่งกลุ่มในการศึกษาเป็น 3 กลุ่ม คือ คณะกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดอ่างทอง ผู้นำชุมชนและกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์ ผลการศึกษาพบว่า

1. คณะกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เห็นว่าแนวทางการทำงานของหน่วยงานราชการและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯ ไม่ชัดเจน เพราะวัตถุประสงค์ในการทำงานกว้างมากและมีข้อจำกัดในการปฏิบัติตามนโยบาย

2. ผู้นำชุมชน เห็นว่าการให้ความสนับสนุนจากหน่วยงานราชการมีระดับปานกลาง สมาชิกให้ความร่วมมือในกิจกรรมการผลิตดีมาก และโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการตลาดและส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาก โดยมีสิ่งที่ต้องการให้หน่วยงานราชการสนับสนุนเพิ่มเติมคือ ด้านการผลิต ด้านหนี้สิน ด้านการเงิน ด้านการตลาด และด้านการบริหารจัดการ

3. สมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์ เห็นว่าโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นโครงการที่สามารถสร้างรายได้หลักและรายได้เสริมให้ชุมชน และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการผลิตของชุมชน แต่เห็นว่าเงินทุนที่ได้จากการกั๊ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองหรือการกั๊ยืมจากแหล่งการเงินอื่นๆ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติจึงต้องคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อมของหน่วยงานที่ได้รับนโยบายหรือนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมทั้งต้องมีความชัดเจนในการจัดแบ่งหน้าที่ระหว่างส่วนราชการต่างๆ ตลอดจนได้รับความร่วมมือจากชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้หมู่บ้านหรือชุมชนประสบความสำเร็จในการสร้างเสริมอาชีพให้กับประชาชน และสมดังเจตนารมณ์ของรัฐบาล ที่ต้องการให้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นตัวเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนมาสู่ผู้บริโภคเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจของประเทศให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษานี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านชนบท หมู่ 1 ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน
2. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ หมู่ 11 ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน
3. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย หมู่ 2 ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ภูมิสำเนา/การตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน รายได้จากอาชีพหลักของครัวเรือน รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ และการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือน แรงงานที่ใช้ในการทอผ้า เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า ปริมาณผ้าที่ทอได้ในครัวเรือน การขายผลผลิตผ้าทอ และการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า

ตอนที่ 3 แบบสอบถามวัดความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า แบบสอบถามตอนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย โดยให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม 10 ข้อ

โดยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายคะแนนเฉลี่ยของแบบสอบถาม ดังนี้

0	-	0.49	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจในการพึ่งตนเองน้อย
0.50	-	1.49	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจในการพึ่งตนเองปานกลาง
1.50	-	2.49	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจในการพึ่งตนเองมาก
2.50	-	3.00	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจในการพึ่งตนเองมากที่สุด

ตอนที่ 4 แบบสอบถามวัดการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า ผู้วิจัยได้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยยึดทฤษฎีการพึ่งตนเองของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536:101-106) เป็นขอบเขตโครงสร้างของแบบสอบถาม แล้วสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาตามหลักการของการพึ่งตนเอง จำนวน 1 ฉบับ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย โดยให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าประเมินระดับการพึ่งตนเองใน 4 ด้าน ประกอบด้วยข้อคำถาม 27 ข้อ ดังนี้

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี	จำนวน	8	ข้อ
การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ	จำนวน	6	ข้อ
การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ	จำนวน	5	ข้อ
การพึ่งตนเองด้านสังคม	จำนวน	8	ข้อ

โดยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายคะแนนเฉลี่ยของแบบสอบถาม ดังนี้

0	-	0.49	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้าพึ่งตนเองได้น้อย
0.50	-	1.49	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้าพึ่งตนเองได้ปานกลาง
1.50	-	2.49	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้าพึ่งตนเองได้มาก
2.50	-	3.00	หมายถึง	สมาชิกกลุ่มทอผ้าพึ่งตนเองได้มากที่สุด

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาความถูกต้องครบถ้วน ตามขอบเขตที่กำหนดและตรวจสอบสำนวนภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ปรับปรุงแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งเพื่อพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมตามความเที่ยงตรงเชิงพินิจ (Face Validity) แล้วนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ดังนี้ คือ

1. ขั้นสำรวจ ศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษาจากแหล่งเอกสารต่างๆ ดังนี้

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา คือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น ตลอดจนแนวทางในการศึกษา

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมผ้าทอ

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง

1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรที่เป็นข้อมูลประเภทบุคคล คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านชนบท หมู่ 1 ตำบลศรีบุญเรือง สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ หมู่ 11 ตำบลชนบท และสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย หมู่ 2 ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การจัดการทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายและขอบเขตที่กำหนดไว้ ตามขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนการจัดกระทำข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมาศึกษาและทำการจัดระบบข้อมูลตามประเด็นขอบเขตด้านเนื้อหา

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และร้อยละ (Percentage)

3. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในรูปตารางประกอบความเรียง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล สัญลักษณ์ต่างๆ และความหมายที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

n	แทน	จำนวนประชากรที่ศึกษา
$\bar{x}$	แทน	ค่าเฉลี่ย

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ
- ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ
- ตอนที่ 3 วิเคราะห์ระดับความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ระดับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยจำแนกตามหลักการและทฤษฎีการพึ่งตนเองออกเป็น 4 ด้าน คือ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งตนเองด้านสังคม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามเพศและอายุ ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐาน	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	12	10.0
หญิง	108	90.0
อายุ		
ต่ำกว่า 31 ปี	5	4.1
ระหว่าง 31 - 40 ปี	32	26.7
ระหว่าง 41 - 50 ปี	45	37.5
ระหว่าง 51 - 60 ปี	30	25.0
มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	8	6.7

จากตาราง 2 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 108 คน เป็นเพศชาย จำนวน 12 คน และเมื่อจำแนกตามอายุ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในระหว่าง 41 - 50 ปี จำนวน 45 คน รองลงมาอยู่ในระหว่าง 31 - 40 ปี จำนวน 32 คน และมีอายุต่ำกว่า 31 ปี จำนวน 5 คน ทั้งนี้ อายุของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยเฉลี่ยคือ 42 - 43 ปี โดยมีอายุต่ำสุด 20 ปี และอายุสูงสุด 65 ปี

จากผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าการที่สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีประชากรเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย นั้นอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การเคลื่อนย้ายของแรงงานเพศชายในชนบทจะมีมากกว่าเพศหญิง ผนวกกับขั้นตอนต่างๆ ในการทอผ้าที่ต้องใช้ความละเอียดปราณีตในการทอ และสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การได้รับการปลูกฝังจากบรรพบุรุษที่มักจะสอนการทอผ้าให้กับลูกสาว หรือหลานสาวเพราะชาวอีสานมีความ

เชื่อกันมาดั้งเดิมว่าการทอผ้าเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้หญิงทุกคนที่จะต้องทอผ้าเป็น ซึ่งสอดคล้องกับที่ ลิน อู๋ยีน ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อดำนานเสร็จ มันก็ว่าง ถ้าไม่ไปทำงานในเมืองหรือไปหารับจ้างมันก็ไม่มีเงินมาใช้จ่าย ก็เลยหันมาทอผ้าเพราะทำแล้วมันก็มีรายได้ นั่งทออยู่กับบ้านไม่ต้องออกไปไหน จะได้มีเวลาดูแลสุขภาพมันด้วย และอีกอย่างก็ทอมาตั้งแต่สมัยสาว ๆ แล้ว ส่วนพวกผู้ชายมันไม่มานั่งทอผ้ากันหรอก มันว่าเป็นงานของผู้หญิง ส่วนใหญ่มันก็จะออกไปหางานรับจ้างทำ ไม่ไปในเมืองก็หาทำแถวๆ นี้ อย่างแฟนฉันมันก็ทอผ้าเป็น แต่มันก็บอกว่าไปรับจ้างเขาดีกว่า เพราะถ้ามานั่งทอผ้าที่ต้องใช้เวลาหลายๆ กว่าจะได้เงินก็ช้า แต่ถ้าออกไปรับจ้างมันก็มีเงินเข้ามาทุกวัน จะได้มีไว้ให้ลูกไปโรงเรียนและก็ไว้ใช้จ่ายนิดๆ หน่อยๆ (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้หญิงนิยมมาทอผ้ากันมากก็คือ การทอผ้าเป็นงานที่ทำอยู่กับบ้านได้ผนวกกับผู้หญิงในชนบทส่วนใหญ่จะมีหน้าที่หลักคือ การเป็นแม่บ้านคอยจัดหาอาหาร เลี้ยงดูลูก ดังนั้นงานอะไรที่พอจะทำอยู่ในบริเวณบ้านหรือบริเวณใกล้เคียงได้ก็จะทำ ประกอบกับการทอผ้าก็เป็นสิ่งที่พวกเขาทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว และด้วยลักษณะของการทอผ้าที่เป็นงานละเอียด ต้องใช้ระยะเวลาในการทำมากและรายได้ที่เห็นผลช้า ต่างกับรายได้จากงานรับจ้างที่ได้รับค่าตอบแทนวันต่อวัน และด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ชายส่วนใหญ่นิยมที่จะออกไปทำงานรับจ้างนอกบ้านมากกว่า

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามระดับการศึกษา ดังนี้

ระดับการศึกษา	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	2	1.7
ประถมศึกษาปีที่ 4	84	70.0
ประถมศึกษาปีที่ 6	22	18.3
มัธยมศึกษาตอนต้น, ปวช.	9	7.5
มัธยมศึกษาตอนปลาย, ปวส.	3	2.5

จากตาราง 3 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาทั้งหมด จำนวน 106 คน โดยแบ่งเป็นระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 84 คน และระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 22 คน ส่วนสมาชิกที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือระดับปวช. และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือระดับปวส. มีจำนวนรวมกันเพียง 12 คนเท่านั้น ซึ่งสาเหตุหลักที่ทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ไม่สูงนัก ประณอม ชันเพชร ได้ให้เหตุผลไว้ว่า จริงๆ แล้วเขาก็อยากเรียนให้มันสูงๆ แต่มันก็เรียนไม่ได้ เพราะพ่อแม่ยากจนไม่มีเงินจะส่งเสีย และพอเรียนมาแล้วจะให้ไปทำงานที่อื่นก็ไม่ได้ เป็นห่วงพ่อแม่ก็เลยต้องมาช่วยเขาทำนาทำไร่เหมือนเดิม และอีกอย่างพื้นที่บ้านเราฝนฟ้ามันก็ค่อยเป็นใจ หน้าแล้งก็ไม่มีน้ำจะกินจะใช้ ถ้ามีน้ำแต่เรียนแล้วจะเอาอะไรมากินกัน ก็เลยเรียนแค่พออ่านออกแล้วก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำมาหากินดีกว่า (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าระดับคุณภาพการศึกษาของสมาชิกกลุ่มทอผ่ายังมีปัญหาและที่สำคัญประชาชนในชนบทยังไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพภูมิศาสตร์ที่มีพื้นที่ที่แห้งแล้งและขาดแคลน ประกอบกับลักษณะนิสัยของผู้คนในท้องถิ่นที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และจะทำมาหากินเพียงเพื่อให้เพียงพอต่อการมีชีวิตรอยู่เท่านั้น จึงทำให้ผู้คนในท้องถิ่นขาดความกระตือรือร้นในเรื่องของการศึกษา อีกทั้งการที่สภาพภายในครอบครัวยังขาดแรงงานจึงทำให้ชาวบ้านหลายคนต้องใช้เวลาในการทำมาหากินเพื่อให้ปากท้องอยู่รอดมากกว่าที่จะไปให้ความสำคัญต่อการศึกษา และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อของคนในสมัยก่อนที่ยึดถือกันมาว่าไม่จำเป็นต้องเรียนให้มากก็ได้ เรียนเพียงแค่อ่านออกเขียนได้ก็พอแล้ว และนอกจากนี้ยังพบว่าประชากรที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาขึ้นไปก็มักจะย้ายถิ่นเพื่อไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมนอกหมู่บ้านและมีแนวโน้มที่สูงขึ้นด้วย

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามอาชีพหลัก ดังนี้

อาชีพหลัก	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ทำนา ทำสวน	59	49.2
ค้าขาย	16	13.3
เลี้ยงสัตว์	12	10.0
รับจ้างทั่วไป	33	27.5

จากตาราง 4 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามอาชีพ พบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ สวนผัก เช่นเดียวกันกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ส่วนการทอผ้าจึงถือเป็นอาชีพรองลงมา โดยเฉพาะการทำเสริมกับอาชีพอื่นหรือสามารถทำในยามว่างจากงานอื่นตามฤดูกาลผลิตในชุมชน โดยยังคงมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ซึ่งสอดคล้องกับที่ แท้ม ดอกนางแย้ม ได้กล่าวไว้ว่า อาชีพทำไร่ทำนามันเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวด พอโตมาก็เห็นเขาทำนาทำกันทุกคน เราก็ทำเป็นมาตั้งแต่เด็ก จะให้ไปทำอย่างอื่นมันก็ไม่ถนัด อีกอย่างทำนามันก็มีข้าวกิน ส่วนทอผ้ามันก็ทำกันมานานแล้ว สมัยเป็นเด็กๆ วังเล่นก็เห็นที่ตั้งอยู่ใต้ต้นแทบทุกบ้าน เห็นพ่อแม่เลี้ยงสาวไหมแล้วเขาก็สอนให้ทำ จะมีก็ช่วงหลังๆ ที่มีคนสนใจมาซื้ออีกน่ะมากขึ้น ก็เลยเริ่มมีรายได้แล้วก็หันมาทำเป็นอาชีพแต่ก็ยังทำนาทำไร่อยู่ด้วย (จิระวดี วชิรานนท์. ผู้สัมภาษณ์. 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสาเหตุที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมกันมากก็เนื่องมาจากชาวบ้านขาดการศึกษา ขาดความรู้ ทักษะและความชำนาญที่จะใช้ในการประกอบอาชีพในด้านอื่นๆ นอกจากอาชีพเกษตรกรรมที่เคยทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงทุกวันนี้ ประกอบกับที่ชาวบ้านต่างก็ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้และประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรรมสืบทอดกันมาจนไม่มีใครคิดที่จะให้ความสนใจหรือจะไปประกอบอาชีพในด้านอื่นๆ อีก ทั้งนี้ผลผลิตที่ได้ก็เพื่อการบริโภคในชุมชนและขายผลผลิตบ้างตามฤดูกาลผลิตของพืชและสัตว์แต่ละชนิด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเองที่มีมาแต่ดั้งเดิมในชุมชนและยังคงรูปแบบการผลิตอยู่ซึ่งก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามภูมิสำเนา/การตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน ดังนี้

ภูมิสำเนา/การตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาศัยอยู่ในชุมชนมาแต่กำเนิด	114	95.0
ย้ายมาจากที่อื่น	6	5.0

จากตาราง 5 ผลการศึกษาสภาพครัวเรือนในชุมชนทั้งหมด พบว่า การตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวและอยู่อาศัยในชุมชนมาแต่กำเนิด จำนวน 114 คน ส่วนอีก 6 คนย้ายมาจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในชุมชนซึ่งมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ บุญนาค หาญหนองรี ได้ให้เหตุผลไว้ประการหนึ่งว่า คนแถวนี้ส่วนใหญ่เขาก็อยู่กันมาตั้งนานตั้งนานแล้ว อย่างฉันก็อยู่มาตั้งแต่เกิด ก็เห็นเขาทอผ้ากันมานาน ไม่ค่อยเห็นมีคนที่ย้ายเข้ามาเท่าไร อย่างพวกที่อยู่กันมาหลายสิบปีนี่ก็ทอผ้าเป็นกันทั้งนั้น แต่อย่างพวกที่ทอกันอยู่นี้ก็จะมีแต่คนที่มีอายุแล้ว ไร่พวกหนุ่มๆ สาวๆ มันก็อยากที่จะไปทำงานที่อื่น บางคนพอแต่งงานก็ย้ายไปอยู่กับแฟน ส่วนที่ทอผ้ากันอยู่นี้ก็อยู่กันมานาน คงไม่ย้ายไปไหนหรอก (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยในชุมชนมาแต่กำเนิดนั้นก็เนื่องมาจากในอดีตชุมชนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำที่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมประกอบกับชุมชนแห่งนี้มีชื่อเสียงทางด้านการทอผ้ามาเป็นเวลาช้านานแล้ว จึงทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้สามารถประกอบอาชีพได้ทั้งอาชีพดั้งเดิมที่เป็นเกษตรกรรมและมีอาชีพเสริมคือการทอผ้า ซึ่งทั้งสองอาชีพต่างก็ทำหน้าที่ในการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้พอเลี้ยงตนเองและครอบครัว และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การย้ายถิ่นฐานของผู้คนในชุมชนมีน้อยมาก

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามรายได้จากอาชีพหลักของครัวเรือน
(ปี พ.ศ.2546) ดังนี้

รายได้จากอาชีพหลัก ของครัวเรือน (บาท/ปี)	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 9,000	19	15.8
ระหว่าง 9,001 - 12,000	9	7.5
ระหว่าง 12,001 - 15,000	62	51.7
ระหว่าง 15,001 - 18,000	5	4.2
ระหว่าง 18,001 - 21,000	13	10.8
ระหว่าง 21,001 - 24,000	2	1.6
ระหว่าง 24,001 - 27,000	3	2.5
ระหว่าง 27,001 - 30,000	5	4.2
มากกว่า 30,000 ขึ้นไป	2	1.6

จากตาราง 6 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามรายได้จากอาชีพหลักของครัวเรือน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 12,001 - 15,000 บาท รายได้จากอาชีพหลักของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยเฉลี่ยจะอยู่ในระดับ 19,000 บาทต่อปี โดยสมาชิกจะมีรายได้ต่ำสุด 3,000 บาทต่อปี และมีรายได้สูงสุด 35,000 บาทต่อปี ทั้งนี้ พัทรี อุณโสดา ได้กล่าวถึงความแตกต่างของรายได้ไว้ว่า มันขึ้นอยู่กับว่าที่นาของใครอยู่ตรงไหน อย่างของบางคนเขาอยู่บนที่ดอน ถ้าช่วงไหนฝนแล้งก็จะขาดน้ำ นาก็เสียหาย แต่ถ้านาของใครอยู่ในที่ลุ่มก็พอทำได้ทุกปี หรือไม่อย่างบางคนที่เขาต้องไปเช่าทำนา พอหักค่าเช่าก็เหลือเงินไม่เท่าไร แต่มันก็แล้วแต่ช่วงไหนมีฝนช่วงไหนแล้ง และก็ราคาข้าวที่ขายด้วย บางทีก็ขายได้ราคา บางทีก็ขาดทุน (จิระดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการได้มาซึ่งรายได้ที่แตกต่างกันนั้นมีด้วยกันหลายสาเหตุ เช่น การมีพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมของแต่ละครอบครัวที่ไม่เท่ากัน จึงทำให้ผลผลิตที่ได้มามีจำนวนเล็กน้อยแตกต่างกัน รวมถึงสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆ สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองก็ต้องเช่าจากบุคคลอื่น จึงทำให้ต้องเสียรายได้ไปอีกส่วนหนึ่ง แต่ทั้งนี้สมาชิกส่วนใหญ่จะทำเกษตรกรรมเพื่อให้มีผลผลิตไว้ใช้ในครัวเรือนเป็นสำคัญ แต่หากมีผลผลิตมากพอก็จะนำไปแบ่งขายจึงทำให้ค่าเฉลี่ยของรายได้ที่ศึกษาอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ (ปี พ.ศ. 2546) ดังนี้

รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ (บาท/ปี)	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10,000	2	1.7
ระหว่าง 10,001 - 20,000	13	10.8
ระหว่าง 20,001 - 30,000	14	11.7
ระหว่าง 30,001 - 40,000	19	15.8
ระหว่าง 40,001 - 50,000	51	42.5
ระหว่าง 50,001 - 60,000	18	15.0
มากกว่า 60,000 ขึ้นไป	3	2.5

จากตาราง 7 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 40,001 - 50,000 บาท จำนวน 51 คน รองลงมา มีรายได้ระหว่าง 30,001 - 40,000 บาท จำนวน 19 คน ทั้งนี้รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ 35,500 บาทต่อปี โดยสมาชิกจะมีรายได้ต่ำสุดอยู่ในระดับต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี และมีรายได้สูงสุดอยู่ในระดับ 65,000 บาทต่อปี ซึ่งรายได้ดังกล่าวหากเทียบกับรายได้ที่ได้จากการประกอบอาชีพหลักแล้ว จะมีรายได้ที่ต่ำกว่าแต่รายได้จากการทอผ้าที่ศึกษานี้ก็มีตัวแปรที่ทำให้เกิดความแตกต่างมากน้อยของรายได้อยู่หลายประการด้วยกัน ดังที่ หนูแดง จันทวงศ์พิพัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า ก่อนหน้านี้พวกเราทำนาทำไร่กันเป็นหลัก สมัยก่อนทอผ้ามาก็ขายไม่ค่อยได้ แต่พอมีพวกราชการเข้ามาช่วยส่งเสริมก็มีคนสั่งของเยอะขึ้น ราคาก็ดีขึ้น พวกเราก็เลยเอาเวลาว่างทั้งหมดมาทอผ้ากัน แต่มันก็ยังปัญหาอยู่หลายอย่าง อย่างตอนนี้ฉันก็ไม่ได้ปลูกหม่อนแล้วก็เลยต้องซื้อไหมจากพ่อค้า เขาก็เอากำไรไปส่วนหนึ่งแล้ว พอเวลาเราจะเอาผ้าไปขายถ้าขายแพงมันก็จะขายไม่ค่อยได้ เพราะที่อื่นเขาก็ทอมาแข่งกับเราก็มียะอะ ก็เลยต้องขายแค่พอคุ้มทุน ถ้าไรน็ดหนอยก็ขายแล้ว (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้ายังประสบปัญหาในเรื่องราคาของวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าที่มีราคาค่อนข้างสูง แต่ราคาของผลผลิตผ้าทอที่ทำได้นั้นไม่สามารถที่จะกำหนดให้สูงมากได้ เนื่องจากการแข่งขันในทางการตลาดทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ จึงทำให้มีการตัดราคากันเองบ้างหรือแม้แต่การเลือกที่จะผลิตผ้าทอในรูปแบบลวดลายต่างๆ ก็เป็นตัวกำหนดรายได้ด้วยเช่นกัน

ตาราง 8 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ

การเข้าเป็นสมาชิกขององค์กร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
คณะกรรมการหมู่บ้าน	15	12.5
คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน	6	5.0
สมาชิกกลุ่มสหกรณ์	77	64.2
สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรม	54	45.0
สมาชิกกลุ่มหัตถกรรม	120	100.0
สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน	23	19.2

จากตาราง 8 พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้านอกจากจะเป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมแล้ว ยังพบว่า สมาชิกยังมีส่วนร่วมและทำกิจกรรมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ คือ การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ จำนวน 77 คน สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรม จำนวน 54 คน สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 23 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 15 คน และการเข้าเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 6 คน จากผลการศึกษาถึงการเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรในชุมชนนั้นแสดงให้เห็นว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าที่เป็นสมาชิกขององค์กรในหมู่บ้าน หลากหลายองค์กร แต่องค์กรที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าเป็นสมาชิกกันมาก ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรรม ทั้งนี้ สุรีพร ศรีเรืองทอง ได้กล่าวถึงข้อดีที่ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการรวมของกลุ่มหัตถกรรม ไว้ว่า เมื่อก่อนนี้ก็ต่างคนต่างทำ ทอผ้ามาแล้วก็หาที่ขายกันเอง บางทีก็เอาไปขายให้พ่อค้าในเมืองเขาก็กดราคาแต่ก็ต้องขาย แต่พอมีการรวมตัวเป็นกลุ่มมีคนเข้ามาช่วยเหลือเขาก็เอาผ้าไปขายให้ จัดการเรื่องเงินให้ มีอะไรติดขัดเขาก็ช่วยเราหมด ตั้งแต่เข้ากลุ่มมาก็มีรายได้อยู่ตลอด ส่วนผ้าก็ขายได้ราคาดีกว่าที่เราเอาไปขายเอง พอเข้ากลุ่มสักพักมันก็บอกกันไปแบบปากต่อปาก จนทุกวันนี้ก็มีคนมาเข้ากลุ่มเยอะขึ้น (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการที่มีกลุ่มและองค์กรในชุมชนมากกลุ่มนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน แต่กลุ่มบางกลุ่มมีสมาชิกน้อยและการดำเนินกิจกรรมกลุ่มก็จะทำในบางช่วงหรือเวลาเท่านั้น เพื่อให้กลุ่มแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรมีการเชื่อมประสานองค์กรในชุมชนให้เป็นเครือข่ายเดียวกัน ซึ่งจะทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันได้ เช่น เงินทุน แรงงาน และองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญของแต่ละกลุ่มซึ่งจะสามารถช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

จากผลการศึกษาถึงข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ภูมิสำเนาหรือการตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน รายได้จากอาชีพหลัก รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ และการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 108 คน เป็นเพศชาย จำนวน 12 คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี และ 31 - 40 ปี จำนวน 45 คน และ 32 คน ตามลำดับ

ในด้านการศึกษาพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาทั้งหมด จำนวน 106 คน โดยแบ่งเป็นระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 84 คน และระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 22 คน อาชีพหลักของสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ และสวนผัก สำหรับการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวและอยู่อาศัยในชุมชนมาแต่กำเนิด จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ย้ายมาจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในชุมชน

รายได้หลักของสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 12,000 - 15,000 บาทต่อปี โดยเฉลี่ยแล้วสมาชิกกลุ่มทอผ้าจะมีรายได้อยู่ในระดับ 19,000 บาทต่อปี ส่วนรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอของสมาชิกส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 40,001 - 50,000 บาทต่อปี และมีรายได้โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ 35,000 บาทต่อปี โดยสมาชิกจะมีรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอต่ำสุดอยู่ในระดับต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี และมีรายได้สูงสุดอยู่ในระดับ 65,000 บาทต่อปี สำหรับการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้านอกจากจะเป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมแล้ว ยังมีส่วนร่วมและทำกิจกรรมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ อีก เช่น การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรรม กลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือน ดังนี้

ระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือน	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระหว่าง 1 - 7 ปี	7	5.8
ระหว่าง 8 - 14 ปี	14	11.7
ระหว่าง 15 - 21 ปี	24	20.0
ระหว่าง 22 - 28 ปี	22	18.3
ระหว่าง 29 - 35 ปี	26	21.7
ระหว่าง 36 - 42 ปี	17	14.2
มากกว่า 42 ปีขึ้นไป	10	8.3

จากตาราง 9 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 29 - 35 ปี จำนวน 26 คน รองลงมามีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 15 - 21 ปี และระหว่าง 22 - 28 ปี จำนวน 24 คน และ 22 คน ตามลำดับ ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 26 - 27 ปี โดยมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าต่ำสุด 5 ปี และมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าสูงสุด 48 ปี

จากผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะทำการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมกันมาเป็นระยะเวลานานแล้ว ซึ่งโดยเฉลี่ยจะอยู่ในระหว่าง 26 - 27 ปี ส่วนสมาชิกที่เข้ามาทำได้ไม่นานนักคือในระหว่าง 1 - 7 ปี มีเพียง 7 คนเท่านั้น ถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากแต่ในระยะหลังนี้เริ่มมีหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่หันมาสนใจและทำการทอผ้ากันมากขึ้น ดังที่ เวียง นันทศิริ ได้กล่าวไว้ว่า ช่วง 3 - 4 ปี หลังๆ นี้ก็เริ่มมีลูกหลานที่อยู่ในชุมชนหลายคนมาทอผ้ากันบ้างเหมือนกัน เพราะตอนนี้ผ้ามันขายดี แล้วก็พ่อแม่หลายๆ คนเขาก็ไม่อยากจะให้ลูกเขาต้องออกไปทำงานไกลๆ อีกอย่างตอนนี้ก็มีนักท่องเที่ยวเข้ามาหาซื้อผ้าถึงในบ้านเลย แถมบางเจ้ามาสั่งทำเลยก็มี ยิ่งช่วงหลังๆ ก็มีพวกในเมือง พวกหน่วยงานราชการเขาก็มาช่วยแนะนำ ช่วยเอาผ้าไปขายให้ และยังผ้าของหมู่บ้านได้รางวัล OTOP ก็ยิ่งขายดีกันใหญ่ จนคนในหมู่บ้านหลายคนที่เคยเลิกทอไปแล้วและก็พวกที่ไม่เคยทอมาก่อนก็มาทำกันเยอะขึ้น (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

ตาราง 10 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามแรงงานที่ใช้ในการทอผ้า ดังนี้

แรงงานที่ใช้ในการทอผ้า	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
แรงงานภายในครัวเรือน	120	100.0
แรงงานภายนอกครัวเรือน	0	0

จากตาราง 10 พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าทุกครัวเรือนจะใช้แรงงานที่ใช้ในการทอผ้าที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนผลิตงานผ้าทอแทบทั้งสิ้น จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าทุกคนยังให้ความสำคัญกับการผลิตที่ใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับที่ เฟลิน แก้วโพนงาม ได้กล่าวถึงลักษณะของการใช้แรงงานในการผลิตงานผ้าทอไว้ว่า เมื่อก่อนชาวบ้านเขาจะทอผ้ามาใช้กันเอง เราทำกันในรอบครัว ไม่ได้ทำอะไรมากมายก็เลยไม่ต้องไปจ้างคนอื่นมาช่วย และที่ทอผ้าเป็นทุกวันนี้ก็เพราะแม่เขาสอนไว้ ตอนนั้นเราก็คงไม่ได้อยากทอหรอก แต่เขายังบังคับก็เลยต้องทำ แม่เขาก็สอนให้ทำทุกอย่างก็สอนกันไปตามมีตามเกิด ตั้งแต่นั้นมาพอมีเวลาว่างก็จะมานั่งทอผ้าเอาไว้ใช้เองบ้าง เอาไปขายบ้างแต่ตอนนั้นมันไม่เหมือนเมื่อก่อน ผ้าขายดีขึ้นเยอะฉนั้นก็เลยทอมากขึ้น พอมีเวลาเมื่อไหร่ก็ต้องมานั่งทอ เพราะทอได้เท่าไรก็ขายได้หมด แต่ก็ไม่ได้คิดที่จะทำอะไรมากมาย ก็เอาแค่ว่าทำได้แค่นั้นก็เอาแค่นั้น (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์. 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าจะใช้แรงงานภายในครัวเรือนของตนเองทั้งหมด ทั้งนี้อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากค่านิยมและความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมที่บรรพบุรุษมักจะอบรมสั่งสอนวิชาการทอผ้าให้กับลูกหลานภายในครอบครัวเท่านั้นและจะไม่ถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลอื่นที่มีลูกหลานโดยเด็ดขาด ซึ่งในแต่ละครัวเรือนก็จะมีความสามารถในการผลิตงานผ้าทอที่แตกต่างกันออกไปตามความถนัดโดยการผลิตดังกล่าวจะทำกันในเวลาที่ว่างเว้นจากอาชีพหลักเท่านั้น มิได้ทำต่อเนื่องกันตลอดเวลา ดังนั้นการใช้แรงงานของบุคคลในครัวเรือนจึงมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตที่เป็นตัวเงินมีน้อยลงและถือว่าเป็นการพึ่งตนเองในด้านแรงงานไปในตัวด้วย

ตาราง 11 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
กี่พื้นบ้าน	120	100.0
กี่กระตุก	28	23.3
เครื่องทอจักรกล	0	0

จากตาราง 11 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าในทุกครัวเรือนใช้กี่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการทอผ้า ในขณะเดียวกัน สมาชิกกลุ่มทอผ้าบางคนก็จะมีทั้งกี่พื้นบ้านและกี่กระตุกเป็นเครื่องมือในการทอผ้า สาเหตุสำคัญที่ทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าใช้กี่พื้นบ้านและกี่กระตุกเป็นเครื่องมือในการทอผ้านั้น ลมัย หามาศย์ ได้กล่าวถึงสาเหตุสำคัญไว้ข้อหนึ่งว่า ตั้งแต่เกิดมาก็เห็นแม่และก็ชาวบ้านแถวนี้เขาก็ทอผ้ากันมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว ส่วนเครื่องมือที่ใช้ก็เห็นแต่กี่ปี่แหละที่ใช้กันมานานจนทุกวันนี้ฉันก็ยังใช้มันอยู่และไม่เห็นว่ามันจะเป็นอะไรเลย จะมีต้องซ่อมแซมบ้างก็นานๆ ที ไอ้ที่จะไปซื้อเครื่องทอมาใช้นั้นไม่เคยคิดเลย เงินก็ไม่มีแล้วก็ไม่รู้จะซื้อทำไม เพราะทุกวันนี้ที่ยังทออยู่ก็เพราะฉันชอบอีกอย่างมันก็ได้เงินด้วย และของที่ใช้ๆ อยู่เนี่ยมันก็คุ้นมือกันหมดแล้ว จะหยิบจะจับอะไรก็รู้ใจกันหมด ถ้าจะให้ไปเริ่มต้นหรือไปเรียนไปสอนกันใหม่ก็คงไม่เอาแล้ว (จิระดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546) จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่มีความคุ้นเคยจากการที่ได้เห็นพ่อแม่ รวมถึงเพื่อนบ้านที่ใช้กี่ทอผ้ากันมาตั้งแต่ในอดีตและได้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้า การใช้วัสดุอุปกรณ์หรือเครื่องมือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้กับลูกหลานได้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมนี้เรื่อยมาจนทุกคนเกิดความเคยชินและไม่คิดที่จะเปลี่ยนแปลงเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าจากของเดิมที่มีอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านมีความต้องการที่จะพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุดและพอใจกับชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ตาราง 12 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า ดังนี้

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ผลิตเองในครัวเรือน	40	33.3
รับหรือซื้อมาจากคนอื่นในหมู่บ้าน (ในตำบล)	0	0
รับหรือซื้อมาจากคนอื่นนอกหมู่บ้าน (นอกตำบล)	80	66.7

จากตาราง 12 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะรับหรือซื้อวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้ามาจากคนอื่นนอกหมู่บ้าน จำนวน 80 คน ส่วนสมาชิกที่ผลิตวัตถุดิบขึ้นเองในครัวเรือนนั้นมีเพียง 40 คน ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ต้องพึ่งวัตถุดิบจากภายนอก โดยการรับหรือซื้อไหมฝ้ายสำเร็จรูปจากพ่อค้าที่เข้ามาขายให้ถึงภายในหมู่บ้าน เนื่องจากสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่รับซื้อส่วนใหญ่ขาดความรู้ในการผลิตวัตถุดิบขึ้นใช้เอง รวมทั้งขาดแหล่งเงินทุนและขาดแรงงานของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบทอดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เพราะในปัจจุบันคนรุ่นใหม่หรือลูกหลานในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะนิยมออกไปทำงานรับจ้างหรือไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมที่มีรายได้ที่แน่นอนและไม่ต้องใช้ฝีมือและความอดทนในการทำงานมากเหมือนกับการทอผ้า ประกอบกับความสะดวกสบายในการซื้อหาวัตถุดิบที่มีสีสันทัดใจให้เลือกมากมาย และมีผู้นำมาขายให้ถึงภายในหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่นิยมที่จะผลิตวัตถุดิบขึ้นใช้ด้วยตนเอง ส่วนสมาชิกอีก 40 คน ยังพบว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อนำมาทอผ้าในครัวเรือนอยู่บ้าง โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะมีความพร้อมในหลายๆ ด้านมากกว่าจึงทำให้ยังคงสืบทอดการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไว้ใช้เป็นวัตถุดิบได้ และจากการสัมภาษณ์นางใจ นามเป ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า ก่อนหน้านั้นคนแถวนี้เขาก็ปลูกหม่อนกันเองทั้งนั้น เพราะทุกคนเขาทอผ้าเอาไว้ใช้กันเอง จะเอามาขายบ้างก็น้อย แต่พอในช่วงหลังที่ผ้าขายดีขึ้น ไร้ที่จะมัวมานั่งปลูก นั่งดูแลมันก็ไม่ทันกินแล้วและอีกอย่างมันก็ยุ่งยากเสียเวลา ก็เลยไปซื้อไหมสำเร็จดีกว่าเพราะมันสะดวกและก็มีสีให้เลือกเยอะ ถึงมันจะมีราคาหน่อยแต่ก็ยังพอสู้ไหว (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546) แต่ในปัจจุบันเป็นที่น่ายินดีว่าหน่วยงานจากทางภาครัฐได้เข้ามาให้ความรู้และแนะนำวิธีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่ถูกต้อง จึงทำให้ชาวบ้านหลายคนเริ่มหันมาปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อทอผ้ากันอีกครั้งและที่สำคัญจะทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มจากการขายไหม ฝ้ายได้อีกทางหนึ่งด้วย

ตาราง 13 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามปริมาณผ้าที่ทอได้ในแต่ละครัวเรือนต่อเดือน ดังนี้

ปริมาณผ้าที่ทอได้ในแต่ละครัวเรือนต่อเดือน	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1 - 10 ผืน	72	60.0
11 - 20 ผืน	24	20.0
21 - 30 ผืน	13	10.8
31 - 40 ผืน	8	6.7
มากกว่า 40 ผืนขึ้นไป	3	2.5

จากตาราง 13 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามปริมาณผ้าที่ทอได้ในแต่ละครัวเรือนต่อเดือน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะทอผ้าได้ระหว่าง 1 - 10 ผืน จำนวน 72 คน รองลงมาอยู่ระหว่าง 11 - 20 ผืน และ 21 - 30 ผืน จำนวน 24 คน และ 13 คน ตามลำดับ ทั้งนี้ปริมาณผ้าที่ทอได้จะขึ้นอยู่กับลักษณะของรูปแบบที่ทอ หากทอเป็นผ้าพื้นก็จะทอได้จำนวนมากและขายได้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัวได้เร็ว เพราะการทอผ้าพื้นนั้นจะทอได้ง่ายกว่าผ้าที่มีลวดลายต่างๆ ดังนั้นจึงมีผู้นิยมทอผ้าชนิดนี้ค่อนข้างมาก สอดคล้องกับที่ บุปผา คำตา ได้กล่าวถึงลักษณะของการทอผ้าของสมาชิกไว้ว่า ส่วนใหญ่ก็จะทอผ้าพื้นกันมากกว่าผ้าที่มีลวดลายซับซ้อนเพราะขั้นตอนต่างๆ มันก็ง่ายและก็เร็วกว่า ยิ่งทอเสร็จเร็วก็จะได้เงินเร็ว แต่มันก็จะได้ราคาถูกหน่อย ไม่เหมือนกับผ้าทอลายที่ได้ราคาสูงกว่า แต่ตามปกติพอทอผ้าพื้นไปสักพักมันก็จะเบื่อ ที่นี้ก็จะมาทอแบบมีลายบ้างนี่พูดถึงช่วงที่ทางกลุ่มฯ เขาไม่มีงานออกร้านนะ แต่ถ้าช่วงไหนจะต้องเตรียมตัวออกร้านก็จะทอเก็บไว้ขายหลายๆ แบบ (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมาชิกของกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีนัก ดังนั้นการทำงานที่ได้ผลผลิตเร็วและสามารถขายได้ทันทีจึงตอบสนองความต้องการของสมาชิกบางรายได้ดีกว่า เนื่องจากในปัจจุบันผ้าพื้นนั้นจะได้รับความนิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดมากกว่าผ้าทอที่มีลวดลาย เพราะผ้าพื้นสามารถนำไปดัดแปลงและประยุกต์ใช้ในงานต่างๆ ได้มากกว่า โดยสมาชิกก็จะมีรายได้ที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดตอน แต่หากในบางช่วงที่ตลาดมีความต้องการผ้าทอลาย สมาชิกก็จะหันมาทำผ้าทอชนิดนั้นๆ เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของตลาดให้ได้ แต่โดยทั่วไปแล้วตามปกติสมาชิกก็จะทอผ้าสลับกันไปทั้งผ้าพื้นและผ้าทอลาย ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้มีรายได้หมุนเวียนในการผลิตต่อไป

ตาราง 14 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามการขายผลผลิตผ้าที่ทอได้ในครัวเรือน ดังนี้

การขายผลผลิตผ้าที่ทอได้ในครัวเรือน	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้าน	0	0
ขายเองให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อ	7	5.8
นำไปเสนอขาย/ติดต่อเองนอกชุมชน	0	0
ขายให้กับกลุ่ม เช่น ร้านค้า/กลุ่มในชุมชน	47	39.2
ขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้านและขายให้กับกลุ่ม	66	55.0

จากตาราง 14 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามการขายผลผลิตผ้าที่ทอได้ในครัวเรือน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้านและนำบางส่วนไปขายให้กับกลุ่ม จำนวน 66 คน รองลงมาจะขายให้กับกลุ่มเพียงแห่งเดียว มีจำนวน 47 คน ส่วนที่นำไปขายเองให้กับพ่อค้าคนกลางที่มาติดต่อซื้อถึงครัวเรือนถือว่ามีเพียงส่วนน้อย ในการขายให้กับพ่อค้าคนกลางนั้น ถึงแม้ว่าจะถูกกดราคาบ้างแต่ก็ยังมีความสบายใจที่จำเป็นต้องขายผลผลิตผ้าที่ทอออกไป ซึ่งข้อมูลสอดคล้องกับที่ อุดมพร โสดาศรี ได้กล่าวถึงสาเหตุที่มีการขายผลผลิตผ้าทอให้กับพ่อค้าคนกลางไว้ว่า ใจจริงก็ไม่ได้อยากขายให้มันหรอกเพราะมันต่อราคาเหลือเกิน แต่บางทีก็จำใจต้องขายแต่ขายให้กับพวกนี้มันก็ดียังคือมันได้เงินเลย ไม่ต้องรอเหมือนกับไปขายให้กับกลุ่มฯ แต่ถ้าไปขายให้กับกลุ่มฯ มันก็ได้ราคาดี คือถ้าไม่จำเป็นก็จะไม่ขายให้พ่อค้าหรอก นอกจากมีปัญหาจริงๆ อย่างบางช่วงที่เดือดร้อนเรื่องเงินมากๆ ต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามา พอเขามาทวงแล้วไม่มีให้หรือบางทีมีแต่ไม่พอก็ต้องรีบขายเพื่อจะได้เอาเงินมาใช้เขา (จิระวดี วชิรา นนท์. ผู้สัมภาษณ์. 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสาเหตุที่มีสมาชิกบางรายจำเป็นต้องขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางก็เนื่องมาจากสมาชิกของกลุ่มบางคนมีปัญหาในเรื่องขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนที่จะนำมาใช้จ่ายในครอบครัว จึงจำเป็นต้องรีบเร่งขายผลผลิตของตนออกไปโดยไม่ผ่านทางกลุ่ม เพราะการขายให้กับพ่อค้าคนกลางนั้นจะได้รับเงินในทันที สำหรับปัญหาดังกล่าว สุภาณี ภูแล่นก็ ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย ได้กล่าวถึงปัญหาของพ่อค้าคนกลางไว้ว่า ต่อไปการขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางจะต้องหมดไป เพราะปัจจุบันระบบการจัดการกลุ่มสมาชิกเริ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้นประกอบกับความช่วยเหลือจากทางภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนทางด้านการตลาดให้กับทางกลุ่มมากขึ้นด้วย

ตาราง 15 จำนวนและร้อยละของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามการเข้ารับการอบรม/แนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ดังนี้

การเข้ารับการอบรม / แนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	สมาชิกกลุ่มทอผ้า (n = 120)	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เคยเลย เพราะมีประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ	62	51.7
เคยได้รับจากคนในหมู่บ้าน (ในตำบล)	58	48.3
เคยได้รับจากคนนอกหมู่บ้าน (นอกตำบล)	32	16.7

จากตาราง 15 ผลการศึกษาสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เมื่อจำแนกตามการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า พบว่า สมาชิกมีประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีทักษะและความชำนาญมาก่อนและไม่เคยได้รับการฝึกอบรมแนะนำใดๆ ถึง 62 คน และเคยได้รับทั้งจากคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน จำนวน 58 คน และ 32 คน ตามลำดับ ทั้งนี้ ประถม ทองประสาท ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ ได้ให้ความคิดเห็นต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าไว้ว่า ในสมัยก่อนถ้าบ้านไหนมีลูกสาว คนที่เป็นแม่ก็จะสอนให้ทอผ้าตั้งแต่วัยเด็ก โดยเริ่มจากขั้นต่อนง่ายๆ ไปจนถึงทอเป็นผืนผ้าได้ จากนั้นก็จะสอนเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ถือว่าเป็นเคล็ดลับของใครของมันและก็จะไม่ยอมสอนให้กับลูกหลานบ้านอื่นโดยเด็ดขาด เพราะเขาถือกันว่าหากลูกสาวบ้านไหนทอผ้าได้สวย และมีหน้าตาดีหน่อยก็จะมีแต่คนมาหมายปองให้ไปเป็นสะใภ้ สมัยก่อนคนอีสานเขาถือกันว่าเวลาจะดูผู้หญิงว่าดีหรือไม่ดีก็ดูตรงที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนหรือเปล่า ทอผ้าเป็นไหม เพราะในประเพณีของชาวอีสานทั้งงานแต่งงาน งานบวช งานศพ จะคลอดลูกก็ต้องใช้ผ้าประกอบในพิธีทั้งนั้น อย่างผู้หญิงที่กำลังจะแต่งงานก็ต้องทอผ้าเตรียมไว้ให้กับพ่อแม่และก็ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายอีกหลายๆ คน ดังนั้นถ้าลูกสาวบ้านไหนทอผ้าไม่เป็นก็หมดค่ากัน ไม่ได้แต่งงานออกไปมีครอบครัวแน่ๆ (จิระวดี วชิรานนท์, ผู้สัมภาษณ์, 2546)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าที่ผ่านมามีความรู้ด้านการทอผ้าจะถูกถ่ายทอดและพัฒนากันภายในครัวเรือนและสมาชิกของกลุ่มเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้องค์ความรู้สามารถดำรงอยู่คู่กับชุมชนจึงควรมีการจัดฝึกอบรมเพื่อให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า โดยใช้วิทยากรจากชุมชนเอง ชุมชนอื่น และจากองค์กรภายนอก ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชน สมาชิกกลุ่ม และชาวบ้านทั่วไปสามารถพัฒนาความสามารถในด้านการทอผ้า การพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการขยายองค์ความรู้ให้อยู่ในวงกว้างและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในครอบครัวอื่นในชุมชนเพื่อพึ่งตนเองได้ด้วย

จากผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ ซึ่งได้แก่ ระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือน แรงงานที่ใช้ในการทอผ้า เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า ปริมาณผ้าที่ทอได้ในแต่ละครัวเรือนต่อเดือน การขายผลผลิตผ้าที่ทอได้ในครัวเรือน การใช้ประโยชน์จากผลผลิตผ้าทอที่ทอในครัวเรือน และการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 29 - 35 ปี จำนวน 26 คน รองลงมามีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 15 - 21 ปี จำนวน 24 คน แต่โดยเฉลี่ยแล้วสมาชิกจะมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 26 - 27 ปี ส่วนแรงงานที่ใช้ในการทอผ้า สมาชิกจะใช้แรงงานภายในครัวเรือนผลิตงานผ้าทอแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตให้น้อยลง ในด้านของจำนวนเวลาที่สมาชิกใช้ในการทอผ้าในส่วนใหญ่มักใช้เวลาอยู่ในระหว่าง 21 - 30 วันต่อเดือน แต่โดยเฉลี่ยแล้วสมาชิกจะใช้เวลาประมาณ 20 วันต่อเดือนในการทำงานทอผ้า

สมาชิกกลุ่มทอผ้าในทุกครัวเรือนใช้ที่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการทอผ้า ในขณะเดียวกันสมาชิกบางคนก็จะมีทั้งที่พื้นบ้านและที่กระตักเป็นเครื่องมือในการทอผ้า ส่วนเครื่องทอจักรกลไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกคนใดมีไว้ใช้ในครัวเรือนแต่อย่างใด ในด้านของวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะรับหรือซื้อวัตถุดิบมาจากคนอื่นนอกหมู่บ้าน ส่วนสมาชิกที่ผลิตวัตถุดิบขึ้นเองภายในครัวเรือนก็ยังพบว่ามียูบ้างแต่ก็ถือว่ามีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น และในแต่ละเดือนสมาชิกส่วนใหญ่จะสามารถผลิตผ้าทอได้ระหว่าง 1 - 10 ผืน ซึ่งปริมาณผ้าที่ทอได้จะมากหรือน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของลวดลายที่ใช้ทอด้วย ในด้านการจำหน่ายผลผลิตผ้าทอพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้านและนำบางส่วนไปขายให้กับกลุ่ม ในส่วนของการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าพบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการฝึกอบรมหรือแนะนำใดๆ เพราะต่างก็มีประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีทักษะและความชำนาญมาก่อนแล้ว

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

ตาราง 16 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

n = 120

ข้อคำถาม	ระดับความเข้าใจ				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1. การพึ่งตนเองคือ การที่สมาชิกมีความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น	64 (53.3)	21 (17.5)	26 (21.7)	9 (7.5)	2.166	มาก
2. การพึ่งตนเองได้ รวมไปถึงการที่สามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้เอง	7 (5.8)	53 (44.2)	33 (27.5)	27 (22.5)	1.333	ปานกลาง
3. การร่วมมือกันทำงานของสมาชิกในครัวเรือน นับว่าเป็นขั้นแรกของการพึ่งตนเอง	59 (49.2)	31 (25.8)	17 (14.2)	13 (10.8)	2.133	มาก
4. การทำงานโดยสมาชิกในครัวเรือน ถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนและลดต้นทุนการผลิต	64 (53.3)	21 (17.5)	24 (20.0)	11 (9.2)	2.15	มาก
5. สมาชิกสามารถใช้วัตถุดิบและทรัพยากรในห้องถิ่นทำงานต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่า	32 (26.7)	13 (10.8)	16 (13.3)	59 (49.2)	1.15	ปานกลาง
6. หากวัตถุดิบในการทำงาน หักถถกรรมผ้าทอที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่เพียงพอหรือบางชนิดลดลง แต่สามารถหาซื้อได้จากภายนอก สมาชิกก็จะพึ่งแหล่งภายนอกตลอดปี	17 (14.2)	32 (26.7)	46 (38.3)	25 (20.8)	1.341	ปานกลาง
7. สมาชิกมีความสามารถในการใช้เครื่องมือ วัสดุแบบพื้นบ้านทำงานต่างๆ อย่างเหมาะสมได้ดี	88 (73.3)	20 (16.7)	10 (8.3)	2 (1.7)	2.616	มากที่สุด

ตาราง 16 (ต่อ)

n = 120

ข้อคำถาม	ระดับความเข้าใจ				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
8. การทำงานให้ก้าวหน้าขึ้น ต้องพึงวิธีการแบบใหม่ๆ มาใช้ทั้งหมด โดยไม่ต้อง ยึดวิธีการแบบเดิมๆ ที่เคยใช้อยู่	5 (4.2)	18 (15.0)	54 (45.0)	43 (35.8)	0.875	ปานกลาง
9. สมาชิกมีความสนใจและ เห็นด้วยกับการเข้าเป็น สมาชิกกลุ่มอาชีพเดียวกัน	61 (50.8)	20 (16.7)	29 (24.2)	10 (8.3)	2.1	มาก
10. งานหัตถกรรมพื้นบ้าน นับว่า เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและ การพึ่งตนเองมาช้านาน	91 (75.8)	17 (14.2)	12 (10.0)	0 (0.0)	2.658	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม					1.852	มาก

จากตาราง 16 ผลการศึกษาวัดความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า
อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.852 และเมื่อ
พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

1. การพึ่งตนเองคือ การที่สมาชิกมีความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น มี
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.166 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ใน
ระดับมาก

2. การพึ่งตนเองได้ รวมไปถึงการที่สามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้เอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ
1.333 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

3. การร่วมมือกันทำงานของสมาชิกในครัวเรือนนับว่าเป็นขั้นแรกของการพึ่งตนเอง มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ 2.133 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก

4. การทำงานโดยสมาชิกในครัวเรือน ถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนและลดต้นทุนการผลิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.15 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก

5. สมาชิกสามารถใช้วัตถุดิบและทรัพยากรในท้องถิ่นทำงานต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.15 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

6. หากวัตถุดิบในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่เพียงพอหรือบางชนิดลดลง แต่สามารถหาซื้อได้จากภายนอก สมาชิกก็จะพึ่งแหล่งภายนอกตลอดปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.341 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

7. สมาชิกมีความสามารถในการใช้เครื่องมือวัสดุแบบพื้นบ้านทำงานต่างๆ อย่างเหมาะสมได้ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.616 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับมากที่สุด

8. การทำงานให้ก้าวหน้าขึ้น ต้องพึงวิธีการแบบใหม่ๆ มาใช้ทั้งหมด โดยไม่ต้องยึดวิชาการแบบเดิมๆ ที่เคยใช้อยู่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.875 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

9. สมาชิกมีความสนใจและเห็นด้วยกับการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.1 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก

10. งานหัตถกรรมพื้นบ้าน นับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและการพึ่งตนเองมาช้านาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.658 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความเข้าใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการพึงตนเองในระดับครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า ระดับการพึงตนเองของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.443 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองในด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 1.721 รองลงมาคือการพึงตนเองในด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 และ 1.460 ตามลำดับ ส่วนการพึงตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติถือว่า มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.087 ดังตาราง 17

ตาราง 17 ระดับการพึงตนเองของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยรวม

การพึงตนเอง	$\bar{x}$	ระดับ
ด้านเทคโนโลยี	1.507	มาก
ด้านเศรษฐกิจ	1.460	ปานกลาง
ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	1.087	ปานกลาง
ด้านสังคม	1.721	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	1.443	ปานกลาง

ทั้งนี้ ข้อมูลการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกเป็นรายด้าน ดังนี้

ตาราง 18 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

n = 120

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี	ระดับการพึ่งตนเอง				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1. ปัจจุบันสมาชิกยังคงใช้วัสดุและอุปกรณ์พื้นบ้านที่มีอยู่那儿มาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ	75 (62.5)	31 (25.8)	14 (11.7)	0 (0.0)	2.508	มากที่สุด
2. ในภาวะปัจจุบันเครื่องมือแบบพื้นบ้านที่ใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอ ยังเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยสามารถเป็นกำลังในการผลิตผ้าทอได้มาก - น้อยเพียงใด	61 (50.8)	44 (36.7)	11 (9.2)	4 (3.3)	2.35	มาก
3. สมาชิกมีความสามารถในการดัดแปลงวัสดุต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอของตนเองได้มาก - น้อยเพียงใด	80 (66.7)	19 (15.8)	14 (11.7)	7 (5.8)	2.433	มาก
4. สมาชิกได้นำมอเตอร์มาใช้แทนเครื่องสาวไหมด้วยมือได้เป็นอย่างดี	3 (2.5)	8 (6.7)	34 (28.3)	75 (62.5)	0.491	น้อย
5. สมาชิกทราบและเข้าใจถึงวิธีการย้อมสีแบบพื้นบ้านเป็นอย่างดี	15 (12.5)	29 (24.2)	49 (40.8)	27 (22.5)	1.266	ปานกลาง
6. สมาชิกพยายามหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ ในการปลูก และรักษาพันธุ์หม่อนไหม ผ่ายไว้	12 (10.0)	18 (15.0)	29 (24.2)	61 (50.8)	0.841	ปานกลาง
7. สมาชิกรู้จักประยุกต์วิธีการทอผ้าแบบเทคนิคสมัยใหม่ให้ผสมผสานกับแบบดั้งเดิม เช่น การใช้สีธรรมชาติจากพืช - สัตว์ กับวิธีการ	9 (7.5)	50 (41.7)	45 (37.5)	16 (13.3)	1.433	ปานกลาง

ตาราง 18 (ต่อ)

n = 120

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี	ระดับการพึ่งตนเอง				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
ย้อมสีแบบใหม่ เป็นต้น 8. สมาชิกได้ใช้วิธีการแบบใหม่ มาช่วยในการเก็บรักษา ลวดลายแบบโบราณ เพื่อเก็บไว้เป็นต้นแบบ เช่น ถ่ายรูปลวดลายต่างๆ ของผ้า	1 (0.8)	14 (11.7)	58 (48.3)	47 (39.2)	0.741	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม					1.507	มาก

จากตาราง 18 ผลการศึกษาระดับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

1. ปัจจุบันสมาชิกยังคงใช้วัสดุและอุปกรณ์พื้นบ้านที่มีอยู่ มาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.166 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด
2. ในภาวะปัจจุบันเครื่องมือแบบพื้นบ้านที่ใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอ ยังเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถเป็นกำลังในการผลิตผ้าไหม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.35 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก
3. สมาชิกมีความสามารถในการดัดแปลงวัสดุต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.433 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก
4. สมาชิกได้นำมอเตอร์มาใช้แทนเครื่องสาวไหมด้วยมือได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.491 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับน้อย
5. สมาชิกทราบและเข้าใจถึงวิธีการย้อมสีแบบพื้นบ้านเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.266 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง
6. สมาชิกพยายามหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ ในการปลูก และรักษาพันธุ์หม่อนไหม ฝ้ายไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.841 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

7. สมาชิกรู้จักประยุกต์วิธีการทอผ้าแบบเทคนิคสมัยใหม่ให้ผสมผสานกับแบบดั้งเดิม เช่น การใช้สีธรรมชาติจากพืช - สัตว์ กับวิธีการย้อมสีแบบใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.433 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

8. สมาชิกได้ใช้วิธีการแบบใหม่มาช่วยในการเก็บรักษาลวดลายแบบโบราณเพื่อเก็บไว้เป็นต้นแบบ เช่น การถ่ายรูปลวดลายต่างๆ ของผ้าเก็บไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.741 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 19 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึงตนเองด้านเศรษฐกิจ

n = 120

การพึงตนเองด้านเศรษฐกิจ	ระดับการพึงตนเอง				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1. สมาชิกใช้ทุนของตนเองในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอ	12 (10.0)	32 (26.7)	52 (43.3)	24 (20.0)	1.266	ปานกลาง
2. สมาชิกขยายกิจการงานโดยพิจารณาจากกำลังแรงงานในครัวเรือนของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก	9 (7.5)	61 (50.8)	33 (27.5)	17 (14.2)	1.516	มาก
3. แรงงานในครัวเรือนของสมาชิกช่วยกันทำงานหัตถกรรมผ้าทออย่างสม่ำเสมอ	10 (8.3)	86 (71.7)	22 (18.3)	2 (1.7)	1.866	มาก
4. งานผ้าทอที่สมาชิกผลิต สามารถจำหน่ายได้เองโดยตรง	9 (7.5)	15 (12.5)	64 (53.3)	32 (26.7)	1.008	ปานกลาง
5. สมาชิกสามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง	6 (5.0)	42 (35.0)	51 (42.5)	21 (17.5)	1.275	ปานกลาง
6. รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น	8 (6.7)	87 (72.5)	22 (18.3)	3 (2.5)	1.833	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม					1.460	ปานกลาง

จากตาราง 19 ผลการศึกษาว่าระดับการพึงตนเองในด้านเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.460 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

1. สมาชิกใช้ทุนของตนเองในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.266 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

2. สมาชิกขยายกิจการงานโดยพิจารณาจากกำลังแรงงานในครัวเรือนของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.516 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก

3. แรงงานในครัวเรือนของสมาชิกช่วยกันทำงานหัตถกรรมผ้าทออย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.866 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก

4. งานผ้าทอที่สมาชิกผลิต สามารถจำหน่ายได้เองโดยตรง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.008 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง
5. สมาชิกสามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.275 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง
6. รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.833 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก

ตาราง 20 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึงตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ

n = 120

การพึงตนเองด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ	ระดับการพึงตนเอง				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1. การผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ สมาชิกใช้วัตถุดิบจาก ครัวเรือนของตนเองเพียงใด	5 (4.2)	22 (18.3)	32 (26.7)	67 (50.8)	0.758	ปานกลาง
2. สมาชิกได้มีการขยาย / เพิ่ม วัตถุดิบที่ตนเองมีอยู่ให้ เพียงพอกับการผลิต	7 (5.8)	23 (19.2)	66 (55.0)	24 (20.0)	1.108	ปานกลาง
3. สมาชิกมีการดูแลแหล่งวัตถุดิบ เช่น การเลี้ยงไหมของตนเอง ดีเพียงใด	16 (13.3)	27 (22.5)	59 (49.2)	18 (15.0)	1.341	ปานกลาง
4. สมาชิกคิดเสมอว่าการรักษา แหล่งวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ ในการผลิตงานหัตถกรรม ผ้าทอนั้น เป็นความจำเป็น และสำคัญที่ต้องทำ	4 (3.3)	74 (61.7)	25 (20.8)	17 (14.2)	1.541	มาก
5. สมาชิกพยายามนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในการผลิต งานหัตถกรรมผ้าทอ ให้ดียิ่งขึ้น	2 (1.7)	17 (14.2)	43 (35.8)	58 (48.3)	0.691	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม					1.087	ปานกลาง

จากตาราง 20 ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับการพึงตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.087 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

1. การผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ สมาชิกใช้วัตถุดิบจากครัวเรือนของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.758 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง
2. สมาชิกได้มีการขยายหรือเพิ่มวัตถุดิบที่ตนเองมีอยู่ให้เพียงพอกับการผลิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.108 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

3. สมาชิกมีการดูแลและรักษาแหล่งวัตถุดิบ เช่น การเลี้ยงไหมของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.341 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง
4. สมาชิกคิดเสมอว่าการรักษาแหล่งวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอนั้น เป็นความจำเป็นและสำคัญที่ต้องทำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.541 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก
5. สมาชิกพยายามนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอให้ดียิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.691 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 21 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของการพึ่งตนเองด้านสังคม

n = 120

การพึ่งตนเองด้านสังคม	ระดับการพึ่งตนเอง				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1. สมาชิกมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านในการประกอบอาชีพหัตถกรรมผ้าทอและอาชีพอื่นๆ	12 (10.0)	47 (39.2)	40 (33.3)	21 (17.5)	1.416	ปานกลาง
2. สมาชิกมีเวลาเข้าร่วมในกิจกรรม เช่น งานบุญประเพณี เทศกาลต่างๆ ทั้งในครัวเรือนและในหมู่บ้านได้	19 (15.8)	36 (30.0)	53 (44.2)	12 (10.0)	1.516	มาก
3. สมาชิกได้รวมตัวกันระหว่างครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเดียวกันเพื่อเป็นกลุ่มในการต่อรองและซื้อขายสินค้า	48 (40.0)	34 (28.3)	27 (22.5)	11 (9.2)	1.991	มาก
4. คนในครัวเรือนของสมาชิก มีการรวมตัวเพื่อทำงาน หัตถกรรมผ้าทอเป็นอย่างดี	6 (5.0)	83 (69.2)	21 (17.5)	10 (8.3)	1.708	มาก
5. เมื่อมีปัญหาในการทำงาน สมาชิกและคนในบ้านจะช่วยกันพยายามหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อน แล้วจึงจะไปขอความช่วยเหลือจากภายนอก	12 (10.0)	91 (75.8)	15 (12.5)	2 (1.7)	1.941	มาก
6. มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม/เพื่อนบ้านในเรื่องอาชีพและเรื่องอื่นๆ	2 (1.7)	75 (62.5)	36 (30.0)	7 (5.8)	1.6	มาก
7. สมาชิกมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ด้านงานหัตถกรรมผ้าทอแก่ลูก หลาน และคนในครอบครัว	17 (14.2)	84 (70.0)	13 (10.8)	6 (5.0)	1.933	มาก

ตาราง 21 (ต่อ)

n = 120

ข้อคำถาม	ระดับความเข้าใจ				$\bar{x}$	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย		
8. งานหัตถกรรมผ้าทอที่สมาชิกทำนั้นเป็นการรักษาภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ในชุมชน	8 (6.7)	70 (58.3)	36 (30.0)	6 (5.0)	1.666	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม					1.721	มาก

จากตาราง 21 ผลการศึกษาระดับการพึงตนเองในด้านสังคมของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.721 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

1. สมาชิกมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านในการประกอบอาชีพหัตถกรรมผ้าทอ และอาชีพอื่นๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.416 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับปานกลาง
2. สมาชิกมีเวลาเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนและชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.516 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก
3. สมาชิกได้รวมตัวกันระหว่างครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเดียวกันเพื่อเป็นกลุ่มในการต่อรองและซื้อขายสินค้า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.991 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก
4. คนในครัวเรือนของสมาชิกมีการรวมตัวเพื่อทำงานหัตถกรรมผ้าทอเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.708 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก
5. เมื่อมีปัญหาในการทำงาน สมาชิกและคนในบ้านจะช่วยกันพยายามคิดหาทางแก้ไขปัญหาโดยตนเองก่อน แล้วจึงจะไปขอความช่วยเหลือจากภายนอก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.941 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก
6. มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม / เพื่อนบ้านในเรื่องอาชีพและเรื่องอื่นๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.6 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึงตนเองอยู่ในระดับมาก

7. สมาชิกมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ด้านงานหัตถกรรมผ้าทอแก่งลูก หลาน และคนในครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.933 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก

8. งานหัตถกรรมผ้าทอที่สมาชิกทำนั้นเป็นการรักษามรดกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.666 ซึ่งแปลความหมายของคะแนนได้ว่า หัวข้อนี้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การสรุปผลการวิจัยเรื่อง การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้สรุปไว้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านชนบท หมู่ 1 ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน
2. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ หมู่ 11 ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน
3. สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย หมู่ 2 ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ภูมิสำเนา/การตั้งถิ่นฐาน รายได้จากอาชีพหลักของครัวเรือน รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ และการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอของสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำแนกตามระยะเวลาที่มีการทอผ้า แรงงานที่ใช้ในการทอผ้า เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า ปริมาณผ้าที่ทอ

ได้ในครัวเรือน การขายผลผลิตผ้าทอ การใช้ประโยชน์จากผลผลิตผ้าทอ และการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า

ตอนที่ 3 แบบสอบถามวัดความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า แบบสอบถามตอนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย โดยให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย ข้อคำถาม 10 ข้อ

ตอนที่ 4 แบบสอบถามวัดการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยยึดหลักการพึ่งตนเองของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536:101-106) เป็นขอบเขตโครงสร้างของแบบสอบถาม แล้วสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาตามหลักการของการพึ่งตนเอง จำนวน 1 ฉบับ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย โดยให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าประเมินระดับการพึ่งตนเองใน 4 ด้าน คือ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งตนเองด้านสังคม ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 27 ข้อ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยแจกเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นข้อมูลประเภทบุคคล คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านชนบท หมู่ 1 ตำบลศรีบุญเรือง สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านนาดอกไม้ หมู่ 11 ตำบลชนบท และสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหัวฝาย หมู่ 2 ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายและขอบเขตที่กำหนดไว้ ตามขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนการจัดกระทำข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมาศึกษาและทำการจัดระบบข้อมูลตามประเด็นขอบเขตด้านเนื้อหา
2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และร้อยละ (Percentage)
3. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในรูปตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ

จากผลการศึกษาถึงข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ภูมิสำเนาหรือการตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน รายได้จากอาชีพหลัก รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ และการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวนทั้งสิ้น 120 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 108 คน เป็นเพศชาย จำนวน 12 คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี และ 31 - 40 ปี จำนวน 45 คน และ 32 คน ตามลำดับ แต่โดยเฉลี่ยแล้วสมาชิกจะมีอายุอยู่ในระหว่าง 42 - 43 ปี ในด้านการศึกษาของสมาชิกพบว่าส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาทั้งหมด จำนวน 106 คน โดยแบ่งเป็นระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 84 คน และระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 22 คน ส่วนสมาชิกที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือระดับปวช. และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือระดับปวส. มีจำนวนรวมกันเพียง 12 คนเท่านั้น

อาชีพหลักของสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ และสวนผัก เช่นเดียวกันกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ส่วนการทอผ้าจะทำเป็นอาชีพรองลงมา โดยเป็นการทำเสริมกับอาชีพอื่นหรือสามารถทำในยามว่างจากงานอื่นๆ ได้ สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะมีการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวและอยู่อาศัยในชุมชนมาแต่กำเนิด จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ย้ายมาจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในชุมชน สำหรับรายได้หลักของสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ระหว่าง 12,000 - 15,000 บาทต่อปี รองลงมาจะมีรายได้ต่ำกว่า 9,000 บาท และระหว่าง 18,001 - 21,000 บาท จำนวน 19 คน และ 13 คน ตามลำดับ แต่โดยเฉลี่ยแล้วสมาชิกกลุ่มทอผ้าจะมีรายได้อยู่ในระดับ 19,000 บาทต่อปี ส่วนรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอของสมาชิกส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 40,001 - 50,000 บาทต่อปี และมีรายได้โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ 35,500 บาทต่อปี โดยสมาชิกจะมีรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอต่ำสุดอยู่ในระดับต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี และมีรายได้สูงสุดอยู่ในระดับ 65,000 บาทต่อปี สำหรับการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้านอกจากจะเป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมแล้ว ยังมีส่วนร่วมและทำกิจกรรมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ อีก เช่น การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรรม กลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งการมีกลุ่มและองค์กรในชุมชนมากกลุ่มนั้นแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ

จากผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ ซึ่งได้แก่ ระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือน แรงงานที่ใช้ในการทอผ้า เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า ปริมาณผ้าที่ทอได้ในแต่ละครัวเรือนต่อเดือน การขายผลผลิตผ้าที่ทอได้ในครัวเรือน และการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 29 - 35 ปี แต่โดยเฉลี่ยแล้วสมาชิกมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 26 - 27 ปี โดยมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าต่ำสุดคือ 5 ปี และมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าสูงสุดคือ 48 ปี สำหรับแรงงานที่ใช้ในการทอผ้าในทุกครัวเรือนจะใช้แรงงานที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนผลิตงานผ้าทอแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตและเป็นการพึ่งตนเองในด้านแรงงานไปในตัวด้วย สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้านั้นพบว่า สมาชิกในทุกครัวเรือนจะใช้กี่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการทอ ในขณะที่เดียวกันสมาชิกบางคนก็จะมีทั้งกี่พื้นบ้านและกี่กระตุก สำหรับเครื่องทอจักรกลนั้นไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกคนใดมีไว้ใช้ในครัวเรือนเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเครื่องทอมีราคา

แพงและอาจส่งผลถึงต้นทุนการผลิตให้มากขึ้นตามไปด้วย ในด้านของวัตถุดิบเช่น ผ้าย โหม ที่ใช้ในการทอผ้านั้น พบว่ามีสมาชิกเพียงไม่กี่คนที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไว้ใช้เองในครัวเรือน ส่วนสมาชิกอีกจำนวนมากจะรับหรือซื้อวัตถุดิบสำเร็จรูปจากพ่อค้าที่เข้ามาขายให้ถึงภายในหมู่บ้าน

ในด้านกำลังการผลิตผ้าทอของสมาชิกในแต่ละครัวเรือนนั้น ส่วนใหญ่สมาชิกจะทอได้ระหว่าง 1 - 10 ผืนต่อเดือน รองลงมาจะอยู่ระหว่าง 11 - 20 ผืน และ 21 - 30 ผืน จำนวน 24 คน และ 13 คน ตามลำดับ ทั้งนี้ปริมาณผ้าที่ทอได้จะขึ้นอยู่กับลักษณะของรูปแบบที่ทอ หากทอเป็นผ้าพื้นก็จะทอได้จำนวนมาก แต่หากทอเป็นลวดลายต่างๆ ก็จะใช้เวลานานและทอได้จำนวนน้อยลง ส่วนการขายผลผลิตผ้าทอนั้นพบว่าส่วนใหญ่สมาชิกจะขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อถึงที่บ้านและขายให้กับทางกลุ่ม ส่วนที่นำไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มาติดต่อซื้อถึงครัวเรือนก็พบว่ามีจำนวนไม่มากนัก สำหรับการเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้านั้น พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีทักษะและความชำนาญมาก่อนและไม่เคยได้รับการฝึกอบรมหรือการแนะนำใดๆ ส่วนสมาชิกอีกจำนวนหนึ่งพบว่าเคยได้รับทั้งจากคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันองค์ความรู้ด้านการทอผ้ามักถูกถ่ายทอดกันภายในครัวเรือนและสมาชิกกลุ่มเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้องค์ความรู้สามารถดำรงอยู่คู่กับชุมชนจึงควรมีการจัดฝึกอบรม ความรู้ให้แก่เยาวชนในหมู่บ้านแบบครบวงจร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ความรู้ขยายออกไปในวงกว้างและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในครอบครัวหรือชุมชนอื่นๆ ได้อีกด้วย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

จากผลการศึกษาวัดความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยให้สมาชิกประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.852 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

หัวข้อที่สมาชิกมีความเข้าใจในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด มีจำนวน 2 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 7 สมาชิกมีความสามารถในการใช้เครื่องมือ วัสดุแบบพื้นบ้านทำงานต่างๆ อย่างเหมาะสมได้ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.616 และ

ข้อที่ 10 งานหัตถกรรมพื้นบ้าน นับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและการพึ่งตนเองมาช้านาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.658

หัวข้อที่สมาชิกมีความเข้าใจในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 4 ข้อ ซึ่งได้แก่

ข้อที่ 1 การพึ่งตนเองคือ การที่สมาชิกมีความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.166

ข้อที่ 3 การร่วมมือกันทำงานของสมาชิกในครัวเรือน นับว่าเป็นขั้นแรกของการพึ่งตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.133

ข้อที่ 4 การทำงานโดยสมาชิกในครัวเรือนถือว่าการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนและลดต้นทุนการผลิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.15 และ

ข้อที่ 9 สมาชิกมีความสนใจและเห็นด้วยกับการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.1

หัวข้อที่สมาชิกมีความเข้าใจในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 4 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 2 การพึ่งตนเองได้ รวมไปถึงการที่สมาชิกรู้ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้เอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ

1.333

ข้อที่ 5 สมาชิกสามารถใช้วัตถุดิบและทรัพยากรในท้องถิ่นทำงานต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.15

ข้อที่ 6 หากวัตถุดิบในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่เพียงพอหรือบางชนิดลดลง แต่สามารถหาซื้อได้จากภายนอก สมาชิกก็จะพึ่งแหล่งภายนอกตลอดปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.341 และ

ข้อที่ 8 การทำงานให้ก้าวหน้าขึ้นต้องพึ่งวิธีการแบบใหม่ๆ มาใช้ทั้งหมด โดยไม่ต้องยึดวิชาการแบบเดิมๆ ที่เคยใช้อยู่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.875

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

จากผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยให้สมาชิกประเมินระดับการพึ่งตนเองซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งตนเองด้านสังคม อาจกล่าวได้ว่า ระดับการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.443 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 1.721 รองลงมาคือการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 และ 1.460 ตามลำดับ ส่วนการพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติถือว่ามีความเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.087 ทั้งนี้ ข้อมูลการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิก สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้เป็นรายด้านได้ ดังนี้

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด มีจำนวน 1 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 ปัจจุบันสมาชิกยังคงใช้วัสดุและอุปกรณ์พื้นบ้านที่มีอยู่ มาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.166

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 2 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 2 ในภาวะปัจจุบันเครื่องมือแบบพื้นบ้านที่ใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอยังเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถเป็นกำลังในการผลิตผ้าทอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.35 และ

ข้อที่ 3 สมาชิกมีความสามารถในการดัดแปลงวัสดุต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.433

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 4 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 5 สมาชิกทราบและเข้าใจถึงวิธีการย้อมสีแบบพื้นบ้านเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.266

ข้อที่ 6 สมาชิกพยายามหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ ในการปลูกและรักษาพันธุ์หม่อนไหม ฝ่ายไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.841

ข้อที่ 7 สมาชิกรู้จักประยุกต์วิธีการทอผ้าแบบเทคนิคสมัยใหม่ให้ผสมผสานกับแบบดั้งเดิม เช่น การใช้สีธรรมชาติจากพืช - สัตว์ กับวิธีการย้อมสีแบบใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.433 และ

ข้อที่ 8 สมาชิกได้ใช้วิธีการแบบใหม่มาช่วยในการเก็บรักษาลวดลายแบบโบราณเพื่อเก็บไว้เป็นต้นแบบ เช่น การถ่ายรูปลวดลายต่างๆ ของผ้าเก็บไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.741

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับน้อย มีจำนวน 1 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 4 สมาชิกได้นำมอเตอร์มาใช้แทนเครื่องสาวไหมด้วยมือได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.491

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.460 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 2 สมาชิกขยายกิจการงานโดยพิจารณาจากกำลังแรงงานในครัวเรือนของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.516

ข้อที่ 3 แรงงานในครัวเรือนของสมาชิกช่วยกันทำงานหัตถกรรมผ้าทออย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.866 และ

ข้อที่ 6 รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.833

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 สมาชิกใช้ทุนของตนเองในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.266

ข้อที่ 4 งานผ้าทอที่สมาชิกผลิต สามารถจำหน่ายได้เองโดยตรง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.008 และ

ข้อที่ 5 สมาชิกสามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.275

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.087 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 1 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 4 สมาชิกคิดเสมอว่าการรักษาแหล่งวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอนั้น เป็นความจำเป็นและสำคัญที่ต้องทำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.541

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 4 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 การผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ สมาชิกใช้วัตถุดิบจากครัวเรือนของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.758

ข้อที่ 2 สมาชิกได้มีการขยายหรือเพิ่มวัตถุดิบที่ตนเองมีอยู่ให้เพียงพอต่อการผลิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.108

ข้อที่ 3 สมาชิกมีการดูแลและรักษาแหล่งวัตถุดิบ เช่น การเลี้ยงไหมของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.341 และ

ข้อที่ 5 สมาชิกพยายามนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอให้ดียิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.691

การพึ่งตนเองด้านสังคม

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านสังคมของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวม สมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.721 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 7 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 2 สมาชิกมีเวลาเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนและชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.516

ข้อที่ 3 สมาชิกได้รวมตัวกันระหว่างครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเดียวกันเพื่อเป็นกลุ่มในการต่อรอง และซื้อขายสินค้า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.991

ข้อที่ 4 คนในครัวเรือนของสมาชิกมีการรวมตัวเพื่อทำงานหัตถกรรมผ้าทอเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.708

ข้อที่ 5 เมื่อมีปัญหาในการทำงาน สมาชิกและคนในบ้านจะช่วยกันพยายามคิดหาทางแก้ไขปัญห โดยตนเองก่อน แล้วจึงจะไปขอความช่วยเหลือจากภายนอก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.941

ข้อที่ 6 มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม / เพื่อนบ้านในเรื่องอาชีพและเรื่องอื่นๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.6

ข้อที่ 7 สมาชิกมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ด้านงานหัตถกรรมผ้าทอแก่ลูก หลาน และคนในครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.933 และ

ข้อที่ 8 งานหัตถกรรมผ้าทอที่สมาชิกทำนั้นเป็นการรักษาภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.666

หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 1 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 สมาชิกมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านในการประกอบอาชีพหัตถกรรมผ้าทอและอาชีพอื่นๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.416

อภิปรายผล

การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในแหล่งผลิตที่สำคัญที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ใน 4 ประเด็น คือ ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน และข้อมูลเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน จากผลของการวิจัยสามารถนำประเด็นที่สำคัญมาอภิปรายได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ

จากการศึกษาพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีประชากรที่เป็นเพศชายเพียงร้อยละ 10.0 เพศหญิงร้อยละ 90.0 นั้นแสดงให้เห็นว่าสมาชิกที่เป็นเพศชายมีสัดส่วนน้อยกว่าเพศหญิง ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจึงใกล้เคียงกับสัดส่วนเพศในระดับประเทศที่มีค่าเท่ากับ 97.0 (พิธีสิทธิ์ คำนวนตศิลป์ และคณะ. 2544:31) ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า สาเหตุที่ประชากรเพศหญิงมีมากกว่านั้นอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การเคลื่อนย้ายของแรงงานเพศชายในชนบทจะมีมากกว่าเพศหญิง ผสมกับขั้นตอนต่างๆ ในการทอผ้าที่ต้องใช้ความละเอียดปราณีตในการทอและสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การได้รับการปลูกฝังจากบรรพบุรุษที่มักจะสอนการทอผ้าให้กับลูกสาวหรือหลานสาวเพราะชาวอีสานมีความเชื่อกันมาแต่ดั้งเดิมว่าการทอผ้าเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้หญิงทุกคนที่จะต้องทอผ้าเป็น สำหรับอายุของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยเฉลี่ยจะอยู่ในช่วงระหว่าง 42 - 43 ปี โดยมีสมาชิกที่อายุน้อยที่สุดคือ 20 ปี และมีสมาชิกที่มีอายุสูงสุดคือ 65 ปี

ระดับการศึกษาของสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาทั้งหมด จำนวน 106 คน โดยแบ่งเป็นระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 84 คน และระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 22 คน ส่วนสมาชิกที่จบในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ซึ่งข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าระดับคุณภาพการศึกษาของคนในชนบทยังมีปัญหาและไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่พบว่า ประชากรที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาขึ้นไปมักจะย้ายถิ่นเพื่อไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมนอกหมู่บ้านและมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวจึงอาจส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของประเทศทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

ในด้านการประกอบอาชีพของสมาชิกกลุ่มทอผ้าพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก เช่นเดียวกับกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย ส่วนการทอผ้าจึงถือเป็นอาชีพรอง ซึ่งแสดงถึงการผลิตในชุมชนที่มีการผสมผสานกับการประกอบอาชีพด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป และโดยเฉพาะการเสริมกับอาชีพอื่นหรือสามารถทำในยามว่างจากงานอื่นตามฤดูกาล การผลิตในชุมชน โดยการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชนและขายผลผลิตบ้างตามฤดูกาล ประกอบกับชุมชนมีปัจจัยการผลิตคือทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวย จึงทำให้วิถีการผลิตแบบพึ่งตนเองที่มีมาแต่ดั้งเดิมยังคงรูปแบบการผลิตอยู่ซึ่งก็ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยอาชีพที่ยึดถือเป็นอาชีพหลักในชุมชน ได้แก่ ทำนา ทำสวนผลไม้ การทำสวนผัก เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงสภาพครัวเรือนในชุมชนทั้งหมดพบว่า การตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวและอยู่อาศัยในชุมชนมาแต่กำเนิดถึงร้อยละ 95.0 ส่วนที่เหลือจะเป็นการย้ายถิ่นมาจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในชุมชน ซึ่งถือว่ายังมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น จะเห็นได้ว่าชาวอำเภอชนบทจะมีลักษณะของความเป็นชุมชนเฉพาะสูงมาก สำหรับสถานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในด้านรายได้ของครัวเรือน

ต่อปีนั้น พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ในชุมชนมีรายได้ของครัวเรือนระหว่าง 12,001 - 15,000 บาท ถึงร้อยละ 51.7 รองลงมา มีรายได้ต่ำกว่า 9,000 บาท และระหว่าง 18,001 - 21,000 บาท ร้อยละ 15.8 และ 10.8 ตามลำดับ ทั้งนี้ รายได้จากอาชีพหลักของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยเฉลี่ยจะอยู่ในระดับ 19,000 บาทต่อปี โดยสมาชิกจะมีรายได้ต่ำสุดอยู่ในระดับ 3,000 บาทต่อปี และมีรายได้สูงสุดอยู่ในระดับ 35,000 บาทต่อปี และเมื่อพิจารณาถึงรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอจึงพบว่า สมาชิกมีรายได้ระหว่าง 40,001 - 50,000 บาทต่อปี เป็นส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 42.5 รองลงมาคือระหว่าง 30,001 - 40,000 และ 50,001 - 60,000 บาท ร้อยละ 15.8 และ 15.0 ตามลำดับ

จากผลการศึกษาในด้านรายได้ของสมาชิกกลุ่มทอผ้าเห็นได้ชัดเจนนว่า รายได้จากการทำงานหัตถกรรมผ้าทอนั้นมีมากกว่าการทำเกษตรกรรมหรืองานรับจ้างทั่วไปที่เป็นอาชีพหลักของครัวเรือน การได้มาซึ่งรายได้นี้ทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าที่ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงได้รับการยอมรับจากสามี พ่อแม่ฝ่ายสามี รวมทั้งการรับฟังความคิดเห็นในกรณีที่ต้องตัดสินใจมากขึ้น เพราะปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตจากเดิมที่ผลิตเพื่อใช้สอยในครัวเรือนและเพื่อใช้ประโยชน์ในพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชนเป็นหลักและอาจจะมีไว้เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นหรือเพื่อขายบ้างเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้โดยรวมแล้วก็เพื่อการยังชีพเป็นหลัก เมื่อมีการผลิตเพื่อขายจึงมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการต่างๆ ในการผลิตและการพัฒนารูปแบบของผ้าให้มากขึ้น ซึ่งต้องมีการใช้ต้นทุนในการผลิตมากขึ้นตามไปด้วยและทำให้เกิดรายได้ในครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นการทอผ้ายังทำให้สมาชิกที่มีบทบาทในการเป็นแม่บ้านได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับบุคคลหลายกลุ่ม ดังที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มว่า นอกจากจะได้ติดต่อกับบุคคลต่างๆ แล้วยังมีโอกาสได้รับการฝึกอบรม ศึกษางานนอกพื้นที่ทำให้มีความรู้เรื่องข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพิ่มขึ้น และที่สำคัญทำให้มีโอกาสในการพัฒนาตัวเองมากกว่าแต่ก่อน สร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในครอบครัว และด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถใช้เป็นที่พึ่งพิงของกลุ่มคนยากจนได้ หากนำเอาภูมิปัญญาเหล่านี้มาพัฒนาให้ก้าวหน้ามากขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของตลาดก็จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนได้เป็นอย่างดี

ในด้านการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆ นั้นจากผลการศึกษาที่พบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้านอกจากจะเป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมแล้วยังมีส่วนร่วมและทำกิจกรรมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ อีก เช่น การเข้าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน สมาชิกกลุ่มสหกรณ์ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรม และสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้ในการรวมกลุ่มของสมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอนั้น ส่งผลให้สมาชิกสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง โดยใช้ระบบกลุ่มที่เข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้สินค้าหัตถกรรมไม่ถูกกดราคาให้ต่ำกว่าราคาดมาตรฐานทั่วไป และการมีกลุ่มและองค์กรในชุมชนมากกลุ่มนั้นแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน แต่กลุ่มบางกลุ่มมีจำนวนสมาชิกน้อยและการดำเนินกิจกรรมกลุ่มก็จะทำในบางช่วงเวลาเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้กลุ่มแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรมีการเชื่อมประสานองค์กรในชุมชนให้เป็นเครือข่ายเดียวกัน ซึ่งจะทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันได้เช่น เงินทุน แรงงาน และองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญของแต่ละกลุ่มซึ่งจะสามารถช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ

จากการศึกษาพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 29 - 35 ปี รองลงมา มีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนระหว่าง 15 - 21 ปี และระหว่าง 22 - 28 ปี จำนวน 24 คน และ 22 คน ตามลำดับ ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีระยะเวลาที่มีการทอผ้าในครัวเรือนโดยเฉลี่ยจะอยู่ระหว่าง 26 - 27 ปี โดยมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าต่ำสุดคือ 5 ปี และมีระยะเวลาที่มีการทอผ้าสูงสุดคือ 48 ปี ในด้านแรงงานที่ใช้ในการทอผ้านั้น สมาชิกกลุ่มทอผ้าในทุกครัวเรือนจะทอผ้าโดยช่วยกันในครัวเรือนหรือใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าทุกคนยังให้ความสำคัญกับการผลิตที่ใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองเป็นหลัก ซึ่งจะมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตที่เป็นตัวเงินมีน้อยลง และถือว่าเป็นการพึ่งตนเองในด้านแรงงานไปในตัวด้วย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้านั้นทุกครัวเรือนจะใช้ที่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการทอผ้า ในขณะที่เดียวกันสมาชิกกลุ่มทอผ้าบางคนก็จะมีทั้งที่พื้นบ้านและที่กระดุกเป็นเครื่องมือในการทอผ้า ส่วนของเครื่องทอจักรกลไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกคนใดมีไว้ใช้ในครัวเรือนเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเครื่องทอมีราคาแพงและอาจทำให้ต้นทุนการผลิตมากขึ้นตามไปด้วย ในส่วนของวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า จากผลการศึกษาที่พบว่าสมาชิกส่วนใหญ่จะรับหรือซื้อวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้ามาจากภายนอกหมู่บ้านถึงร้อยละ 66.7 ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่ต้องพึ่งจากแหล่งภายนอกโดยการรับหรือซื้อไหม ผ้ายสำเร็จรูปจากพ่อค้าที่เข้ามาขายให้กับสมาชิกในหมู่บ้านเดือนละ 2 - 3 ครั้ง ส่วนสมาชิกที่ยังพบว่ามีกรปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อนำมาทอผ้าในครัวเรือนอยู่บ้างมีเพียงร้อยละ 33.3 เท่านั้น และจากการสัมภาษณ์สมาชิกยังได้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่าในปัจจุบันมีกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและกระแสการบริโภคนิยมสินค้าที่ผลิตจากชุมชน (Hand made) มากขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันหน่วยงานจากทางภาครัฐที่ได้เข้ามาให้ความรู้ แนะนำวิธีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่ถูกต้อง จึงทำให้สมาชิกและชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงเริ่มหันมาปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อทอผ้าควบคู่กันไป และที่สำคัญจะทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มจากการขายไหม ผ้ายได้อีกทางหนึ่งด้วย

ปริมาณผ้าที่สมาชิกสามารถทอได้ในแต่ละเดือนนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในระหว่าง 1 - 10 ผืน รองลงมาจะอยู่ระหว่าง 11 - 20 ผืน และ 21 - 30 ผืน จำนวน 24 คน และ 13 คน ตามลำดับ ทั้งนี้ปริมาณผ้าที่ทอได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของรูปแบบที่ทอ หากทอเป็นผ้าพื้นที่ไม่มีความลายใดๆ ก็จะทอได้จำนวนมาก แต่หากทอเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายหน้านาง ลายสร้างสรรค์ ฯลฯ ก็จะใช้เวลานานและทอได้จำนวนน้อยลงเพราะต้องใช้ความประณีตในการทอเพิ่มมากขึ้น ส่วนการขายผลผลิตผ้าทอพบว่าส่วนใหญ่สมาชิกจะทำการขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้านและนำบางส่วนไปขายให้กับกลุ่ม ส่วนที่นำไปขายเองให้กับพ่อค้าคนกลางที่มาติดต่อซื้อถึงครัวเรือนถือว่ามีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้ายังได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อการขายผลผลิตผ้าทอให้กับพ่อค้าคนกลางว่า ในระยะต่อไปจะมีการขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางน้อยลงและจะต้องหมดไป เนื่องจากในปัจจุบันระบบการจัดการกลุ่มสมาชิกเริ่มเข้มแข็งมากขึ้น และมีการจัดการผลประโยชน์ของสมาชิกร่วมกัน มีการปันผลที่ยึดธรรมแก่สมาชิก จึงทำให้สมาชิกจะนำผลผลิตมาขายให้กับกลุ่มเท่านั้นและกลุ่มก็จะเป็นผู้ติดต่อซื้อ - ขายกับผู้ซื้อภายนอกอีกทอดหนึ่งประกอบกับความช่วยเหลือจากทางภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนทางด้านการตลาดให้กับทางกลุ่มมากขึ้นด้วย

ในด้านการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าพบว่า สมาชิกมีประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีทักษะและความชำนาญมาก่อนและไม่เคยได้รับการฝึกอบรมหรือแนะนำใดๆ

ถึงร้อยละ 51.7 และเคยได้รับทั้งจากคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน จำนวน 58 คน และ 32 คน ตามลำดับ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้ายังพบว่า ในปัจจุบันองค์ความรู้ด้านการทอผ้าจะถูกถ่ายทอดและพัฒนาขึ้นภายในครัวเรือนและสมาชิกกลุ่มเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้องค์ความรู้สามารถดำรงอยู่คู่กับชุมชน จึงควรมีการจัดฝึกอบรมเพื่อให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า โดยใช้วิทยากรจากชุมชนเอง ชุมชนอื่น และจากองค์กรภายนอก ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชน สมาชิกกลุ่ม และชาวบ้านทั่วไปสามารถพัฒนาความสามารถในด้านการทอผ้า การพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้ดีมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการขยายองค์ความรู้ให้อยู่ในวงกว้างและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในครอบครัวและในชุมชนอื่นๆ เพื่อพึ่งตนเองได้ด้วย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

จากผลการศึกษาข้อมูลวัดความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีความเข้าใจต่อการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.852 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าจากจำนวนข้อคำถามทั้งหมด 10 ข้อ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีระดับความเข้าใจในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 2 ข้อ ระดับมาก 4 ข้อ และระดับปานกลาง 4 ข้อ โดยหัวข้อที่สมาชิกมีความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับมากที่สุด คือ หัวข้องานหัตถกรรมพื้นบ้าน นับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและการพึ่งตนเองมาช้านาน โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 2.658

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของชาวบ้าน

จากผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยให้สมาชิกประเมินระดับการพึ่งตนเองซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งตนเองด้านสังคม อาจกล่าวได้ว่า ระดับการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มทอผ้าโดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.443 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 1.721 รองลงมาคือการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 และ 1.460 ตามลำดับ ส่วนการพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติถือว่ามีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.087 ทั้งนี้ ข้อมูลการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิก สามารถอภิปรายผลการศึกษาออกเป็นรายด้านได้ ดังนี้

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.507 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด มีจำนวน 1 ข้อ หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 2 ข้อ หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 4 ข้อ และหัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับน้อย มีจำนวน 1 ข้อ โดยสมาชิกมีการพึ่งตนเองในระดับมากที่สุดในหัวข้อ ปัจจุบันสมาชิกยังคงใช้วัสดุและอุปกรณ์พื้นบ้านที่มีอยู่มาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 2.508 และมีการพึ่งตนเองในระดับน้อยในหัวข้อ สมาชิกได้นำมอเตอร์มาใช้แทนเครื่องสาวไหมด้วยมือได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ 0.491

ทั้งนี้การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี หรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ พบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้ายังมี การใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมที่ผลิตขึ้นเองเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากการเก็บรักษาเทคโนโลยีหรือ เครื่องมือในการประกอบอาชีพไว้บริเวณใต้ถุนบ้าน เช่น กี่ทอผ้า โถ คราด เกวียน และเครื่องมืออื่นๆ ซึ่ง พร้อมที่จะนำมาใช้ตามฤดูกาลหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าจะมีบางครัวเรือนที่ใช้เทคโนโลยีหรือ เครื่องมือในการประกอบอาชีพแบบสมัยใหม่ เช่น เครื่องสีข้าว รถไถ หรือการนำมอเตอร์มาใช้แทนเครื่องสว ไหม เป็นต้น นอกจากนี้สิ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถทางเทคโนโลยีของสมาชิกกลุ่มทอผ้าพบว่า ภายใน ครัวเรือนยังคงใช้ภูมิปัญญาของตนผลิตเครื่องมือในการประกอบอาชีพขึ้นมาเอง สังเกตได้จากความสามารถ ในการดัดแปลงวัสดุต่างๆ ที่นำมาปรับใช้ให้เหมาะกับงาน การนำไม้ ไม้ไผ่มาทำกี่ยี่ทอผ้า กระสวย ไม้แปรร หรือ การทำด้ามมีด เป็นต้น อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้วิธีการผลิต การบำรุงรักษาเครื่องมือในการ ประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการร่วมกันทั้งภายในและหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการ พึ่งตนเองทางเทคโนโลยีของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ซึ่งความสามารถดังกล่าว สอดคล้องกับที่ ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2546:21) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองใน ระดับหมู่บ้าน” โดยอธิบายถึง การพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองให้ได้ ประชาชนจะต้องสามารถพึ่งตนเอง ทางเทคโนโลยีภายในหมู่บ้านให้ได้เสียก่อน เช่น การใช้ภูมิปัญญาทางเทคโนโลยี ทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม การพลังงานและทางสังคม ตลอดจนมีความสามารถในการผลิต การดูแลรักษาและการถ่ายทอด เทคโนโลยีในสู่มวลสมาชิก อีกทั้งยังสามารถกลั่นกรองการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เกิดความเหมาะสมกับ ศักยภาพของตนเอง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวม สมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.460 และเมื่อพิจารณาเป็นราย ข้อ พบว่า หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 3 ข้อ และหัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 3 ข้อ โดยสมาชิกมีการพึ่งตนเองในระดับมาก ในหัวข้อ แรงงานในครัวเรือน ของสมาชิกช่วยกันทำงานหัตถกรรมผ้าทออย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 1.866 และมีการพึ่งตนเองใน ระดับปานกลาง ในหัวข้อ งานผ้าทอที่สมาชิกผลิตสามารถจำหน่ายได้เองโดยตรง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.008

ทั้งนี้การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หรือการประกอบอาชีพ ผู้วิจัยได้สังเกตพบว่า ชาวบ้านมี ความสามารถในการใช้เงินทุนของตนเองเพื่อนำไปลงทุนขยายกิจการของตนเองอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้ จากการที่สมาชิกลำผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ทอได้ไปขายให้กับทางกลุ่ม และการที่มีลูกค้าเข้ามาซื้อถึงที่บ้าน อีกทั้ง ยังพบว่า การที่สมาชิกมีความต้องการที่จะขยายกิจการงานของตน ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงกำลังแรงงานใน ครัวเรือนของตนก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่า การที่สมาชิกมีความคิดและวิธีปฏิบัติที่ต้องการจะ พึ่งตนเองให้ได้ ก่อนที่จะไปพึ่งพาจากภายนอก จึงสอดคล้องกับ ผลงานวิจัยของสถาบันวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538:31) ที่ชี้ให้เห็นว่าการที่ชาวนชนจะสามารถพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้ อย่างยั่งยืน ต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากการพึ่งพาจากเศรษฐกิจภายนอกไปเป็นพึ่งพาเศรษฐกิจภายใน ชุมชนเป็นหลัก ในทำนองเดียวกันในผลงานวิจัยของสมบัติ ขำรังษ์วงศ์ (2539:63) ยังอธิบายในเชิง สนับสนุนว่าการดำรงอยู่ในรูปแบบเศรษฐกิจที่เน้นความพอดีมีการร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน ยังจะส่งผล ดีต่อการใช้เทคโนโลยีและแรงงานเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกด้วย

นอกจากนี้ ในด้านรายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอของสมาชิกส่วนใหญ่ ยังทำให้ฐานะความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น และที่สำคัญคือการมีเงินออมเพื่อเก็บไว้เป็นทุนในการประกอบอาชีพต่อไป ดังที่ผลงานวิจัยของ แมทธิวสัน Mathewson 1995 (อ้างถึงในสมบัติ คำรงธัญวงศ์. 2539:78) ที่ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยทางด้านเงินทุนก็ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เพราะถือว่าการเงินและการคลังเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าถ้าชุมชนใดก็ตามมีขีดความสามารถเพียงพอในการระดมเงินทุนเพื่อนำไปลงทุนในการประกอบอาชีพด้วยตนเองให้เกิดความหลากหลายของอาชีพ เพื่อรองรับแรงงานและเทคโนโลยีได้ก็จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจได้ อันจะส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจตามมา

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.087 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 1 ข้อ และหัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 4 ข้อ โดยสมาชิกมีการพึ่งตนเองในระดับมากในหัวข้อ สมาชิกคิดเสมอว่าการรักษาแหล่งวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอนั้น เป็นความจำเป็นและสำคัญที่ต้องทำ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 1.541 และมีการพึ่งตนเองในระดับปานกลางในหัวข้อ สมาชิกพยายามนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอให้ดียิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ 0.691

ทั้งนี้ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ ผู้วิจัยได้สังเกตพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ต้องซื้อวัตถุดิบที่เป็นไหม ผ้ายากจากพ่อค้าคนนอกหมู่บ้าน เหตุเพราะสมาชิกไม่สามารถที่จะผลิตวัตถุดิบเหล่านั้นขึ้นมาเองได้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันสมาชิกจะทำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมบ้างก็ตาม แต่เนื่องจากสภาพดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกก็มีน้อยหรือมีบริเวณแคบ และที่สำคัญชาวบ้านขาดความรู้ในการดูแลและบำรุงรักษาแหล่งทรัพยากรที่ถูกใช้เพื่อการเพาะปลูกอย่างซ้ำซากเพียงอย่างเดียว จึงทำให้ชาวบ้านต้องหันไปซื้อไหมผ้ายากสำเร็จรูปมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอผ้า ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของสภาวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2528:128) ที่ชี้ว่า การใช้ทรัพยากรในชุมชนควรเลือกใช้เพื่อสนองตอบการประกอบอาชีพเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพราะรากฐานปัญหาของชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากการใช้ทรัพยากรโดยปราศจากการบำรุงรักษา จนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมลง ผลผลิตก็ลดต่ำลงจนกลายเป็นปัญหาที่ตามมาอีกมากมาย และการที่จะทำให้ประชาชนมีความสามารถในการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนจะต้องมีการให้ความรู้ โดยการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง จนกลายเป็นจิตสำนึกให้สมาชิกได้ตระหนักถึงประโยชน์และโทษของการใช้ทรัพยากรที่ผิดวิธี ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีนวัตกรรมของอีเวอร์เวท Everett 1971 (อ้างถึงในฉัตรกุล ชันธิชัย. 2528:102) ที่ชี้ให้เห็นว่า การแพร่กระจายสิ่งใหม่ๆ โดยเฉพาะแนวทางการอนุรักษ์หรือวิธีการที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรเป็นสิ่งที่รัฐต้องเร่งดำเนินการ หากดำเนินการได้มากก็เท่ากับเป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และมีโลกทัศน์กว้างขึ้น จึงเท่ากับเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนไปในเวลาเดียวกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รามาตา Samata 1985 และกรีน Green 1994 (อ้างถึงในอรทัย อาจอ่ำ. 2531:98) ที่ชี้ให้เห็นว่า การให้การศึกษาที่เหมาะสมกับขีดความสามารถและตรงกับความต้องการของชาวบ้านในชนบทถือเป็นเครื่องมือที่พิเศษที่สุดที่จะเสริมสร้างให้หมู่บ้านเข้มแข็งอันนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

การพึ่งตนเองด้านสังคม

ผลการศึกษาวัดการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีของสมาชิกกลุ่มทอผ้า อาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมสมาชิกมีการพึ่งตนเองในด้านนี้อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.721 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า หัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก มีจำนวน 7 ข้อ และหัวข้อที่สมาชิกมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 1 ข้อ โดยสมาชิกมีการพึ่งตนเองในระดับมากในหัวข้อ สมาชิกได้รวมตัวกันระหว่างครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเดียวกันเพื่อเป็นกลุ่มในการต่อรองและซื้อขายสินค้า มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 1.991 และมีการพึ่งตนเองในระดับปานกลางในหัวข้อ สมาชิกมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านในการประกอบอาชีพหัตถกรรมผ้าทอและอาชีพอื่นๆ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.416

การที่สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีระดับการพึ่งตนเองได้มากนั้น ผู้วิจัยได้สังเกตพบว่า อาจเป็นผลมาจากการที่สมาชิกของแต่ละครัวเรือนยังให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ไว้ได้ โดยสมาชิกจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน ดังจะเห็นได้จากการตักบาตรในตอนเช้า การไปทำบุญที่วัด และการเข้าร่วมในเทศกาลงานบุญต่างๆ เช่น งานเทศกาลประจำปี งานทอดผ้าป่า ทอดกฐิน งานบวช ฯลฯ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้คือการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มแปรรูปอาหาร และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ทั้งนี้ การให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าดังกล่าวข้างต้น จึงสอดคล้องกับแนวคิดของสมพันธ์ เตชะอธิก (2541:74) ที่ชี้ให้เห็นว่า การที่ประชาชนในชุมชนยังให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน โดยมีการเข้าร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นเมื่อมีโอกาส จึงนับเป็นการยึดถือเอาวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีคุณค่าและเคารพศรัทธาต่อศาสนามาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาจะช่วยเสริมสร้างให้หมู่บ้านหรือชุมชนมีความเข้มแข็งได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า แรงงานที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอทั้งหมดเป็นแรงงานภายในครัวเรือนและส่วนใหญ่จะทำงานหัตถกรรมผ้าทอเฉพาะเมื่อว่างจากงานอื่นๆ ที่ครัวเรือนทำอยู่เท่านั้น ดังนั้นทางราชการควรจะได้มีการส่งเสริมอาชีพที่ใช้แรงงานในท้องถิ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยให้ชาวบ้านสามารถทำงานหัตถกรรมผ้าทอได้ตลอดปี เพื่อมิให้ชาวชนบทต้องเดินทางเข้ามาหางานทำในเมืองหลวง ซึ่งเป็นการทำให้เกิดปัญหาทั้งในตัวเมืองและในสังคมชนบท เนื่องจากปัญหาทางด้านแรงงานมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญในระบบเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพทั้งภายในและนอกชุมชน ตลอดจนแรงงานระหว่างประเทศ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาจึงควรพยายามหาทางให้งานหัตถกรรมผ้าทอเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่ง ไม่ใช่แต่เพียงอาชีพเสริม เพราะจากผลการวิจัยพบว่า รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอมีมากกว่ารายได้หลักของครัวเรือน สมาชิกกลุ่มทอผ้าจึงสามารถนำรายได้จากการทำงานหัตถกรรมผ้าทอมาเลี้ยงครอบครัวได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 41 - 50 ปี และ 31 - 40 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวัยกลางคน ส่วนสมาชิกที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปีมีเพียง 5 คนเท่านั้น ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์จึงพบว่า ประชากรที่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 20 - 35 ปี ต่างก็เข้ามาทำงานภาคอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานครหรือไม่ก็ตามหัวเมืองใหญ่กันหมด ดังนั้น แนวทางหนึ่ง ที่ควรเร่งพัฒนาควบคู่กันไปคือการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการคัดเลือกผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอใน

ชุมชนมาทำการอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นลูกหลาน ทั้งนี้เพราะการพัฒนาทักษะทางด้านฝีมือแรงงานให้เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้นถือเป็นการเตรียมความพร้อมพร้อมกับฐานเศรษฐกิจที่เกิดจากการสร้างงานหรือการประกอบการทั้งในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรให้มากขึ้น ด้วยวิธีการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการสมัยใหม่เพื่อให้ผลผลิตมีปริมาณและคุณภาพจนเป็นที่ยอมรับของตลาดผู้บริโภคและที่สำคัญการส่งเสริมและพัฒนาแรงงานที่มีอยู่ในชุมชนนี้เป็นการเน้นการพึ่งตนเองในด้านการใช้ทรัพยากรบุคคลให้เกิดประโยชน์ต่อฐานเศรษฐกิจ อีกทั้งยังเป็นการชลอการอพยพแรงงานไม่ให้ออกจากชุมชนไปในเวลาเดียวกันได้อีกด้วย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวบ้านในอำเภอชนบทมีอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และส่วนใหญ่จะเป็นการทอผ้าไหม โดยมีวัตถุดิบคือ ไหมที่ต้องสั่งซื้อมาจากพ่อค้าภายนอกหมู่บ้าน ประกอบกับผลการศึกษาที่พบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง ผู้วิจัยเห็นว่าวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะทำให้อาชีพต้นทุนในการผลิตสูงหรือต่ำ ซึ่งจะส่งผลไปถึงราคาสินค้าที่จะต้องไปแข่งขันออกสู่ตลาดและการขยายตลาดต่อไปในอนาคต ดังนั้น แนวทางการพัฒนาจึงควรเน้นที่การเพิ่มความรู้ ความสามารถ โดยการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมส่งเสริมการเกษตร โดยเกษตรตำบลหรือเกษตรอำเภอ ควรได้มีการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยมีการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสามารถให้ผลผลิตสูงสุด โดยเสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดักและจัดวิทยากรไปอบรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมอย่างต่อเนื่องให้กับชาวบ้านในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง จนกลายเป็นจิตสำนึกให้สมาชิกได้ตระหนักถึงประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อลดการสั่งซื้อวัตถุดิบจากภายนอกหมู่บ้านทำให้เกิดการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรอันเป็นการลดต้นทุนในการผลิตและสามารถทำให้อาชีพสินค้าถูกกลืนสามารถแข่งขันในท้องตลาดได้

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีการขายผลผลิตผ้าทอด้วยตนเองและขายให้กับกลุ่ม แต่ก็ยังพบว่าสมาชิกบางส่วนที่ยังขายผลผลิตผ้าทอให้กับพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้ชาวบ้านยังพบกับปัญหาในเรื่องการถูกกดราคาและไม่มีอำนาจในการต่อรองสินค้าได้เลย ดังนั้น จึงควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งผลดี ผลเสียต่อการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มและไม่เป็นสมาชิกกลุ่มในอาชีพเดียวกัน ประกอบกับผลการศึกษาที่พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าเลย ดังนั้น เพื่อให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จึงควรมีการจัดสัมมนา พบปะพูดคุยระหว่างสมาชิกกลุ่มทอผ้าด้วยกันเอง การไปศึกษาดูงานรวมถึงการเชิญผู้รู้จากภายนอกหมู่บ้านมาให้ความรู้ในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพหัตถกรรมให้แก่ชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง

ในส่วนของการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผ่านมา หลายฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกันว่าโครงการนี้สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ แก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง และถือว่าเป็นเพิ่มศักยภาพของชุมชนในหลาย ๆ ด้าน เช่น การถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนเพื่อบริหารจัดการชุมชนอย่างสามารถคิดเอง ทำเอง อย่างมีระบบ แต่ในทางกลับกันโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กลับถูกมองว่าน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภาพลักษณ์เพื่อเป็นนโยบายหาเสียงของพรรคไทยรักไทย โดยให้ข้อสังเกตว่าหากพิจารณาจากตัวสินค้าที่ได้ชื่อว่าเป็นสินค้า OTOP จะพบว่าส่วนใหญ่สินค้าเหล่านั้นมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปอยู่แล้ว เพียงแต่การมีชื่อที่อยู่ภายใต้สัญลักษณ์ OTOP เข้ามาเป็นเครื่องรับประกันและมี

การโฆษณาให้กว้างขวางมากขึ้นเท่านั้น แต่ในอีกหลายๆ หมู่บ้านที่ชาวบ้านผู้ผลิตสินค้ายังมีความสับสนในแนวทางของโครงการ เนื่องจากมีผู้เริ่มต้นและจัดการโครงการมากมายและกระจัดกระจายอย่างไร้ทิศทางและที่สำคัญขาดการบริหารจัดการที่ดี

ดังนั้นแล้ว จึงเสนอว่าปัจจัยสู่ความสำเร็จของโครงการส่วนหนึ่งคือ การมีทีมบริหารจัดการที่เข้าใจในกระบวนการทั้งหมด มีความรู้ความเข้าใจในการทำตลาดทั้งในและต่างประเทศ มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่ได้เริ่มต้นโครงการไปแล้ว และที่สำคัญที่สุดคือการได้รับอำนาจและยอมรับผิดชอบจากรัฐบาลไทยให้เป็นทีมงานที่จัดการโครงการนี้โดยตรง ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพของประชาชนให้สูงขึ้น และส่งเสริมให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาสินค้าจากต่างประเทศ เป็นผลทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยมีลักษณะเศรษฐกิจชุมชนที่พอเพียงและมีฐานการผลิตที่มั่นคง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรได้มีการศึกษาถึงบทบาท ผลการดำเนินงานและความสำเร็จของงานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นเพิ่มเติมต่อไป
2. ควรได้มีการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพึ่งตนเองได้ของสังคมชนบท
3. ควรได้มีการศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องวิธีการผลิต ต้นทุนการผลิต และการใช้วัตถุดิบเพื่อการผลิตงานหัตถกรรมในหลายๆ พื้นที่ ที่แตกต่างกันออกไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง. (2541 ข). ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเองและเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : ส่วนท้องถิ่น.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. (2528). หัตถกรรมพื้นบ้าน. ม.ป.พ.
- กรมศิลปากร. (2532). ศิลปะและหัตถกรรมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- กระทรวงอุตสาหกรรม กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2538). รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กองพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม. (2545, เมษายน). "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์," พัฒนาชุมชน. 41(4) : 13-14.
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์น.
- กัญญมน อินทวาท. (2543, มกราคม-ธันวาคม). "วัฒนธรรมชุมชนกับเศรษฐกิจพึ่งตนเอง," เซนต์จอห์น. 3(3) : 254.
- "ขอนแก่น," (2544, กรกฎาคม). อนุสารอ.ส.ท.. 41(12) : 48.
- คณะกรรมการเครือข่ายชาวบ้านระดับชาติ. (ม.ป.ป.). แผนแม่บทชุมชน. (เอกสารเผยแพร่). กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพฯ : ศูรสภา.
- คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ. (2545). หนึ่งปี หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. ม.ป.พ.
- _____. (2545). รายงานการประเมินผลมหกรรม หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ.
- "คู่มือเที่ยวทั่วไทย ขอนแก่น," (2536, พฤษภาคม). สารคดี. 9(99) : 191-198.
- ใจ นามเป ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 194 หมู่ 11 บ้านนาดอกไม้ ตำบลชนบท อำเภอนบพิตำ จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546.
- จังหวัดขอนแก่น. (2540). 200ปีขอนแก่น สูดยอดเมืองหลักภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : ฟิวเจอร์ เพรส.
- จุฑามาศ ศรีโมรา. (2534). ระดับความเข้มแข็งของหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่และต่อเนื่อง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

จรัสเรือง ศิริวัฒนรักษ์. (2542). *การพัฒนาแบบพึ่งตนเองกับการพัฒนาในเชิงพุทธ : กรณีศึกษาศรีสะเกษ*.

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ถ่ายเอกสาร.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529, มิถุนายน). "การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง," *สังคมวิทยา*. 36(9) : 38-42.

โถมสมร เหลือโกศล. (2531). *ค่านิยมพื้นฐานเรื่องการพึ่งตนเองกับการอบรมเลี้ยงดู*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

(สังคมวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2542, 15 ธันวาคม). "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง," *ผู้จัดการรายวัน*. หน้า 9.

ชูศักดิ์ เพรศคอตท์และคณะ. (2533). *การพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการสร้างงานและรายได้*

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ณัฐพล ชันชไชย. (2528). *ทฤษฎีการพัฒนาและด้อยพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ. (2542). *ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน

การวิจัย.

ดารณี รักดี. (2538, มิถุนายน). "องค์กรหมู่บ้านกับการพึ่งตนเองของชนบท," *วิทยาจารย์*. 93(6) : 18-20.

ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย. (2522, สิงหาคม-กันยายน). "การพัฒนาชนบทของประเทศไทย ปี 2509-2520 :

ผลสำเร็จปัจจัยเกี่ยวข้องและปัญหา," *เกษตรศาสตร์*. 24(24) : 90-92

_____. (2527). *การพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

แต้ม ดอกนางแย้ม ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ 2 บ้านหัวฝาย

ตำบลปอแดง อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2546.

ถวิล กัลยาณพิเศษ. (2535). *วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

(พัฒนาสังคม). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

เนาวรัตน์ พลายน้อย. (2529). *ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธวิธีการพัฒนาชนบทกับการย้ายถิ่น*. . วิทยานิพนธ์

กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ถ่ายเอกสาร.

บุญนาค หาญหนองรี ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ 2 บ้านหัวฝาย

ตำบลปอแดง อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2546.

บุปผา คำตา ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 188 หมู่ 2 บ้านชนบท

ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2546.

"ปีม้า กับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของกรมส่งเสริมการค้าส่งออก," (2546, กุมภาพันธ์).

ผู้ส่งออก. 16(372) : 68-70.

ประนอม ชันเพชร ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 101 หมู่ 1 บ้านชนบท

ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2546.

- ประนอม ทองประสาธ ผู้ให้สัมภาษณ์, จีระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 199 หมู่ 11
บ้านนาดอกไม้ ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546.
- ประเวศ วะสี และคณะ. (2531). *พึ่งตนเองในชนบท : อีกบทหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่งการพึ่งตนเอง*.
ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปราณี หมอนทองแดง. (2534). *ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์). กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชา สันธมย์. (2541). *การพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมวิทยา). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีดี โชติช่วง. (2540). *การพัฒนาศักยภาพขององค์กรประชาชนให้เข้มแข็งในการพัฒนาสังคม*. เอกสาร
ประกอบการสอนวิชาสัมมนาเพื่อการพัฒนาสังคม สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปรเมษฐ์ กาญจนวรังกูร. (2541). *การพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองสำหรับสตรี*.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
ถ่ายเอกสาร.
- "แผนบูรณาการ OTOP บทสรุปสำหรับผู้บริหาร," (2545, พฤษภาคม). *อี โคโนมี*. 2(34) : 20-23.
- พิเชียน ลิ้มปืหวังอยู่. (2531). *การพึ่งตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ :
ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. (สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.
- พัชรี อุ่นโสดา ผู้ให้สัมภาษณ์, จีระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 106 หมู่ 10 บ้านนาดอกไม้
ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546.
- พินิจ ลาภธนาพันธ์. (2528). *พระสงฆ์ในชนบทภาคอีสานกับการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง*. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. (สังคมวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พิมาน วงศ์อภัย. (2533). *ปัจจัยที่ส่งเสริมให้องค์กรประชาชนสามารถพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีศูนย์บริการ
สมาชิกนิคมสร้างตนเองโนนสัง อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พรประภา สินธุนาวา. (2533). *การศึกษาการพึ่งตนเองของชุมชนโดยแนววัฒนธรรมชุมชนเพื่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านตะเพินคี หมู่ 11 ตำบลองค์พระ อำเภอด่านช้าง
จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมสงเคราะห์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

- พรพิมล สายยงค์. (2542). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*
- พิธีสิทธิ์ คำนวนติลปี และคณะ. (2544). *การประเมินนโยบายและยุทธศาสตร์การบรรลุเป้าหมายสุขภาพดี* ทั่วหน้า ปี 2543. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.
- พลาพรรณ คำพรรณ และมนตรี เกิดมีมูล. (2545, พฤศจิกายน). "การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง," *พัฒนบริหารศาสตร์*. 42(3) : 259.
- เพลิน แก้วโพนงาม ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 1 บ้านชนบท ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2546.
- พวงพยอม เจริญทอง. (2541). *การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมวิทยาการพัฒนา). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.*
- มาริสา โกเศยะโยธิน. (2543). *การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพึ่งพาตนเองของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประชาชนบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชาภาคตะวันออก : ศึกษากรณีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.*
- ยโสธร ตูทองคำ. (2545, ธันวาคม). "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับแนวคิดการพึ่งตนเอง," *รัฐสภาสาร*. 50(12) : 71.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2534). *การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บางกอกบล๊อค.*
- "รายงานการประเมินผลมหรกรรม หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์," (2545, มิถุนายน). *พัฒนาชุมชน*. 25(10) : 10.
- ลิน อยู่ยี่น ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 92 หมู่ 10 บ้านนาดอกไม้ ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546.
- ลมัย หามาตย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 142 หมู่ 2 บ้านชนบท ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2546.
- วิบูลย์ สีสวรรณ. (2527). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : ปาณยา.*
- เวียง นันทศิริ ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 189 หมู่ 11 บ้านนาดอกไม้ ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546.
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์. (2528). *ความเข้าใจศิลปะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.*
- วิศณุ เป้งย้อย. (2534). *แนวโน้มการพัฒนาชนบทไทยปี ค.ศ.2000. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.*
- ศักดิ์ เตชะชาญ. (2540, ตุลาคม). "ขอนแก่น ๒๐๐ ปี : มนต์ขลัง เสียงแคน ดอกคูณ," *ท้องถิ่น*. 10(37) : 29-31.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2542). *มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง. เอกสารประกอบการสัมมนา.*

- ศุภโชค ชุนอัว. (2543, พฤศจิกายน). "เรื่องน่ารู้ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์," เอกสารข่าวรัฐสภา. 27(636) : 95-115.
- ศิริ อามโพธิ์. (2546). การพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาศาสตร์). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ศิริวรรณ โกญจนนาท. (2535). หัตถกรรมกับวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์และสุริชัย หวันแก้ว. (2530). รายงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชนบทไทย. ม.ป.พ.
- _____. (2534). ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา
- _____. (2536). ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่าและการใช้ประโยชน์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2532). เทียวอีสาน. กรุงเทพฯ : พิมพ์.
- สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2538). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สุนทรี จินธรรม. (2531). การศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโครงการปฐมอโคก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- เสน่ห์ จามริก. (2532, กันยายน-ตุลาคม). "การแสวงหาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา," สังคมวิทยา. 10(13) : 38-42.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2541). ทฤษฎีใหม่. ม.ป.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (ม.ป.พ.). เศรษฐกิจชนบท : กระบวนการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง. ม.ป.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2545). รายงานการศึกษาเรื่อง ข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น. (2546). สมุดรายนามสถิติจังหวัด พ.ศ.2546 ขอนแก่น. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุพัตรา จิรันทนาภรณ์. (2537). "วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน," ใน ผ้าไทย. หน้า 153-171. กรุงเทพฯ : ศิลปา.
- สุภาณี ภูแล่นกี ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 2 บ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2546.

- สุภัทร ขจรมาศบุษปี. (2540). แนวโน้มการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทยใน 25 ปี ทัวหน้า. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาลังคม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สมชาย ณ นครพนม. (2539, พฤศจิกายน). "ขอนแก่น ๒๐๐ ปี," ศิลปากร. 39(6) : 47-50.
- สมชาย นิลอาธิ. (2537) "ผ้าฝ้าย ผ้าทอเพื่อชีวิต," ใน ผ้าไทย. หน้า 2-13. กรุงเทพฯ : ครูสภา.
- สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. (2539). ปัญหารากฐานของชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมพันธ์ เตชะอธิก. (2541). สรุปรายงานการสังเคราะห์ความเข้มแข็งของประชาคมตำบล กรณีศึกษา : ตำบลหนองแจ้งใหญ่ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ รัตนกุล. (2532). ศิลปะและหัตถกรรมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สมหมาย เปรมจิตต์, ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์. (2528). การวิจัยหัตถกรรมในจังหวัด เชียงใหม่และลำพูน. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุเมธ ดันติเวชกุล. (ม.ป.ป.). เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชน. ม.ป.พ.
- _____. (2543, มีนาคม-เมษายน). "การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ," ข้าราชการ. 45(2) : 2.
- สุยมพร ลิ้มไทย. (2545, มีนาคม). "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์," พัฒนาชุมชน. 41(3) : 10-11.
- สาโรจน์ บัวศรี. (2532). การประชุมปรึกษาหารือเรื่องการจัดตั้งงบประมาณ ประจำปี 2534. ถ่ายเอกสาร.
- สุริยา สมุทรคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา. (2532). ผ้าอีสาน จากมิติทางมานุษยวิทยา. ขอนแก่น : ขอนแก่น การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2532). คีรีวง จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชุมชน มูลนิธิหมู่บ้าน.
- _____. (2545, 12 สิงหาคม). "วิสาหกิจชุมชนคืออะไร," มติชนรายวัน. หน้า 7.
- สุวิทย์ คิดการงาน. (2546). การศึกษาการรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองอำเภอสารภี และ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (เศรษฐศาสตร์สหกรณ์). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้. ถ่ายเอกสาร.
- "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สานฝันธุรกิจ," (2546, มกราคม). เศรษฐกิจวิเคราะห์. 21(1) : 16-20.
- หนูแดง จำนงค์พิพัฒน์ ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ 1 บ้านชนบท ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2546.
- อัครพล วรรณสุทธะ. (2543). ภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : ศึกษา เฉพาะกรณีเปรียบเทียบบ้านศิลาภิรักษ์กับบ้านถิ่นสำราญ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ (การปกครอง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อุดมพร โสตาศรี ผู้ให้สัมภาษณ์, จิระวดี วชิรานนท์ ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ 2 บ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2546.

อำนาจ เย็นสบาย. (2545, พฤษภาคม). "มูลนิธิออกซ์แฟม พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สำนักศิลปะและสำนัก
เอเชีย," มติชนสุดสัปดาห์. 22(1135):66.

อภิชาติ ทองอยู่ และคณะ. (2530). สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : สถาบันปริดี พนมยงค์.

อมร รักษาสัตย์. (2521, มิถุนายน). "การปลูกฝังอุดมการณ์ให้แก่ประชาชน อันเป็นหลักในการพัฒนา
ชนบท," กำนันผู้ใหญ่บ้าน. 6(5) : 13.

อมรา พงศาพิชญ์. (2533). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรัญ อัจฉา. (2531). ชุมชนเชิงที่ : วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย
ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

อรรณพ สิทธิบุศย์. (2544). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ศึกษากรณี
จังหวัดอ่างทอง. วิทยานิพนธ์ (รัฐประศาสนศาสตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

โอวาท สุทธนารักษ์และคณะ. (2530). ผลกระทบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มีต่อการจัด
การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2531). บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของ
ชุมชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษานอกโรงเรียน). กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

<http://www.thaitambon.com>. (2546)

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเอง
ในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ

1. อายุ ปี
2. เพศ (.....) ชาย (.....) หญิง
3. ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด
 (.....) ไม่ได้เรียน
 (.....) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ป. 4)
 (.....) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ป. 6)
 (.....) ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 3), ปวช.
 (.....) ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 6), ปวท., ปวส.
 (.....) ระดับปริญญาตรี
 (.....) อื่นๆ โปรดระบุ
4. อาชีพหลัก
 (.....) ทำนา / ทำสวน
 (.....) ค้าขาย
 (.....) เลี้ยงสัตว์
 (.....) รับจ้างทั่วไป
5. ภูมิสำเนา / การตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน
 (.....) อาศัยอยู่ในชุมชนมาแต่กำเนิด
 (.....) ย้ายมาจากที่อื่น
6. รายได้จากการประกอบอาชีพหลักของครัวเรือนต่อปี บาท
7. รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอต่อปี บาท
8. ท่านเป็นสมาชิกขององค์กรใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 (.....) คณะกรรมการหมู่บ้าน (.....) สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรม
 (.....) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน (.....) สมาชิกกลุ่มหัตถกรรม
 (.....) สมาชิกกลุ่มสหกรณ์ (.....) สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
 (.....) อื่นๆ โปรดระบุ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอ

1. งานหัตถกรรมผ้าทอที่ท่านประกอบการในปัจจุบัน ได้ดำเนินการมาประมาณกี่ปี
2. แรงงานที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ
 - (.....) แรงงานภายในครัวเรือน
 - (.....) แรงงานภายนอกครัวเรือน
 - (.....) อื่นๆ (ระบุ)
3. ปัจจุบันท่านใช้เครื่องมือประเภทใดในการทอผ้า (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 - (.....) กี่พื้นบ้าน
 - (.....) กี่กระดูก
 - (.....) เครื่องทอจักรกล
4. ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอที่ท่านทำในปัจจุบัน มีการเตรียมวัตถุดิบเช่น ฝ้ายหรือไหมอย่างไร
 - (.....) ผลิตเองในครัวเรือน
 - (.....) รับหรือซื้อมาจากคนอื่นในหมู่บ้าน
 - (.....) รับหรือซื้อมาจากคนอื่นนอกหมู่บ้าน
5. ปริมาณผ้าที่ทอได้โดยประมาณกี่ผืนต่อเดือน
 - (.....) 1 - 10 ผืน
 - (.....) 11 - 20 ผืน
 - (.....) 21 - 30 ผืน
 - (.....) 31 - 40 ผืน
 - (.....) มากกว่า 40 ผืนขึ้นไป
6. ท่านมีการขายผลผลิตผ้าทอให้กับ
 - (.....) ขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้าน
 - (.....) ขายเองให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อ
 - (.....) นำไปเสนอขาย / ติดต่อเองนอกชุมชน
 - (.....) ขายให้กับกลุ่ม เช่น ร้านค้า/กลุ่มในชุมชน
 - (.....) ขายเองให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อที่บ้านและขายให้กับกลุ่ม
 - (.....) อื่นๆ (ระบุ)
7. ท่านเคยเข้ารับการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าหรือไม่
 - (.....) ไม่เคย เพราะมีประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ
 - (.....) เคยได้รับจากคนในหมู่บ้าน (ในตำบล)
 - (.....) เคยได้รับจากคนนอกหมู่บ้าน (นอกตำบล)

ตอนที่ 3 การวัดความเข้าใจในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน

ข้อคำถาม	ระดับความเข้าใจ			
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. การพึ่งตนเองคือ การที่สมาชิกมีความสามารถ ในการทำงานต่างๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น 2. การพึ่งตนเองได้ รวมไปถึงการที่สามารถ ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้เอง 3. การร่วมมือกันทำงานของสมาชิกในครัวเรือน นับว่าเป็นขั้นแรกของการพึ่งตนเอง 4. การทำงานโดยสมาชิกในครัวเรือน ถือว่า เป็นการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนและ ลดต้นทุนการผลิต 5. สมาชิกสามารถใช้วัตถุดิบและทรัพยากร ในห้องถิ่นทำงานต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่า 6. หากวัตถุดิบในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่เพียงพอหรือบางชนิด ลดลง แต่สามารถหาซื้อได้จากภายนอก สมาชิกก็จะพึ่งแหล่งภายนอกตลอดปี 7. สมาชิกมีความสามารถในการใช้เครื่องมือ วัสดุแบบพื้นบ้านทำงานต่างๆ อย่างเหมาะสมได้ดี 8. การทำงานให้ก้าวหน้าขึ้น ต้องพึงวิธีการ แบบใหม่ๆ มาใช้ทั้งหมด โดยไม่ต้อง ยึดวิธีการแบบเดิมๆ ที่เคยใช้อยู่ 9. สมาชิกมีความสนใจและเห็นด้วยกับการเข้าเป็น สมาชิกกลุ่มอาชีพเดียวกัน 10. งานหัตถกรรมพื้นบ้าน นับว่าเป็นภูมิปัญญา ชาวบ้านที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและ การพึ่งตนเองมาช้านาน				

ตอนที่ 4 การพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน จำแนกออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

ข้อคำถาม	ระดับการพึ่งตนเอง			
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. ปัจจุบันสมาชิกยังคงใช้วัสดุและอุปกรณ์พื้นบ้านที่มีอยู่มาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ 2. ในภาวะปัจจุบันเครื่องมือแบบพื้นบ้านที่ใช้ในงานหัตถกรรมทอผ้า ยังเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยสามารถเป็นกำลังในการผลิตผ้าทอได้มาก - น้อยเพียงใด 3. สมาชิกมีความสามารถในการดัดแปลงวัสดุต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในงานหัตถกรรมผ้าทอของตนเองได้มาก - น้อยเพียงใด 4. สมาชิกได้นำมอเตอร์มาใช้แทนเครื่องสาวไหมด้วยมือได้เป็นอย่างดี 5. สมาชิกทราบและเข้าใจถึงวิธีการย้อมสีแบบพื้นบ้านเป็นอย่างดี 6. สมาชิกพยายามหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ ในการปลูก และรักษาพันธุ์หม่อนไหม ฝ้ายไว้ 7. สมาชิกรู้จักประยุกต์วิธีการทอผ้าแบบเทคนิคสมัยใหม่ให้ผสมผสานกับแบบดั้งเดิม เช่น การใช้สีธรรมชาติจากพืช - สัตว์ กับวิธีการย้อมสีแบบใหม่ เป็นต้น 8. สมาชิกได้ใช้วิธีการแบบใหม่มาช่วยในการเก็บรักษาลวดลายแบบโบราณ เพื่อเก็บไว้เป็นต้นแบบ เช่น ถ่ายรูปลวดลายต่างๆ ของผ้า				

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

ข้อคำถาม	ระดับการพึ่งตนเอง			
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. สมาชิกใช้ทุนของตนเองในการทำงานหัตถกรรมผ้าทอ 2. สมาชิกขยายกิจการงานโดยพิจารณาจากกำลังแรงงานในครัวเรือนของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก 3. แรงงานในครัวเรือนของสมาชิกช่วยกันทำงานหัตถกรรมผ้าทออย่างสม่ำเสมอ 4. งานผ้าทอที่สมาชิกผลิต สามารถจำหน่ายได้เองโดยตรง 5. สมาชิกสามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง 6. รายได้จากงานหัตถกรรมผ้าทอ ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น				

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อคำถาม	ระดับการพึ่งตนเอง			
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. การผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ สมาชิกใช้วัตถุดิบจากครัวเรือนของตนเองเพียงใด 2. สมาชิกได้มีการขยาย / เพิ่มวัตถุดิบที่ตนเองมีอยู่ให้เพียงพอกับการผลิต 3. สมาชิกมีการดูแลแหล่งวัตถุดิบ เช่น การเลี้ยงไหมของตนเองดีเพียงใด 4. สมาชิกคิดเสมอว่าการรักษาแหล่งวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอนั้น เป็นความจำเป็นและสำคัญที่ต้องทำ 5. สมาชิกพยายามนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอให้ดียิ่งขึ้นเสมอ				

การพึ่งตนเองด้านสังคม

ข้อคำถาม	ระดับการพึ่งตนเอง			
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. สมาชิกมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านในการประกอบอาชีพหัตถกรรมผ้าทอและอาชีพอื่นๆ 2. สมาชิกมีเวลาเข้าร่วมในกิจกรรมเช่น งานบุญ ประเพณี เทศกาล ต่างๆ ทั้งในครัวเรือน และในหมู่บ้านได้ 3. สมาชิกได้รวมตัวกันระหว่างครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเดียวกันเพื่อเป็นกลุ่มในการต่อรองและซื้อขายสินค้า 4. คนในครัวเรือนของสมาชิกมีการรวมตัวเพื่อทำงานหัตถกรรมผ้าทอเป็นอย่างดี 5. เมื่อมีปัญหาในการทำงาน สมาชิกและคนในบ้านจะช่วยกันพยายามหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อน แล้วจึงจะไปขอความช่วยเหลือจากภายนอก 6. มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม/เพื่อนบ้านในเรื่องอาชีพและเรื่องอื่นๆ 7. สมาชิกมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ด้านงานหัตถกรรมผ้าทอแก่ลูก หลาน และคนในครอบครัว 8. งานหัตถกรรมผ้าทอที่สมาชิกทำนั้นเป็นการรักษาภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ในชุมชน				

ภาคผนวก 2

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี

และคำสั่งต่าง ๆ อันเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี

ว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544

โดยที่รัฐบาลมีนโยบายในการดำเนินการโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และบริการคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการตามนโยบาย หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นไปอย่างรวดเร็ว มีเอกภาพและประสิทธิภาพ เห็นควรมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ในการวางนโยบายและจัดทำแผนดำเนินการ เพื่อให้เกิดบูรณาการในการจัดทำแผนงานและงบประมาณของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 11(8) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี จึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้ ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ 3 บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ มติคณะรัฐมนตรีและคำสั่งอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดแย้งกับระเบียบนี้ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4 ในระเบียบนี้

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หมายความว่า ผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบลที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์จากคณะกรรมการตามหลักเกณฑ์ที่จะกำหนดต่อไป

ข้อ 5 ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้

ข้อ 6 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ” เรียกโดยย่อว่า “กอ.นตผ” ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นรองประธานกรรมการ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

ปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนไม่เกิน 10 คน เป็นกรรมการ

ให้ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นกรรมการและเลขานุการ อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนและผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการอาจแต่งตั้งผู้ช่วยเลขานุการได้ตามความจำเป็น

ข้อ 7 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมีวาระดำรงตำแหน่งคราวละสองปี

ในกรณีที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งแต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ในตำแหน่ง ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทน หรือเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มขึ้นอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้แต่งตั้งไว้ก่อนแล้ว

เมื่อครบกำหนดวาระตามวรรคหนึ่งแล้ว หากยังไม่มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นใหม่ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระนั้นปฏิบัติหน้าที่ต่อไป จนกว่าจะมีการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิใหม่

ข้อ 8 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามข้อ 7 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจะพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) เป็นบุคคลล้มละลาย
- (4) นายกรัฐมนตรี
- (5) เป็นบุคคลไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ
- (6) ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก

ข้อ 9 การประชุมคณะกรรมการต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือตามเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนนถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

ข้อ 10 คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(1) กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เพื่อให้การจัดทำแผนและงบประมาณของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ

(2) กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล ที่จะอยู่ในบัญชี หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

(3) ศึกษา เสนอแนะและให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีให้มีการสนับสนุนและเร่งรัด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงาน "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์"

(5) ออกระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับและประกาศอื่นๆ เพื่อปฏิบัติการตามระเบียบนี้

(6) เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน อาจขอให้ข้าราชการ หรือลูกจ้างของส่วนราชการ หรืออาจขอให้คณะรัฐมนตรีมีมติให้พนักงาน หรือลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐอื่นไปช่วยปฏิบัติงาน โดยถือว่าเป็นการปฏิบัติงานตามปกติและจะให้ไปช่วยปฏิบัติงานเต็มเวลาบางเวลาหรือนอกเวลาก็ได้ อีกทั้งอาจกำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ไปช่วยปฏิบัติงานด้วยก็ได้

(7) แต่งตั้งคณะกรรมการ คณะทำงาน ที่ปรึกษา เพื่อดำเนินการตามระเบียบนี้

(8) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ข้อ 11 ให้คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ ที่ได้รับการแต่งตั้งตามระเบียบนี้มีสิทธิได้รับเบี้ยประชุม และค่าตอบแทนตามอัตราที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาเบี้ยประชุมและค่าตอบแทนที่ปรึกษา ซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง พ.ศ. 2523 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยอนุโลม โดยเบิกจ่ายจากสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

ข้อ 12 ค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นนอกจากข้อ 11 ในการดำเนินการระเบียบนี้ ให้ใช้จ่ายจากงบประมาณของสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2544

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 1/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนงานและงบประมาณ

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ข้อ 6 ซึ่งกำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) ขึ้น นั้น

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการหนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนงานและงบประมาณ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนกระทรวงการคลัง	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
12) ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) ประสานงานและจัดทำแผนแม่บทดำเนินงานและงบประมาณของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง
 - 2) เสนอแผนแม่บทและงบประมาณต่อ กอ.นตผ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ
 - 3) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
 - 4) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจง หรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร
 - 5) แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
 - 6) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย
- ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 2/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการผลิต

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการผลิต โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	ประธานคณะกรรมการ
2) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนกระทรวงการคลัง	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) กำหนดแผนการส่งเสริมการผลิต กระบวนการผลิต สนับสนุนทุนการผลิตให้ผลิตภัณฑ์ได้มาตรฐาน
- 2) นำเสนอแผนการส่งเสริมการผลิตให้ กอ.นตผ ให้ความเห็นชอบ
- 3) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
- 4) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร
- 5) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย

6) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติโรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนังสือพิมพ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 3/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดมาตรฐาน และหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตม) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดมาตรฐาน และ หลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
12) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) เสนอหลักเกณฑ์ และมาตรฐานการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบลต่อ กอ.นตม เพื่อให้ ความเห็นชอบ
- 2) ตรวจสอบ และกลั่นกรองผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล เสนอ กอ.นตม เพื่อขึ้นบัญชี "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์"
- 3) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตม ทราบทุกระยะ

- 4) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร
- 5) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- 6) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 4/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการตลาด

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการตลาด โดยมี องค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) ปลัดกระทรวงพาณิชย์	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงคมนาคม	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) กำหนดแผนประสานความร่วมมือ ภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ดีเด่นสู่ตลาด
- 2) กำหนดแผนการกระจายสินค้า การจัดจำหน่ายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
- 3) ส่งเสริมการตลาดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา เครื่องหมายผลิตภัณฑ์ สิทธิบัตรและลิขสิทธิ์
- 4) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
- 5) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร

- 6) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- 7) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 5/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการวิจัย พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และเทคโนโลยี

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการวิจัย พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และเทคโนโลยี โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนสภาวิจัยแห่งชาติ	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
12) ผู้แทนสำนักพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)	อนุกรรมการ
13) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ	อนุกรรมการ

และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) วางแผนการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านการแปรรูป ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ด้าน การบริหารจัดการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น อย. มอก. รหัสแห่งประเทศไทย ลิขสิทธิ์ทางปัญญา

- 2) ดำเนินการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน
- 3) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
- 4) วิจัยผลิตภัณฑ์ วิจัยการตลาด และการสนับสนุนทางวิชาการแก่จังหวัด และอำเภอ / กิ่งอำเภอ
- 5) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร
- 6) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- 7) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 6/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการประชาสัมพันธ์

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการประชาสัมพันธ์ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ความเข้าใจ แนวคิด หลักการ ปรัชญา "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" ให้สอดคล้องในแนวทางเดียวกัน
- 2) ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงาน "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" ทุกระยะ
- 3) ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล ให้เป็นที่รู้จักของตลาดระดับต่างๆ
- 4) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
- 5) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร
- 6) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- 7) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนังสือพิมพ์แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 7/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผล

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผล โดยมี องค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
12) ผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- กำหนดเกณฑ์ชี้วัดในการติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”
- ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เพื่อรายงานให้ กอ.นตผ

ทราบทุกระยะ

- 3) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร
- 4) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- 5) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นคผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อดีเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 8/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการวิเทศสัมพันธ์

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการวิเทศสัมพันธ์ โดยมี องค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. องค์ประกอบ

1) นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์	ประธานอนุกรรมการ
2) ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
3) ผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย	อนุกรรมการ
4) ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อนุกรรมการ
5) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
7) ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	อนุกรรมการ
8) ผู้แทนกรมวิเทศสัมพันธ์	อนุกรรมการ
9) ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 5 คน	อนุกรรมการ
11) ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
12) นายกิตติ ลิ้มสกุล	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) ประสานความร่วมมือ การช่วยเหลือด้านเทคนิค และเงินทุนจากต่างประเทศ
- 2) ประสานความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ทางด้านวิชาการและการตลาด
- 3) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
- 4) เชิญผู้แทนส่วนราชการ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามที่เห็นสมควร

- 5) แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย
- 6) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ กอ.นตผ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

คำสั่ง คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ที่ 9/2544

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัด และอำเภอ / กิ่งอำเภอ

อาศัยอำนาจและหน้าที่ตามความในข้อ 10(5) และ (7) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ) จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัด และอำเภอ / กิ่งอำเภอ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. คณะกรรมการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัด (นตผ. จังหวัด)

1) ผู้ว่าราชการจังหวัด	ประธานคณะกรรมการ
2) รองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย	อนุกรรมการ
3) ปลัดจังหวัด	อนุกรรมการ
4) หัวหน้าสำนักงานจังหวัด	อนุกรรมการ
5) เกษตรและสหกรณ์จังหวัด	อนุกรรมการ
6) นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด	อนุกรรมการ
7) อุตสาหกรรมจังหวัด	อนุกรรมการ
8) พาณิชย์จังหวัด	อนุกรรมการ
9) หัวหน้าส่วนราชการอื่นที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
10) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 10 คน	อนุกรรมการ
11) พัฒนาการจังหวัด	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่

- 1) ชี้แจงเผยแพร่ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ปรัชญา "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน
- 2) บูรณาการแผนงาน / งบประมาณของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และภาคเอกชนเพื่อสนับสนุนผลิตภัณฑ์
- 3) ส่งเสริมการผลิต การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และธุรกิจตลาดในระดับจังหวัด และ

เชื่อมโยงในระดับภาค

- 4) จัดลำดับความสำคัญของผลิตภัณฑ์ และคัดเลือกผลิตภัณฑ์ดีเด่นของจังหวัด และส่งบัญชีผลิตภัณฑ์ให้ กอ.นตผ
- 5) จัดระบบฐานข้อมูลเครือข่ายของผู้ผลิตและประเภทผลิตภัณฑ์ของจังหวัด
- 6) แต่งตั้งคณะทำงานขึ้น เพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานของ นตผ. จังหวัดได้ตามความจำเป็น
- 7) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ กอ.นตผ ทราบทุกระยะ
- 8) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจาก กอ.นตผ

2. คณะอนุกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ อำเภอ / กิ่งอำเภอ (นตผ.อำเภอ / กิ่งอำเภอ)

องค์ประกอบ

1) นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ	ประธานอนุกรรมการ
2) ปลัดอำเภอฝ่ายปกครองและพัฒนา	อนุกรรมการ
3) เกษตรอำเภอ	อนุกรรมการ
4) สาธารณสุขอำเภอ	อนุกรรมการ
5) หัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ / กิ่งอำเภออื่นที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
6) ผู้แทนองค์กรเอกชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 10 คน	อนุกรรมการ
7) พัฒนาการอำเภอ / กิ่งอำเภอ	อนุกรรมการ
	และเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

- 1) ชี้แจงเผยแพร่ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ปรัชญา “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ตลอดจนประสานการจัดทำประชาคม ตำบล/หมู่บ้าน เพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ดีเด่นของชุมชน
- 2) บูรณาการแผนงาน / งบประมาณของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และภาคเอกชนเพื่อสนับสนุนผลิตภัณฑ์
- 3) ส่งเสริมการผลิต การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และธุรกิจตลาดในระดับอำเภอ และระหว่างอำเภอ
- 4) จัดลำดับความสำคัญของผลิตภัณฑ์ และคัดเลือกผลิตภัณฑ์ดีเด่นของอำเภอ / กิ่งอำเภอ และส่งบัญชีผลิตภัณฑ์ให้ นตผ. จังหวัด
- 5) จัดระบบฐานข้อมูลเครือข่ายของผู้ผลิตและประเภทผลิตภัณฑ์ของอำเภอ / กิ่งอำเภอ
- 6) แต่งตั้งคณะทำงานขึ้น เพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานของ นตผ. อำเภอ / กิ่งอำเภอ ได้ตามความจำเป็น
- 7) ติดตาม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ นตผ. จังหวัดทราบ

8) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจาก นตผ. จังหวัด

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2544

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวจิระวดี วชิรานนท์
วันเดือนปีเกิด	21 พฤศจิกายน 2529
สถานที่เกิด	จังหวัดสิงห์บุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	19/155 ถนนโชคชัย 4 ซอย 37 ลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2547	กศ.ม. (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2542	ศศ.บ. (ภาพพิมพ์) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา